

Avrupa Birliğı tarafından
finanse edilmektedir.

Kadın Mülteciler ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması 2021-2024 Güncellemesi

2025

CAVİDAN SOYKAN

Türkiye’de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi Faz III

Kadın Mülteciler Ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Haritalama ve İzleme Çalışması: 2021-2024 Güncellemesi

Dr. Cavidan Soykan

Haziran 2025

CEİD YAYINLARI

Kadın Mülteciler ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması: 2021-2024 Güncellemesi

Kaynak gösterilmek kaydıyla yararlanılabilir.

ISBN: 978-625-7666-47-3

Tel: 0 312 440 04 84

www.ceid.org.tr

www.ceidizler.ceid.org.tr

Kapak/İç Tasarım: Hasan Kürşat Akcan

Bu yayın Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir. İçeriği yalnızca Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği sorumluluğundadır ve her zaman Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmaz.

DR. CAVİDAN SOYKAN Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümünde lisans, Fakültenin İnsan Hakları Merkezi’nde araştırma görevlisiyken insan hakları hukuku alanında yazdığı teziyle de yüksek lisans eğitimini tamamlamıştır. Türkiye’nin sığınma sistemi üzerine yazdığı teziyle doktora derecesini Essex Üniversitesi Sosyoloji Bölümü’nden almıştır. 2014 ve 2018 yılları arasında Mültecilerle Dayanışma Derneği başkan yardımcılığı görevinde bulunmuş ve Türkiye’nin pek çok şehrinde mültecilerle saha çalışması yürütmüştür. Uluslararası insan hakları hukuku, Türkiye’de mültecilerin ve göçmenlerin hakları, göçün küresel yönetimi ve cinsiyet eşitliği üzerine eğitimler vermiş; kitap bölümleri, makaleler ve raporlar yazmıştır. Ekim 2020’den Aralık 2021’e kadar Osnabrück Üniversitesi Göç Araştırmaları ve Kùltürlerarası Çalışmalar Enstitüsü’nde (IMIS) uzaktan misafir araştırmacı olarak bulunmuştur. Ekim 2022’den beri ise Keele Üniversitesi Sosyal, Siyasal ve Küresel Araştırmalar Okulu’nda uzaktan araştırmacı olarak çalışmalarını sürdürmektedir. Soykan, 2024 yılında merkezi Hindistan’da bulunan Feminist Uluslararası İnsan Hakları Örgütü CREA’nın *Engellilik, Cinsellik ve Haklar Okulu*’nu bitirmiştir. Exeter Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nden Dr. Elif Ceylan Özsoy ile birlikte Türkiye’nin İstanbul Sözleşmesi’nden çekilmesi üzerine yürüttükleri araştırmanın ilk yayını *“We Are Not Leaving the Istanbul Convention”: Disappearance of Istanbul Convention from Türkiye and presence of unlikely feminist legal spaces in international law-making* başlıklı makale *Feminists@law* dergisinde 2025 yılında açık erişimle yayınlanmıştır. Şimdilerde *De Gruyter - Brill Handbook on the Politics of Asylum* dünya derlemesinin Türkiye ÷lke bölümünü yazmaktadır.

İçindekiler

İçindekiler.....	4
Tablolar.....	6
Şekiller	6
Kısaltmalar	7
Giriş: İlgili Tematik Alanın Genel Bir Değerlendirmesi	9
Suriye ve Geri Dönüşler.....	9
Afganistan ve Taliban Rejimi.....	11
İranlı Kadınların Uluslararası Koruma Arama Hakkı.....	13
Uluslararası Alanda Meydana Gelen Gelişmeler	15
2021-2024 Güncel BM Belgeleri.....	16
BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği.....	16
BM 1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme	17
BM Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi.....	18
BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi	19
BM Çocuk Hakları Uluslararası Sözleşmesi	20
BM İşkence ve Diğer Zalimane, Gayri İnsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme	22
BM Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW).....	23
BM Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme.....	25
BM İnsan Hakları Konseyi Kapsamında Özel Usuller: Kadınlara ve Kız Çocuklarına Yönelik Şiddet, Nedenleri ve Sonuçları Özel Raportörü (Türkiye Ziyareti Raporu).....	26
2021-2024 Güncel Avrupa Konseyi Belgeleri.....	28
Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi	28
Avrupa Konseyi Genel Sekreteri Göçmen ve Mülteciler Özel Temsilcinin Türkiye Ziyaretleri (Raporları)	30
İşkencenin ve Gayriinsani ya da Küçültücü Ceza veya Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi ve (Komitesi).....	31
Politika Belgeleri ve Güncel Uluslararası ve Bölgesel Tartışmalar.....	33
Afrika Birliği Kadın ve Kız Çocuklarına Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi	33
Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu.....	34
Cinsiyet Temelinde Apartheid Üzerine Akademik Tartışmalar ve Güncel Gelişmeler.....	36

BM Küresel Mülteci Mutabakatı	37
Türkiye’de Mevcut Durum Analizi: Normatif-Politik Yapı.....	39
Değişen Mevzuatın İlgili İnsan Hakları Belgeleriyle Uyumunun Tespiti (Yapısal İzleme)	39
Kamu Kurumlarının ve İlgili Politika Belgelerinin İnsan Hakları Belgeleriyle Uyumunun Tespiti	43
Kalkınma Planları: On İkinci Kalkınma Planı (2024- 2028).....	44
Kamu Kurum ve Kuruluşları ve İlgili Politikalar.....	45
İçişleri Bakanlığı	45
Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	46
Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı	48
Millî Eğitim Bakanlığı	49
Sağlık Bakanlığı	50
Diyanet İşleri Başkanlığı	51
Adalet Bakanlığı	52
Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi	52
Kamu Denetçiliği Kurumu (Ombudsmanlık).....	53
TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu – Göç ve Uyum Alt Komisyonu53	
Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK).....	53
Proje İllerinde Mahalli İdareler ve İlgili Politikalar	55
Türkiye Belediyeler Birliği	56
Marmara Belediyeler Birliği	56
Çukurova Belediyeler Birliği	57
Adana Büyükşehir Belediyesi	57
Ankara Büyükşehir Belediyesi	58
Gaziantep Büyükşehir Belediyesi.....	58
İstanbul Büyükşehir Belediyesi.....	59
İzmir Büyükşehir Belediyesi	59
Hatay Büyükşehir Belediyesi.....	60
Sivil Aktörlerin Yaptığı Çalışmaların Değerlendirilmesi.....	62
BM Kuruluşları	67
Gösterge Temelli İzleme	70
Veri Kaynaklarının Haritalanması	70
Türkiye’de Mevcut Durumun Veriler Üzerinden Analizi.....	71
Kaynakça	77

Tablolar

Tablo 1: Türkiye’de İlgili Kurumların Politika Belgelerinde Göç ve Toplumsal Cinsiyet.....	54
Tablo 2: Proje İllerinde Mahalli İdarelerin Politika Belgelerinde Göç ve Toplumsal Cinsiyet	61
Tablo 3: Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin Yaş ve Cinsiyet Dağılımı.....	74

Şekiller

Şekil 1. 15.05.2025 İtibariyle Yıllara Göre Yakalanan Düzensiz Göçmenler.....	73
Şekil 2. 15.05.2025 İtibariyle Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler	73

Kısaltmalar

1951 Mülteci Sözleşmesi	BM Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi
1967 Protokolü	BM Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşmesi’ne Ek Protokol
AB	Avrupa Birliği
ABAD	Avrupa Birliği Adalet Divanı (the Court of Justice of the European Union, CJEU)
ABSA/EUAA	Avrupa Birliği Sığınma Ajansı (European Union Asylum Agency)
ASHB	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
AFAD	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AK	Avrupa Konseyi
BM	Birleşmiş Milletler
BMMYK	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
BM İHK	Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi
BMİHYK	BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği
CEDAW	BM Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women)
CEİD	Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği
CPT	İşkencenin ve Gayri İnsani ya da Küçültücü Ceza veya Muamelelerin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi
CTCDŞ	Cinsel ve Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet
ÇHS	BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme
ÇSGB	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
EC	Avrupa Komisyonu (European Commission)
ECHO	Avrupa Topluluğu İnsani Yardım Bürosu (European Commission Humanitarian Aid Office)
ECRE	Avrupa Mülteciler ve Sürgünler Konseyi (European Council on Refugees and Exiles)
Eurostat	Avrupa İstatistik Ofisi (European Statistics Office)
ESKSH	BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi
GGM	Geri Gönderme Merkezi
GİAHKS	BM Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunması Sözleşmesi
GİGM	Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
GİB	Göç İdaresi Başkanlığı
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü(The International Labor Organization)
IOM	Uluslararası Göç Örgütü(International Organization for Migration)
İGAM	İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi Derneği
İHD	İnsan Hakları Derneği
İKS	BM İşkence ve Diğer Zalimane Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme
İstanbul Sözleşmesi	Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi
KAOS GL	Kaos Gey ve Lezbiyen Kültürel Araştırmalar ve Dayanışma Derneği

KSGM	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
KSHS	BM Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi
Lanzarote Sözleşmesi	Avrupa Konseyi Çocukları Cinsel İstismar ve Cinsel İstismara Karşı Koruma Sözleşmesi
LGBTQIA+	Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Transeksüel, Kuir, İnterseksüel, Aseksüel ve EkstraYönelimler
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
MHD	Mülteci Hakları Merkezi Derneği
Mülteci-Der	Mültecilerle Dayanışma Derneği
RESLOG	Yerel Yönetişimde Rezilyans Projesi
SGDD-ASAM	Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği
SIHHAT	Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Sağlık Statüsünün ve Türkiye Cumhuriyeti Tarafından Sunulan İlgili Hizmetlerin Geliştirilmesi Projesi
SPoD	Sosyal Politikalar, Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim Çalışmaları Derneği
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
SUY	Sosyal Uyum Yardımı Programı
ŞÖNİM	Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri
TCE	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİHEK	Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu
TTB	Türk Tabipler Birliği
UİGM	Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğü
UN	Birleşmiş Milletler (United Nations)
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
UNRWA	Birleşmiş Milletler Yakın Doğu'daki Filistinli Mülteciler için Yardım ve Bayındırlık Ajansı
UN Women	Birleşmiş Milletler Kadın Birimi
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nations Development Programme)
UNFPA	Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (United Nations Population Fund)
UNHCR	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (United Nations High Commissioner for Refugees)
UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
YUKK	Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu
WFP	Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (World Food Programme)
WHO	Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization)

Giriş: İlgili Tematik Alanın Genel Bir Değerlendirmesi

2021’den 2025’e Türkiye’nin sınır komşularında ve yakın coğrafi çevresinde meydana gelen toplumsal ve siyasal olaylar, tarihte eşine az rastlanır nitelikte kadınları hedef alan şiddet ve sistematik baskıcı uygulamalar içeriyor. Aşağıda ülke örnekleri ile açıklanan, özellikle kadınları kamusal hayattan silmeyi amaçlayan kurumsallaşmış şiddet ve baskı rejimleri ve onların Türkiye açısından doğurduğu ve doğuracağı zorunlu göçe dair sorunlar bu tematik güncelleme raporunun konularından en önemlisi. 1990’lı yıllardan sonra uluslararası alanda tekrar Şeriatı -İslam hukukunu- savunan ve uygulamaya başlayan Taliban rejiminin 2021 Ağustos ayından başlayarak Afganistan’da kadın ve kız çocuklarına hayatı zindan eden politikaları; komşumuz İran’da kadınların zorunlu başörtüsü uygulamasına karşı 2022 yılında başlattığı ‘Kadın Yaşam Özgürlük’ hareketi; 2023 yılı Şubat ayında hem ülkemizde hem de Suriye’nin kuzeyi ve kuzeybatısında etkili olan ve 50,000’den fazla insanın hayatını kaybettiği şiddetli depremler; 7 Ekim 2023 günü İsrail’in Gazze’de başlattığı ağır askeri müdahale ve sonucunda yaşanan büyük yıkım ve BM tarafından ‘soykırım’ olarak nitelenen olaylar¹ ve son olarak da Aralık 2024’te komşumuz Suriye’de hüküm süren ve milyonlarca insanın ülke dışında mülteci olmasına sebep olan Esad rejiminin aniden düşmesi, bu tematik alanda yaşanan gelişmelerin hukuki çerçevesini belirleyenler olarak karşımıza çıkmaktalar.

Bu rapor yazılırken henüz Gazze’de bir ateşkes ilan edilmemiş ve esir değişimi başlamamıştı. Filistin topraklarının İsrail tarafından 1967 yılından beri işgali ve bu işgal sonucu ortaya çıkan mülteci sorununun, BM düzeyinde ayrı bir örgüt çatısı -UNRWA- altında ele alınması nedeniyle, rapor içerisinde Gazze’de olanlara dair ayrı bir başlıkta değerlendirme yapılmamıştır. Aşağıda sayı olarak Türkiye’den en çok uluslararası koruma talebinde bulunan menşe ülkelerin vatandaşlarına göre kısa güncel değerlendirmeler yapılmıştır.

Suriye ve Geri Dönüşler

2024 yılı hem Türkiye hem de dünya açısından beklenmedik siyasi gelişmelerle sona erdi. Bunlardan konumuz açısından en önemlisi, Aralık ayının ilk haftasında muhalif güçlerin çok hızlı bir şekilde birleşip başkent Şam’a ilerlemesi, üstünlüğü ele geçirmesi ve son on üç yıldır ülkedeki protestoları zor kullanarak bastıran ve beş yüz binden fazla insanın ölümü ile sonuçlanan çatışmalardan sorumlu Esad Rejimi’ne son vermesi oldu. Suriye’deki çatışmalar sonucu 2011 öncesi rakamlara göre resmi olarak yirmi üç milyon olan ülke nüfusunun yarısından fazlası zorla yerinden olmuştu. Çıkan haberlere göre, Suriye devlet başkanı Beşar Esad, 8 Aralık Pazar günü gizlice ülkeyi terk etti ve Rusya’da sığınma hakkını kullandı.

¹ <https://www.un.org/unispal/document/genocide-as-colonial-erasure-report-francesca-albanese-01oct24/> (Son Erişim Tarihi: 12.01.2025).

Suriye’de önce bir geçiş hükümeti kuruldu ve devlet başkanı da Ahmet Hüseyin Şara ilan edildi. Şara 4 Şubat 2025’te Türkiye’ye ilk resmi ziyaretini gerçekleştirdi.²

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’nin (BMMYK) ifadesi ile **‘Suriye krizi’** II. Dünya Savaşı’ndan beri dünyada yaşanan en büyük mülteci hareketini doğurdu. Mart 2024 verilerine göre; 2023 depremleri sonrası acil insani destek ihtiyacı içinde olan kişi sayısı 16.7 milyona çıktı. Suriye içi nüfusun 90%’iyoksulluk sınırı altında yaşamakta. Suriye dışında komşu ülkelerde bulunan mülteci nüfusun da yaklaşık 6 milyon kişi olduğu tahmin ediliyor.³

BM Mülteciler Yüksek Komiseri Flippo Grandi Ocak ayının son haftasında Şam’a bir ziyarette bulundu. Grandi, Eylül 2024’ten beri 200.000 kişisi Esad’ın devrilmesi sonrası olmak üzere toplamda 500.000’den fazla mültecinin Suriye’ye dönüş yaptığını ve ülke içinde yerinden olmuş yaklaşık 600.000 kişinin de evlerine geri döndüğünü açıkladı. Yine de dünya çapında 6 milyon Suriyelinin halen mülteci olarak yaşadığını ve 7.4 milyon kişinin de ülke içinde evlerinden koparılmış hayatlarına devam ettiğini belirtti. Yapılan son bir çalışmaya göre; Irak, Mısır ve Lübnan’da yaşamaya çalışan Suriyeli mültecilerin % 27’si önümüzdeki bir yıl içinde geri dönmek istiyor. Ancak en büyük sorun güvenlik. Ayrıca altyapı yetersizliği, ülkede düzenli elektrik olmayışı ve temiz içme suyu sorunu ile sağlık sisteminin büyük ölçüde devre dışı oluşu geri dönüşleri zorlaştıracak en önemli etkenler. Temel kamu hizmetlerinin sunumu ve okulların yeniden inşası ve dönenenler için barınma ve hayat kuracak iş imkanlarının yaratılması da gerekiyor.⁴ Bu koşullar sağlanmadan güvenli ve insan onuruna yakışır dönüşlerden söz etmek için oldukça erken.

Bu konuda Avrupa Mülteciler ve Sürgünler Konseyi (ECRE)’nin Esad’ın devrilmesi sonrası 10 Aralık 2024 tarihinde yaptığı açıklama Türkiye’deki Suriyeli mültecilerin durumu açısından da önem taşıyor. ECRE direktörü Catherine Woollard imzasını taşıyan 10 Aralık 2024 tarihli ilk açıklamada, Esad’ın gidişi ile Suriyeliler arasında bir geri dönüş umudu ve sevinci doğmuş olsa da AB ve uluslararası mülteci hukukunda, uluslararası korumanın son bulmasının katı koşulları olduğu ve bunlara saygı gösterilmesi gerektiği belirtiliyor. Menşe ülkedeki değişikliklerin geçici değil, **kalıcı olması gerektiği** bu koşullardan ilk ve en temelini oluşturuyor. BMMYK ayrıca geri dönüşler için ülkedeki durumun **‘temelden düzenli ve kalıcı’** olması gerektiğinin altını çiziyor. Bu politika alanında sahadaki gözlemler büyük önem taşıyor. **Suriye’nin güvenli ve kalıcı bir şekilde siyasi ve askerî açıdan stabil olduğu bilgisine göre geri dönüşleri gerçekleştirmek devletlere düşen hukuki bir sorumluluk.** ECRE açıklamasında **mülteci statüsü değerlendirmelerini askıya almak, durdurmak veya verilmiş statüleri sona erdirmek bu aşamada hukuksuz olacaktır** deniliyor. ECRE’nin AB üyesi ülkelerin AB Usul Yönergesi madde 31(4)’ü uygulamaya geçirerek sığınma başvurularının incelenmesini ileri bir tarihe ötelemesine karşı yapmış olduğu bu ilk açıklama, Türkiye açısından da önemli.⁵

Göç İdaresi Başkanlığı (GİB) internet sayfasında verilen bilgiye göre; BM Mülteciler Yüksek Komiseri Grandi, Hatay Cilvegözü sınır kapısına Ocak 2025’te yaptığı ziyaret sonrasında,

² <https://tr.euronews.com/2025/02/03/suriye-lideri-sara-cumhurbaskani-erdoganin-daveti-sonrasi-ankaraya-geliyor> (Son Erişim Tarihi: 01.02.2025).

³ <https://www.unrefugees.org/emergencies/syria/> (Son Erişim Tarihi: 27.12.2024).

⁴ <https://www.unhcr.org/sy/31169-unhcrs-grandi-calls-for-global-action-to-support-syrians-returning-home.html> Son Erişim Tarihi: 30.12.2024).

⁵ <https://ecre.org/caution-necessary-on-refugee-returns-focus-on-syrian-led-transition/> (Son Erişim Tarihi: 01.02.2025).

Türkiye’nin hazırladığı plan ile dünyada diğer ülkelere iyi bir model oluşturacağını ve izlediği ‘izinli giriş-çıkış’ politikasının mültecilerin kendilerini bekleyen koşulları daha iyi değerlendirmelerine olanak tanıyacak bir fırsat sunduğunu ifade etmiştir deniliyor.⁶ İçişleri Bakanı Ali Yerlikaya Türkiye’nin 2017 yılından beri Suriye’ye ‘gönüllü, güvenli, onurlu ve düzenli’ geri dönüşler üzerinde çalıştığını ve şimdiye kadar 792.625 kişinin ülkesine döndüğü açıklamasını yapmıştı. GİB internet sayfasında aylık geri dönüşlere dair veriler bulmak mümkün. Fakat bu **veriler cinsiyete, yaşa ve diğer başka kriterlere göre ayrıştırılmış durumda değil**. Söz konusu (yalnız) kadın mülteciler ve onların aileleri, kız çocukları olduğunda izlenmesi gereken Türkiye’nin de taraf olduğu uluslararası normlar ve standartlar mevcut. Her ne kadar BMMYK Türkiye Ofisi’nin bu konuda sınır kapısında gözlemci olduğu belirtilse de, 2025 yılından itibaren üzerine dikkatli bir **izleme çalışması** yürütülmesi gereken konulardan birinin de, **Suriyeli kadın mültecilerin Suriye’ye gönüllü ve güvenli geri dönüşleri** olduğu aşikar.

Sosyal Değişim için Feministler Koalisyonu’ndan (COFEM) Yasmina Benslimane’ye göre, Suriye’nin özgürleşmesi ancak **sistemik şiddetin sona ermesi, özellikle de kadın ve kız çocuklarının uzun süreli deneyimini oluşturan ve savaş suçu sayılması gereken Cinsel ve Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddetin (CTCDŞ) ortadan kaldırılması** ile mümkün olabilir. Geçiş dönemi, kadınların toplumsal yapının görünür ve görünmez baskısına karşı özgürleşmesini ve sistemik CTCDŞ’nin tamamen ortadan kalkmasını hedef almalı.⁷ Ancak böylelikle tüm Suriyeliler için eşitlikten konuşmak mümkün olabilir ve kadın ve kız çocukları açısından ülkeye güvenli geri dönüşlerden söz edebiliriz.

Afganistan ve Taliban Rejimi

Bu raporun ilk versiyonu yazılıp teslim edildiği sıralarda Afganistan’da Taliban iktidarının yeniden kurulacağı yönünde emareler yoktu. Nasıl ki Suriye’de muhalif güçler iki hafta gibi kısa bir süre içerisinde Esad rejimini devirdiyse, Afganistan’da da Taliban güçleri birkaç ay içinde tüm ülkede yönetimi ele geçirdi ve Şeriat’a dayalı bir devlet ilan etti. Ağustos 2021’den itibaren tüm dünyanın gözü önünde adım adım kadınlar ve kız çocukları için Afganistan dünyadaki en gerici ve baskıcı düzenin mekânı haline geldi. Afganistan artık **Kadın, Barış ve Güvenlik Endeksi’ne göre 177 ülke içinde en son sırada**.

Kadınlar Kadınlar İçin Uluslararası Örgütü’ne göre, Şubat 2023 itibarıyla UNESCO rakamları ile 2.5 milyon kız çocuğu ve genç kadın eğitime devam edemiyor ve okul dışında kalmış durumda. 2022’deki yasak kararı ile 1.2 milyon kadının üniversiteye ve ortaöğretime erişimi artık imkansız. Kadına yönelik şiddet ve zorla evlendirme ile kadınların ülke genelinde kaçırılması yaygınlaştı. Suçlular için de cezasızlık kültürü hâkim. Ekonomik güvencesizlik, cinsel şiddet ve sağlık hizmetlerine dair kaynakların yetersizliği Afgan kadınlar tarafından şiddetli bir şekilde hissediliyor.⁸

⁶ <https://www.goc.gov.tr/bm-multeciler-yuksek-komiseri-filippo-grandi-suriyelilerin-gonullu-geri-donusu-konusunda-turkiyeden-ogrenilecek-cok-sey-va-merkezicerik> (Son Erişim Tarihi: 07.02.2025).

⁷ <https://cofemsocialchange.org/a-feminist-vision-for-syrias-liberation/> (Son Erişim Tarihi: 07.02.2025).

⁸ <https://www.womenforwomen.org/where-we-work/afghanistan> (Son Erişim Tarihi: 01.02.2025).

BM Kadın Birimi Afganistan Ülke Temsilcisi Alison Davidian, 2024 yılının Ağustos ayında gazetecilere yaptığı açıklamada üç yıllık Taliban iktidarı döneminin kadınlar ve kız çocukları açısından onlarca yıllık bir gerilemeye eş olduğuna işaret etti. Çıkan düzenlemeler ve yapılan açıklamaların doğrudan kadınların temel haklarını ve özgürlüklerini hedef aldığını söyleyen Temsilci, **Taliban’ın kız çocuklarının altıncı sınıftan sonra okumasını ve kadınların Sivil Toplum Örgütlerinde (STK) çalışmasını yasakladığını** ifade etti. Temsilci, en kötüsünün ise kadınları kamusal hayattan tamamen silme girişimi olduğunu söyledi. ‘Üç yıl önce kağıt üzerinde de olsa kadınların başkanlık için aday olabildiği ülkede bugün bir kadın evden çıkıp pazar alışverişine gitme konusunda bile söz sahibi değil’ diyen Davidian, bu durumun kadınların akıl sağlığını ciddi şekilde etkilediğini ve yaptıkları araştırmada %8 oranında katılımcı kadının intihar girişiminde bulunmuş en az bir kadın ve/veya kız çocuğu tanıdığı var dediğini belirtti. BM Kadın Birimi’nin analizine göre, 2026 itibarıyla bu durumda 1.1 milyon kız çocuğu daha okul bırakmış, 100.000 kadın daha da üniversite eğitimi alamıyor olacak ve gebelikte ölüm oranı 50% düzeyinde artacak.⁹ BM Kadın Birimi’nin hazırladığı *Afganistan Toplumsal Cinsiyet Ülke Profili 2024* raporuna göre, Ağustos 2021’den beri Taliban rejimi ağır ve sistematik bir şekilde Afganistan’ın hukuki ve kamusal sistemini ve özellikle de 2001-2021 yılları arasında cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlendirilmesi konusunda elde edilen gelişmeleri hedef alan bir tahribat yaratmakta. BM üye ülkeleri, BM Afganistan’daki İnsan Hakları Durumu Özel Raportörü ve BM Kadın ve Kız Çocuklarına Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Çalışma Grubu Başkanı bu durumu **‘cinsiyet temelinde apartheid’ - gender apartheid-** olarak tarif ediyor.¹⁰

Avrupa Birliği Sığınma Ajansı’nın (ABSA/EUAA) Ekim 2024’te yayınladığı Afganistan menşe ülke raporuna göre, Şeriat ülkenin temel hukuki çerçevesini belirliyor ve *de facto* tanınmamış otoritelerce yayınlanan birtakım kurallar tüm Afgan toplumunun hayatını kısıtlıyor. 31 Temmuz 2024’te Taliban’ın ilan ettiği **‘Ahlak Kanunu’na -Morality Law-** göre, genel olarak giyim kuşam üzerine yeni kurallar ile kadınların seslerine ve medyada hayvan ve insanların resimlerinin kullanımına birtakım sınırlamalar getirildi. Ahlak Kanunu tüm ülke çapında ne şekilde uygulanıyor üzerine bilgi toplayabilmek çok zor ancak, kadınların ve kız çocuklarının eğitime erişim, istihdama katılım ile sağlık ve adalet sistemine erişimleri üzerinde çok ciddi sınırlamalar mevcut. Örneğin, kadınlar günah olduğu gerekçesi ile tüm vücutlarını ve yüzlerini örtmek zorunda. Kadınların kıyafetleri kalın, uzun ve bol olmak zorunda. Şarkılarda, bir dinletide ve toplanmalarda kadın sesinin duyulması uygunsuz hareket sayılacaktır deniliyor.¹¹ Afgan kadınlara ve toplumuna ülke içinde kamusal ve özel hayatta 2021 sonrası Taliban iktidarı ile getirilen tüm bu kısıtlamalar, Ocak- Ağustos 2024 döneminde Avrupa Birliği (AB) içinde Afganların 60.000 yeni başvuru ile ikinci büyük sığınma arayan grup olmasına neden oldu. Ayda en az 9000 Afgan son üç yıldır bir AB üyesi ülkede sığınma başvurusunda bulunuyor. 65% mülteci statüsü tanınma oranına sahip Afganlar, en çok Almanya’yı tercih ediyor.¹²

⁹ <https://news.un.org/en/story/2024/08/1153151> (Son Erişim Tarihi: 20.12.2024).

¹⁰ <https://www.unwomen.org/sites/default/files/2024-06/Gender-country-profile-Afghanistan-Executive-summary-en.pdf>, s.2. (Son Erişim Tarihi: 20.12.2024).

¹¹ <https://euaa.europa.eu/publications/afghanistan-country-focus-0> Afghanistan -Country of Origin Information Report, s. 100. (Son Erişim Tarihi: 20.12.2024).

¹² <https://euaa.europa.eu/news-events/afghanistan-update-talibans-new-morality-law> (Son Erişim Tarihi: 20.12.2024).

Afganistan’ın siyasi durumu, Afganların ve özel olarak da kadın ve kız çocuklarının uluslararası koruma ihtiyacı içinde olması, Türkiye sığınma sistemi açısından da büyük önem taşıyor. Afganistan’da **cinsiyet temelli apartheid** olarak tanımlanan durumun varlığı hem **Afgan kadın ve kız çocukları tarafından Türkiye’de yeni yapılacak başvuruların kayıt altına alınması, hem Türkiye’de bulunan veya sınırdan giriş yapmaya çalışan kadınların geri itmeye maruz bırakılmamaları ve mülteci ve insan hakları hukukunda temel ilke olan geri gönderme yasağına sınırlarda görevli personel ile GiB il müdürlükleri personelinin uyması açısından zorunlu.**

İranlı Kadınların Uluslararası Koruma Arama Hakkı

Kadınlar için zorunlu başörtüsü yasasına karşı uzun süre devam eden ve İranlı genç kadın Jina Mahsa Amini’nin uygun olmayan örtünme şekli nedeniyle gözaltına alınıp, polis gözetimindeyken ölmesi sonucu alevlenen ‘*Kadın, Yaşam, Özgürlük*’ protestoları 16 Eylül 2022 tarihi itibarıyla İran’da ülke geneline yayıldı. Protestolar kadın, erkek ve çocuklar da dahil olmak üzere farklı sosyo-ekonomik ve etnik gruplardan katılımı ile geniş kitlelere ulaştı ve yurtdışından da destek buldu. Protestoların bu kadar yaygınlaşıp büyümesi İran devleti tarafından beklenmiyordu. Ancak gençlerin ve kadınların liderliğinde ülke genelinde uzun ve geniş katılımlı eylemler devam etti. Sonuç ise, devletin şiddet ile protestolara cevap vermesi ve insan hakları ihlalleri doğurması oldu. BM İnsan Hakları Konseyi olaylar sonucu araştırma amaçlı bir heyet kurdu ve ihlallerin tespiti ile görevlendirdi.¹³ İran İslam Cumhuriyeti’nde yaşanan önceki benzer protestolardan farklı olarak bu hareketin katılımcıları devlet tarafından suçlandırıldı; cinsel, fiziksel ve psikolojik olarak şiddete uğradı; yargısal olarak baskı altına alındı. Ülkede azınlıkların yaşadığı bölgeler özel olarak ağır şekilde etkilendi.

BM İnsan Hakları Konseyi Araştırma Heyeti Raporu’na göre; Amini’nin gözaltında ölümü devlet sorumluluğu doğuran bir fiil ve Ahlak Polisi’nin gözetiminde dış etkenler, diğer bir deyişle, fiziksel şiddet sonucu gerçekleşmiş hukuka aykırı bir ölüm. Heyet ayrıca devletin olayda sorumluluğu olan kamu görevlilerini hemen tespit etmeyerek, bağımsız, tarafsız ve şeffaf bir soruşturma yürütme yükümlülüğüne uymadığını ve bu nedenle de insan hakları hukukunu ihlal ettiğini tespit etmiş (BM İHK Araştırma Heyeti Raporu, 2024: 3-4). İran hukukunda toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü hakkı ciddi şekilde sınırlandırılmış durumda. Bu nedenle bu hareketin katılımcıları devlet tarafından yağmacı ve devlet düşmanlarının ajanı olarak etiketleniyor. Devletçe protestolara katılanların kaçının öldüğü ve yaralandığına dair **cinsiyete dayalı ayrıştırılmış veri olmamasına rağmen**, yetmiş beşten fazla kamu görevlisinin öldüğü ve yaralanan görevli sayısının yaklaşık 7000 kişi olduğu bilgisi BM ile paylaşılmış. Eylül, 2023 itibarıyla, güvenilir bir kaynaktan edinilen bilgiye göre kırk dokuz kadın ve altmış sekiz çocuk olmak üzere 551 protestocunun hayatını kaybettiği raporda belirtilmiş. En çok ölüm ise azınlıkların yaşadığı bölgelerde

¹³ <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2024/03/iran-institutional-discrimination-against-women-and-girls-enabled-human> (Son Erişim Tarihi: 22.12.2024).

kaydedilmiş. Özellikle de 30 Eylül 2022 günü, tek bir günde 104 kişinin öldüğü bilgisine ulaşılmış.

Heyet protestocu yaralılarda kalıcı, hayatlarını değiştirici ve geniş ölçekli yaralanmalar tespit etmiş. **Özellikle kadınlarda ve çocuklarda kısmi ve/veya kalıcı görme kaybı oldukça yaygın. Bu kız çocuklarının eğitim dışı kalması demek.** Protestocuların polis tarafından cinsiyet ve etnik temelli olarak yaralama amaçlı hedef alındığı tespiti de raporda yer alan önemli bir bilgi (2024: 4-6). Rapora göre protestolar sırasında yüzlerce çocuk, hatta 10 yaşında küçük kız çocukları bile gözaltına alınmış. Bu çocukların bir kısmı daha sonra akıl ve ruh sağlığı hastanelerinde ‘rehabilitasyon’ görmesi için tutulmuş. Gözaltına alan görevlilerin protestolara katılanları ölüm, tecavüz ve aile üyelerine zarar verme ile tehdit ettiği tespit edilmiş. Uzun süren sorgulamalar ve gözleri bağlı uzun süreli yalnız kapatmaların psikolojik şiddet ile işkence ve kötü muamele yasağı ihlali olduğu bilgisi de raporda yer alıyor. Cezasızlık ile gözaltı mekanlarında ve kayıtdışı enformel ortamlarda tutulan kadın protestocuların tecavüz de dahil olmak üzere cinsel ve cinsiyete dayalı şiddete uğradığı da raporun bulgularından (2024: 7-8).

BM Araştırma Heyeti olayların ikinci yıl açıklamasında tüm devletlere insan hakları ihlallerine uğrayan **tüm İranlılar özellikle de kadınlar için iltica başvurularında kolaylık sağlama ve gerekli hallerde insani vize uygulaması ile ülkeyi terk etmelerine yardımcı olma çağrısında bulunuyor.**¹⁴ Türkiye İran’a komşu bir ülke olarak siyasi muhaliflerin, dini ve etnik azınlıkların ve özellikle de LGBTQIA+ların onlarca yıldır sığınma aradığı ve Türkiye’nin 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi’ne koyduğu coğrafi sınırlama nedeniyle de kalıcı koruma bulamayıp, transit bir geçiş noktası olarak kullandığı bir ülke. 2022 yılında Mahsa Amini’nin polis gözetiminde ölümü ile başlayan ve kısmen 2024 yılında bile halen devam protestolar, katılımcıların ülkeden kaçmak zorunda kalması durumunda Türkiye’yi tekrar önemli bir transit zorunlu göç ülkesi haline getiriyor.

¹⁴ <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2024/09/iran-intensifying-efforts-repress-women-and-girls-second-anniversary-nation> (Son Erişim Tarihi: 22.12.2024).

Uluslararası Alanda Meydana Gelen Gelişmeler

Bu konuda hazırlanan ilk tematik raporda **kadın mülteciler üzerine izleme ve hak temelli bir mücadele verilebilmesi, ihlallerin önlenebilmesi ve uygulamada iyileştirmeye gidilebilmesi** için üzerinde geniş kesimlerce uzlaşılan birtakım normların varlığı kabul edilmiş ve bunlar uluslararası belgelerin taranması sonucunda **eşitlik, toplumsal cinsiyet eşitliği, (kesişimsel) ayrımcılık yasağı, geri gönderme yasağı, cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet yasağı (CTCDŞ)** olarak sıralanmıştı. Türkiye’nin ilk imzacısı olduğu Avrupa Konseyi’nin şiddet temelli hazırlanan bağlayıcı ilk sözleşmesi, **İstanbul Sözleşmesi**’ni, 20 Mart 2021 tarihinde Resmî Gazete’de yayımlanan 3718 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile feshetmesi sonucu, 1 Temmuz 2021 tarihi itibarıyla Türkiye, Konsey nezdinde çekilme tarihini ilan etmiş oldu. Bu karara karşı açılan davaları reddeden Danıştay 10. Dairesi’nin kararı da Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu tarafından 2 Ocak 2023 tarihinde onandı.¹⁵ Uluslararası hukukun iç hukuka yansımaları açısından bu çekilme kararı büyük önem taşıyor. Sadece **İstanbul Sözleşmesi’nin 60. ve 61. maddelerinin varlığı bile iç hukuk hükmü olarak, kadın mülteci ve sığınmacılar açısından önemli güvenceler içeriyordu**. Bu çekilme kararının yarattığı etkiler *III. Bölüm Türkiye’de Mevcut Durum Analizi* başlığı altında analiz edilecektir.

Bu bölümde ilk tematik raporda olduğu gibi, öncelikle BM nezdinde son üç yıldır yaşanan sözleşme bazlı ve her sözleşmenin denetim mekanizması açısından kadın mültecileri ve toplumsal cinsiyet konusunu ilgilendiren gelişmeler değerlendirilecektir. Sonrasında yine Türkiye’nin taraf olduğu bölgesel insan hakları mekanizmaları açısından AK ve ilgili organlarının aldığı kararlar ve Türkiye’ye dair yaptığı izleme çalışmalarında yer bulan kadın mültecilerle ilgili gelişmeler aktarılacaktır. Son olarak ise başta bahsettiğimiz **cinsiyet temeline apartheid** tartışmaları ve bu konuda dünyada uluslararası hukukta gündemde olan tartışmalar özetlenecektir. 2025 yılının **Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu’nun 30. yılı** olması nedeniyle yapılan toplantılarda kadın mülteciler ve toplumsal cinsiyet eşitliği konusunun nasıl ve ne kadar yer bulduğu da incelenecektir.

Konumuz açısından ilk bakılması gereken BM mekanizması, Türkiye’nin coğrafi sınırlaması nedeniyle ülkede sığınma hakkı arayanlara ‘mülteci’ statüsü verilmesine imkân tanımayan BM 1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi (1951 Mülteci Sözleşmesi) ve bu Sözleşme’ye dair organların aldığı kararlardır. Bu konuda yukarıda saydığımız normlardan **‘geri gönderme yasağı’na** dair önemli bir gelişme olmuştur. Afganistanlı, İranlı ve Suriyeli kadınların durumunu göz önüne alacak olursak, sığınmacıların koruma altına alınana kadar giriş yaptıkları devletin topraklarında **düzensiz göçmen statüsünde bulundukları ve bu nedenle de insan hakları sözleşmeleri ve özel olarak da kadın hakları, toplumsal cinsiyet eşitliği ve ayrımcılık yasağına dair sözleşmelerdeki genel hükümlerin sığınmacı ve mülteci kadınlara da doğrudan uygulanması gerektiği** tekrar vurgulanması gereken önemli bir noktadır. İnsan hakları

¹⁵ <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/turkiyenin-istanbul-sozlesmesinden-cekilme-karari-hukuken-kesinlesti/2778146> (Son Erişim Tarihi: 22.01.2025).

sözleşmeleri taraf devletlerin yargı yetkisi içerisinde herkese (vatandaş olmayanlar dahil) uygulanır.

İlk başlık altında, BM 1951 Mülteci Sözleşmesi açısından en güncel gelişmeler ve daha sonra sırasıyla diğer taraf olduğumuz tematik sözleşmeler açısından konumuzla ilgili genel yorum kararları ve Türkiye’ye dair çıkan kararlar ile raporlar ele alınacaktır.

2021-2024 Güncel BM Belgeleri

BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği

BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (BMİHYK/OHCHR) göç ve insan hakları konusunda uluslararası sınırlarda ve transit halde bulunan kişiler açısından farklı BM organlarının aldığı kararlar, tavsiyeler ve standartlardan oluşan bir sayfa hazırlamıştır.¹⁶ Bu sayfada bu rapor açısından yayınlanan en önemli belge ‘geri dönüşler’ üzerine olan temel hukuki standartlar ve politika tavsiyeleridir. Bu belgeye bakacak olursak, BMİHYK’ya göre **geri dönüş** geniş anlamıyla şemsiye bir kavramdır ve **hareket halinde olan insanların menşe ülkeye veya ikamet ettikleri ülkeye veya üçüncü bir ülkeye geri dönmeleri veya geri dönmeye zorlanmalarına dair yolları, metodları ve süreçleri** anlatmak için kullanılır. Geri dönüş, diğerlerinin yanı sıra sınır dışını, ülkeyi terke daveti, karşı ülke talebi ile iadeyi, ilk elden sınırda aideyi, transfer edilmeyi ve diğer geri dönüş anlaşmalarını içerebilir (s.1). Devletler sınırlarından kimlerin girip, topraklarında kimin kalacağına dair son karar merci olsalar da bu yetki, uluslararası hukukla bağlı bir yetkidir. Bu belgede yer alan tavsiyeler ve standartlar Devletlerin uluslararası insan hakları hukuku açısından ‘geri dönüş’ bağlamında uyması gereken temel prensipleri anlatmaktadır.

Bu belge pek çok BM tavsiye kararı ve kılavuzu doğrultusunda hazırlanmıştır. İnsan hakları yaklaşımı temelinde geri dönüşlerde uyulması gerekenler, her madde başlığı altında uzun uzun açıklanmıştır. Belgenin uzunluğu nedeniyle burada başlıkların kendilerine yer verilebilecektir. a) Geri gönderme yasağı ve Devletin kişiyi geri iadesi konusunda bağlayan temel insan hakları kuralları. Buna göre, kişiler geri dönülemez bir zararla karşılaşmaları ihtimali varsa, geri döndüklerinde özel ve aile hayatlarının ihlali ile karşılaşacak ya da çocuğun yüksek yararı ilkesinin ihlal edileceği bir durum meydana gelecek ise devletler tarafından geri gönderilemezler. b) Her bir geri dönüş için bireysel bir değerlendirme yapılmalıdır. Toplu sınır dışı uluslararası hukukta yasaktır. c) Her geri dönüş hukuka uygun ve usuli güvenceler kişiye tanınmış olarak işlemler yürütülmelidir. d) **Her dönüş mutlak olarak gönüllü olmalıdır.** e) Geri dönüş işlemleri kişinin haklarını, güvenliğini ve onurunu üstün tutmalıdır. f) Geri dönüş politikaları **geri dönüşün uzun vadede insan hakları açısından sonuçlarını da dikkate almalıdır. Geri dönüş hassas durumda bulunan kişileri -yalnız ve/veya çocuklu kadınları- daha da kötü bir hale sokmamalıdır.** g) Geri dönüşlerin her aşaması bağımsız insan hakları izleme mekanizmalarına tabi olmalıdır. Amaç insan hakları ihlallerinin önlenmesi olmalıdır.

¹⁶ Bkz: <https://www.ohchr.org/en/migration/human-rights-transit-and-international-borders> (Son Erişim Tarihi: 10.03.2025).

Bu kısımdan sonraki alt başlıklarda Türkiye’nin taraf olduğu BM Sözleşmelerinin ülke denetim mekanizmalarının yaptığı izleme faaliyetleri ve yayınladıkları raporlara ‘kadın mülteciler ve kız çocukları’ ile ilk tematik raporda tespit edilen normlar açısından bakılacaktır. İlk rapordan bu yana uluslararası insan hakları hukuku açısından **öne çıkan norm geri gönderme yasağı ve bu bağlamda da Suriye’ye geri dönüşler olmuştur.**

BM 1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme

Türkiye 1951 Mülteci Sözleşmesi’ne **coğrafi sınırlama** ile taraf olduğu için sadece Avrupa Konseyi (AK) üyesi ülkelerden gelen başvurulara **mülteci** statüsü vermektedir. 1967 yılında kabul edilen Ek Protokol ile Sözleşme’nin orijinalindeki coğrafi alan (Avrupa) sınırlı uygulama kaldırılrsa da, Protokol’ü imzalayan devletlere bir seçenek tanınmıştır. Sözleşme’nin 1967 öncesindeki halini imzalayan devletlerin BM’ye bu coğrafi sınırlamayı kaldırdıklarına dair bir bildirimde bulunması gerekmektedir. **Bugün dünyada bu sınırlama ile Sözleşme’ye taraf sadece üç devlet kalmıştır ve bunlardan biri de Türkiye’dir.**¹⁷

Sözleşme’nin uluslararası mülteci hukuku açısından özellikle 31. ve 33. maddeleri önem taşımaktadır. Bunlardan ilki, *“Taraf devletler, hayatlarının veya özgürlüklerinin madde 1’de gösterilen şekilde tehdit altında bulunduğu bir ülkeden doğrudan gelerek izinsizce kendi topraklarına giren veya bu topraklarda bulunan mültecilere, gecikmeden yetkili makamlara başvurarak yasadışı girişlerinin veya bulunuşlarının geçerli nedenlerini göstermeleri koşuluyla, yasadışı yollardan girişleri veya bulunuşlarından dolayı ceza vermeyeceklerdir”* şeklindedir. Diğer, 33. madde ise **geri gönderme yasağına non-refoulement** ilkesine ilişkindir.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) 23 Eylül 2024 tarihinde **Uluslararası Koruma üzerine 14 No’lu Yol Gösterici İlke**’yi yayınlamıştır.¹⁸ Bu ilke yukarıda aktarılan 31. madde üzerinedir ve mültecilerin düzensiz yollardan ülkeye girişleri, izinsiz bulunuşları ve hareketlerinin kısıtlanması hakkındadır. Bu 14 No’lu ilkeye göre, devletler her ne kadar topraklarından kimin giriş yapacağına, ülkelerinde kimin kalacağına dair kontrol ve yönetim yetkisine (egemenlik hakkına) sahip olsalar da sınır ve ülkeye giriş politikaları mültecilerin yasal yollardan sığınma hakkı araması önünde bir engel teşkil edebilir. Bunun sonucunda uluslararası koruma ihtiyacı içinde olan kimi kişiler, izinsiz bir şekilde sınırları geçebilir ve bir ülkeye giriş yapabilir. Karada, denizde ve/veya ülke içinde veyahut da giriş ve kalış kurallarını ihlal edecek şekilde ülke içinde belgesiz olarak yakalananlar, özgürlüklerini sınırlayıcı, zorlayıcı cezai yaptırımlara maruz kalabilirler. Bu durumda bulunan kişilerin izinsiz veya düzensiz yollardan girişleri ve ülkede bulunmaları

¹⁷ Bu ülkeler Kongo, Madagaskar ve Türkiye’dir:

https://treaties.un.org/Pages/ViewDetailsII.aspx?src=IND&mtmsg_no=V-2&chapter=5&Temp=mtmsg2&clang=_en#EndDec (Son Erişim Tarihi: 21.02.2025).

¹⁸ HCR/GIP/24/14, 23 September 2024 “GUIDELINES ON INTERNATIONAL PROTECTION NO. 14:

Non-penalization of refugees on account of their irregular entry or presence and restrictions on their movements in accordance with Article 31 of the 1951 Convention relating to the Status of Refugees”

<https://www.refworld.org/policy/legalguidance/unhcr/2024/en/148632> (Son Erişim Tarihi: 10.02.2025).

nedeniyle hareket özgürlüklerinin kanunlar, politikalar ve uygulamalar yoluyla kısıtlanması, 1951 Sözleşmesi’nin 31. maddesinin ihlali anlamına gelecektir. **14 No’lu Yol Gösterici İlke** bu konuda taraf devletlere dikkat edilmesi gereken noktaları açıklamak amacıyla alanda uzman akademisyenlerin görüşleri alınarak hazırlanmıştır.

Bu otuz sayfalık metne **kadın mülteciler** açısından bakacak olursak, ilk dikkat çeken nokta sınır görevlilerinin sorumluluğuna dair noktalardır. Devletler tüm kamu görevlilerinin, özellikle de göç ve sınır personelinin bu konuda yönergelerle açık ve net bilgi sahibi olmasını sağlamalıdır. Bu demektir ki, **her kim koruma ihtiyacı içerisinde olan risk altındaki bir kadın ile karşılaşır, örneğin insan ticareti veya cinsel şiddet mağduru, her türlü kötü muamele veya diğer türden işkence mağduru ve özellikle de refakatsiz on sekiz yaş altı koruma arayan kız çocukları söz konusu ise, derhal iltica/koruma uzmanı personele haber verilmelidir (para. 24). İltica başvurusunda bulunacak kadınlara anladıkları dilde yetkili bir kişi tarafından prosedüre dair bilgi verilmeli ve BMMYK Temsilciliği ile irtibat hakkı tanınmalıdır.**

Kız çocuğu mülteciler eğer kimliksiz olarak ülkede bulunuyorsa göç temelli olarak (idari) gözetim altına alınmamalıdır. Özellikle hamile ve emziren kadınların idari gözetiminden tamamen kaçınılmalıdır. Bu gibi durumlarda özgürlüğünden kısıtlama elzem ise, **bu diğer mekanizmalar yoluyla yapılmalıdır. Kamu düzeni, kamu sağlığı ve ulusal güvenlik gibi gerekçeler (para. 37) sadece son çare olarak idari gözetim için kullanılmalıdır; her kişinin durumu tek tek değerlendirilmeli ve bu tedbir mümkün olan en kısa süre için uygulanmalıdır (para.38).**

BM Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi

Birleşmiş Milletler Koruma Sistemi içerisinde yer alan tematik sözleşmelerin çoğunun aynı zamanda bireysel şikâyet de alabilen, ancak yargı organı sayılmayan bir komitesi vardır. BM Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi’nin denetim organı ise Türkiye’nin de 2006 yılında taraf olduğu Ek Seçmeli Protokol ile kurulan **İnsan Hakları Komitesi**’dir. İlk tematik rapordan bu yana bu Sözleşme açısından Türkiye **ikinci periyodik** incelemesini geçirmiştir.

Sözleşmenin denetim organı **İnsan Hakları Komitesi**’nin Türkiye’nin sunduğu bu ikinci rapora¹⁹ verdiği cevaba kadın mülteciler açısından bakacak olursak, ilk dikkat çeken kısım **kadına şiddet** ile ilgili bölümdür. Bu bölümde Türkiye’ye kadına yönelik şiddetin ortadan kaldırılması için gerekli her türlü önlemin alınması gerektiği hatırlatılmakta ve tüm kadınların, (göçmen ve mülteci kadınlar dahil) hakları konusunda bilgilendirilmesi ve şiddeti şikâyet edebilmeleri için gerekli koruma tedbirlerinin sağlanması ve yardım arayan kadınların tekrar mağdur edilmemesi gerektiği vurgulanmaktadır (para. 20). İnsan ticareti ile ilgili bölümde, insan ticareti mağdurları arasındaki kadın göçmenlerin ve mültecilerin tespit edilmesi için daha fazla çaba harcanması gerektiği vurgulanmıştır (para. 34 (e)).

¹⁹ CCPR/C/TUR/CO/2, 28 November 2024, “Concluding observations on the second periodic report of Türkiye” (Son Erişim Tarihi: 10.03.2025).

İnsan Hakları Komitesi Türkiye’nin raporuna verdiği cevapta 1951 Mülteci Sözleşmesi’nde korunan coğrafi sınırlamaya dikkat çekmiş ve her ne kadar bölgedeki mülteci krizinde Türkiye önemli bir rol oynamış olsa da bu sınırlamanın kaldırılması gerektiği belirtilmiştir. Komite yine **geri gönderme yasağına ülke olarak uyulmadığının ve Afganistan ve Suriye gibi ülkelere toplu sınır dışı vakaları olduğunun altını çizmiştir**. Kişilerin, özellikle Suriye’ye zorla, kötü muamele ile ve sözde ‘gönüllü’ geri dönüş evrakı imzalatılarak iade edildiğini belirtmiştir. Ayrıca mültecilere yönelik nefret söylemi ve göçmen karşıtı siyasi propagandanın tehlikeli bir boyuta vardığını ve idari gözetim altındaki sığınmacıların yaşam koşullarının kötü muamele yasağına aykırılık teşkil ettiğini, özellikle de **hassas grupta sayılacak çocuk Afgan ve Suriyelilerin oldukça kötü koşullarda tutulduğunu ve bunun, Sözleşmenin 7. 9. 12. ve 13. maddelerine aykırı olduğunu vurgulamıştır (para.37)**.

Komite önceki tavsiye kararları ışığında Türkiye’ye hangi ülkeden gelirlerse gelsinler tüm uluslararası koruma başvuru sahiplerine ülkeye erişim ve adil, etkili ve bireyselleşmiş bir iltica prosedürüne alınma ve sonucunda da mülteci statüsü kazanabilme veya geri gönderme yasağına uygun olarak koruma sağlanması hususunda gerekli düzenlemelerin yapılması gerektiğini hatırlatmıştır. Bu açıdan **coğrafi sınırlamanın kaldırılmasının kesinlikle dikkate alınması** gerekmektedir. **Kimse zorla ve toplu olarak sınır dışı edilmemeli; idari gözetim son çare ve mümkün olan en kısa süreli olmalı ve alternatifleri uygulanmalıdır**. Tüm göçmen ve sığınmacıların insan haklarına idari gözetim altında uluslararası standartlar ışığında saygı gösterilmelidir. Göçmen ve mültecilere yönelik nefret söylemine karşı mücadele edilmeli ve bu kültürün ortadan kaldırılması için farkındalık kampanyaları organize edilmelidir (para. 38).

BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi

Sözleşmenin denetim organı Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi 24 Ocak 2023 tarihinde **26 No’lu Genel Yorum** kararını yayınlamıştır.²⁰ Bu Genel Yorum kararının kapsamı, bireylerin ve toplulukların güvenli ve hakkaniyetli bir şekilde tarım arazilerine erişimi ve üzerinde kontrol ve kullanım yetkisi sahibi olması ve açlık ve yoksulluğun ortadan kaldırılması ile yeterli bir yaşam kalitesine sahip olma hakkı üzerinedir. Tarım arazilerinin sürdürülebilir bir şekilde kullanımı, diğer haklar arasında temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevrede yaşama ve kalkınma hakkının desteklenmesi açısından önem taşımaktadır. Dünyanın pek çok bölgesinde tarım arazileri sadece gıda üretiminin kaynağı değil, aynı zamanda gelir elde etme ve barınma hakkı açısından sosyal kültürel ve dini pratiklerin ve kültürel hayata tam manasıyla katılımın temelini oluşturur (para. 1). Dünyadaki toprakların mevcut kullanımı ve yönetimi ise Sözleşme bağlamında bu hakların gerçekleşmesi için ilerleyici bir yönde gitmemektedir. Bu durumun kararda sayılan pek çok sebebi vardır.

²⁰ E/C.12/GC/26, 24 January 2023, ‘General comment No. 26 (2022) on land and economic, social and cultural rights’ (Son Erişim Tarihi: 11.03.2025).

Kararı konumuz açısından inceleyecek olursak; toprakların sahibine iadesi programları, **mültecilerin ve yerinden edilmiş kişilerin kendi topraklarına, ikametlerine ‘gönüllü geri dönüşü’ hakkı için tedbirler içermelidir. İade mümkün değilse, devletler etkili ve yeterli telafi mekanizmaları geliştirmelidir. Devletler, gerekli hallerde mültecilere alternatif barınma ve sosyal hizmetler imkânı sağlamalıdır (para. 50). Çatışma sonrası durumlarda toprakların iadesi programları, başarılı olsa bile, Sözleşme kapsamında yeni çatışmaların yaşanmasını önlemede yetersiz kalabilir ve yerinden edilmiş kişilerin yoksulluk içinde yaşaması durumu ortaya çıkabilir. Bu gibi durumlarda mültecilerin yoksulluktan kurtarılması sosyal ve cinsiyete dayalı eşitsizliklerin giderilmesi için iadenin de ötesi düşünülmelidir. Dönüştürücü onarım mekanizmaları eşitliği sağlayıcı politikalar da kapsama alınmalıdır (para. 51).** Ayrıca yargısal yollar da kırsal bölgelerde yaşayan hak ihlaline uğramış mültecilere göre, onlara gerekli bilgi verilerek açık tutulmalıdır (para.60). Yorumun özellikle 13, 14 ve 15. paragraflarında kadınların ve kız çocuklarının bu konuda daha fazla ayrımcılığa uğradığı, güvenliklerinin tehlikeye girdiği ve şiddete uğrama ihtimallerinin medeni durumlarından bağımsız olarak arttığı ifade edilmiştir. **Geleneksel olarak bir erkeğin ölümü üzerine toprak üzerindeki haklarının doğrudan oğullarına geçtiği ve dul eşi ile kız çocuklarının bu durumdan açık zarara uğradığı ifade edilmiştir (para. 15).**

BM Çocuk Hakları Uluslararası Sözleşmesi

İlk tematik raporda da aktardığımız üzere Sözleşme her ne kadar çocuk hakları üzerine olsa da, denetim organı olan **Çocuk Hakları Komitesi**’nin aldığı kararlar mülteci hukukundaki **geri gönderme yasağının** daha geniş bir kapsamda yorumlanabilmesini mümkün kılmaktadır. Sözleşme ile kabul edilen **‘çocuğun yüksek yararı’** ilkesi gereğince, mülteci çocuklar -kız çocukları- için geçerli olan **geri gönderme/sınır dışı etme yasağı, anne olan kadınlar** açısından **22. madde** ile genişletilmiştir.

Komite, Türkiye’nin dördüncü ve beşinci periyodik izlemesi nedeniyle sunduğu raporlarını birlikte değerlendirmiş ve kendi sonuç raporunu 21 Haziran 2023 tarihinde yayınlamıştır.²¹ Komite raporunda dikkat çekilen temel alanlardan bir tanesini de sığınmacı ve mülteci çocukların hakları oluşturmaktadır (para. 5). Bu konuya Sözleşme’nin 2, 3, 6 ve 12. maddeleri bağlamında **ayrımcılık yasağı** altında değinilmiştir. Komite sığınmacı ve mülteci çocukların hassas konumda olduklarını ve eğitim, sağlık, şiddetten korunma ve yeterli yaşam standardına sahip olma gibi haklardan ve temel kamu hizmetlerinden sınırlı olarak yararlanabildiklerini not etmiştir (para. 18).

Komite mülteci ve kayıtsız göçmen çocukların orantısız bir şekilde **daha düşük oranda doğum kaydına** sahip olduğunu ve **çocukların ebeveynlerinin terörle ilişkilendirilerek vatansızlık riski ile karşılaştığını** kaydetmiştir (para. 23). Komite, Medeni haklar ve

²¹ CRC/C/TUR/CO/4-5, ‘Concluding observations on the combined fourth and fifth periodic reports of Türkiye’, 21 June 2023, (Son Erişim Tarihi: 15.03.2025).

özgürlükler konusunda Türkiye’ye kendi topraklarında doğmuş tüm çocuklara gecikmeksizin hastane kaydı tutulmasını ve doğum sertifikası verilmesini salık vermiştir. Bu konuya özellikle göçmen ve mülteci çocuklar açısından dikkat çekmiştir (para. 23-a).

Bir diğer önemli konu ise çocuk evlilikleridir. Komite Suriyeli kız çocuklarının orantısız bir şekilde bu uygulamaya maruz kaldığını tespit etmiş ve Türkiye’ye, gerekli önlemleri alması konusunda tavsiyede bulunmuştur. 18 yaşından küçüklerin evliliğinin sadece bir istisna olması gerektiğini hatırlatan Komite, erken ve zorla evliliklerin önüne geçmek için Devletin farkındalık kampanyaları yürütmesi gerektiğini ve bu evliliklerin kız çocukları üzerindeki fiziki ve ruhsal zararlı etkileri hakkında mülteci topluluklarını hedef alan eylem planları hazırlaması gerektiğini belirtmiştir (para. 30-b).

Temel sağlık hizmetleri konusunda bebek ve beş yaş altı çocuk ölümlerini durdurmak için Devletin Güneydoğu, Doğu ve Orta Anadolu bölgelerindeki mülteci topluluklarını hedef alan önlemler alması gereği vurgulamış; kırsal ve merkeze uzak bölgelerde anne ve çocuk sağlığına yönelik hizmetlerin güçlendirilmesinin önemi aktarılmış ve sağlık hizmetine erişim ile göçmenlik statüsü arasındaki bağın tamamen yok sayılması gerektiği ifade edilmiştir. Bunun sebebi sağlık hizmetine erişim için başvuracak göçmenlerin polise ihbar edilme korkusunu yaşamamalarıdır (para. 36).

Yaşam standardı konusunda Komite Devlete Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki mülteci hanelerde yaşayan çocukların 2023 Şubat Depremleri sonucu sosyoekonomik açıdan doğan zararlarını hatırlatmış ve yoksulluğu azaltıcı önlemler alması gerektiğini vurgulamıştır (para. 41).

Sözleşme’nin 28 - 31. maddeleri arasında düzenlenen **eğitim hakkına** gelecek olursak, Komite **mülteci çocukların** millî eğitim sistemine entegre edilmeleri konusunda atılan adımları olumlu bulmuştur. Ancak, dezavantajlı durumda olan çocuklar açısından eğitimin kalitesi ve sunuluşu her çocuk için aynı olmalıdır. Pandemi dönemi sonrasında okula devam oranında düşüş kaydedilmiştir. **Yüksek oranda mülteci çocuk okul dışı kalmaktadır** ve bunun nedenleri arasında da okul kapasitelerinin yetersizliği bulunmaktadır. Ekonomik yetersizlikler, dil bariyeri ve kültürel bariyerler de bu düşük okul kaydına etkide bulunmaktadır (para. 42). Komite mülteci çocukların özellikle ortaöğretim ve üstü okullara devam düzeyinin artırılması gerektiğinin altını çizmiştir (para. 43-a).

Komite Türkiye’nin 5.1 milyon göçmene ve bu rakamın içinde de 4 milyonu kayıtlı mülteciler olmak üzere **1.7 milyon çoğu Suriyeli çocuğa ev sahibi** olduğunu belirtmiş; yine de mülteci ve göçmen çocukların özellikle de refakatsiz olanların ayrımcılık gördüğünü, temel hizmetlere erişemediğini, vatansızlık riski taşıdığını, idari gözetime alındığını ve **geri dönüş zorlandığını** (geri-itmeye maruz kaldığını) kaydetmiştir. Bu bağlamda çocukların ve ailelerinin sınırlarda geri-itmeye maruz bırakılmasının acilen durması gerektiğini, koruma kaydı alma işleminin önemli olduğunu, uluslararası hukuka göre sınır dışına karşı mülteci çocukların koruma altında olduğunu belirtmiştir. Bu konuda 16 Kasım 2017 tarihinde **BM Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunması Sözleşmesi**’nin denetim organı olan aynı adlı Komite ile ortaklaşa yaptığı Sözleşme’nin **22. Maddesi’ne dair Genel**

Yorum’a²² atıf yapmıştır. Çocukların yaşına uygun ve bireyselleştirilmiş çocuğun yüksek yararı ilkesine dayalı bir iltica prosedürüne tabi olması gerektiğini belirtmiştir. (para. 45-a). Çocuk göçmen ve mültecilere kötü davranılmasını şiddetle kınamıştır (para. 45-b). Komite 2022’de mevzuata giren idari gözetime alternatiflerin uygulanması gerektiğini ve çocukların gözetime alınmaması veya geri gönderme merkezlerinde yetişkinlerle bir arada tutulmaması gerektiğini belirtmiştir (para. 45-c). Refakatsiz çocukların barınma, eğitim, hijyen ile sağlık ve sosyal hizmetlerden yeterli şekilde yararlanması gerektiğinin altı çizilmiş, çocukların aşılmasının önemi vurgulanmıştır (para. 45-e).

Raporda sığınmacı çocukların ve ailelerinin iş bulabilecekleri şehirlere gönderilmesi gerektiği not edilmiştir. Ayrıca sığınmacılara kalacakları şehri seçme hakkı verilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Son olarak yerel halkla mülteci topluluklarının sosyal uyumunun sağlanmasına dönük hazırlanan planlara uygun olarak, mülteci ve göçmen çocukların uyumu için gerekli çalışmaların yapılması gerektiği ifade edilmiştir (para. 45-f-g).

Komite Çocuk İşçiliğinin Ortadan Kaldırılması Eylem Planı’na (2017-2023) uygun olarak sığınmacı ve mülteci çocukların da gündeme alınması ve bu konuda denetimlerin sıkı tutulması gerektiğini belirtmiştir (para. 46-a-b).

Raporun son bölümünde Komite’nin **Sözleşme’nin Seçmeli Protokolüne** dair tavsiye kararları yer almaktadır. Bu Protokole bağlı olarak, Komite, Devlete, sığınmacı ve mülteci çocukların, özellikle de refakatsiz durumda iseler pornografiden, çocuk satışı ve ticaretinden korunması ve mağdur olan çocukların tespiti için gerekli işlemlerin ivedilikle yapılması üzerine sorumluluklarını hatırlatmaktadır (para. 51-b). Son olarak **diğer Seçmeli Protokole** göre; Komite Devlete mülteci ve sığınmacı çocukların özellikle de refakatsiz Suriyeli çocukların silahlı çatışmaların içine çekilmekten korunması, böyle bir durum söz konusu ise bu çocukların kriminalize edilmemesi ve yeniden entegrasyonu için gerekli desteğin verilmesi gerektiğini belirtmiştir (para. 52).

BM İşkence ve Diğer Zalimane, Gayri İnsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme

Sözleşme’nin denetim organının kısa adı **İşkence Karşıtı Komite**’dir. Komite Türkiye’nin taraf devlet olarak sunduğu beşinci rapora karşılık, 14 Ağustos 2024 tarihinde cevabi raporunu yayınlamıştır.²³ Bu raporda özel olarak mülteci hukukundaki **geri gönderme yasağı/geri göndermeme ilkesi** üzerinde durulmuştur (para. 24). Diğer Sözleşmelerin denetim organlarının raporlarında olduğu gibi, Türkiye’nin sınırda göçmenlere ve sığınma arayan kişilere sınırı geçmeye çalışırken orantısız güç uyguladığına dikkat çekilmiştir.

Komite ayrıca idari gözetim altında çocukları ile birlikte tutulan aileler nedeniyle kaygısını ifade etmiş ve Türkiye’nin 1951 Sözleşmesi’nde koruduğu **coğrafi sınırlama nedeniyle** Avrupa dışından başvuru yapanlara mülteci statüsü vermiyor oluşunu eleştirmiştir. Yine aynı

²² CMW/C/GC/3-CRC/C/GC/22, Joint general comment No. 3 of the Committee on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families and No. 22 (2017) of the Committee on the Rights of the Child on the general principles regarding the human rights of children in the context of international migration. 16 November 2017 (Son Erişim Tarihi:12.02.2025).

²³ CAT/C/TUR/CO/5, Committee against Torture, Concluding observations on the fifth periodic report of Türkiye, 14 August 2024, (Son Erişim Tarihi:15.02.2025).

nedenle kimsenin işkence görme ihtimali bulunan ve etkili usuli güvencelere erişemeyeceği ülkelere sınır dışı edilemeyeceği vurgulanmış ve **sınır dışına itiraz hakkının otomatik durdurma etkisi olması gerektiği** ifade edilmiştir.

İdari gözetim sadece son aşamada tedbir amaçlı uygulanmalıdır. Kesinlikle gerekli olmalı ve süresi mümkün olan en kısa süre olmalıdır. İdari gözetim dışındaki tedbirler önceliklendirilmelidir. Çocuklar ve aileler sadece göçmen olmaları nedeniyle idari gözetime alınmamalıdır. **Türkiye coğrafi sınırlamayı bir an önce kaldırmalıdır** (para. 25).

Komite, Devletin, Avrupa Konseyi’nin **İstanbul Sözleşmesi’nden çekilmesini** eleştirmiş, bu karardan geri dönülmesi gerektiğini belirtmiş ve **kamu görevlilerinin** -kolluk, sosyal hizmet görevlileri, tıp personeli, savcılar, hukukçular ve hakimler dahil- **kadına yönelik şiddet ve CTCDŞ konusunda eğitim alması gerektiğini ve bu eğitimlerin LGBTQIA’ların gündelik hayatta karşılaştığı riskleri de kapsamına alması** gerektiğini ifade etmiştir (para. 33).

BM Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW)

Sözleşme’nin denetim organı **Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesi Komitesi**, 12 Temmuz 2022 tarihinde Türkiye’nin sekizinci periyodik inceleme döneminde sonuç raporunu yayınlamıştır. Bir önceki inceleme dönemi Temmuz 2016’ya denk geliyordu. Bu son raporda ise öncelikli olarak, Türkiye’nin **İstanbul Sözleşmesi’nden çekilmesi** üzerinde durulmuştur. Bu çekilmenin bir parlamento kararı ve tartışması sonucu olmayışı, sivil topluma kadın örgütlerine ve insan hakları savunucularına danışılmayışı eleştirilmiştir. Bu karar geri dönük olarak kadınların insan haklarının koruma kapasitesini daraltan ve Devletin CEDAW yükümlülükleri ile uyumlu olmayan bir karardır (para.10).²⁴

Komite’nin bu inceleme dönemi Covid-19 pandemisi dönemine denk geldiği için, 22 Nisan 2020 tarihinde yayınladığı tavsiye kararlarını Türkiye’ye tekrar hatırlatma gereği duymuştur. Bu karara göre, **2030 BM Kalkınma Hedefleri** doğrultusunda yoksullukla mücadele eden, insani koşullarda yaşayan, yaşlı ve/veya engelli kadınlarla birlikte mülteci ve sığınma arayan kadınlar da uzun vadede kadın ve erkek arasındaki eşitsizliği azaltmaya dönük politikalarda merkeze alınmalıdır (para. 13 (a)).

Komite, Devletin Sözleşme’nin, Seçmeli Protokolde tanınan haklarının ve tavsiye kararlarının görünürlüğünün artırılması konusundaki çabalarından memnun olduğunu not etmiştir. Ancak, **Komite, Devletin, göçmen, mülteci ve sığınma arayan kadınların Sözleşme’de kendilerine tanınan haklardan ve başvuru mekanizmalarından haberdar olması konusundaki çalışmalarını yeterli bulmamıştır** (para.14). Komite ayrıca ayrımcılık yasağı ilkesinin Anayasa’da yer aldığını ama buna rağmen **kesişimsel ayrımcılık** biçimlerinde dezavantajlı konumda olan mülteci ve sığınmacı kadınların bulunduğu belirtmiştir (para. 16).

²⁴ CEDAW/C/TUR/CO/8, ‘Concluding observations on the eighth periodic report of Türkiye’, Committee on the Elimination of Discrimination against Women, (Son Erişim Tarihi: 15.02.2025).

Komite kadınların adalete erişimi konusunda özellikle göçmen, mülteci ve sığınmacı kadınların insan ticareti şebekeleri ve her türlü cinsel ve emek sömürsüne açık yüksek risk grubunda olduklarını belirtmiştir (para. 35).

Komite raporun yayınladığı tarih itibarıyla Devletin 3.7 milyon Suriyeli ile dünyadaki en büyük mülteci nüfusunu barındıran ülke olmasını ve uluslararası koruma altında çoğunluğu kadın ve kız çocuğu olan 320.000’den fazla sığınmacı bulundurmasını ve onların doğuştan kayıt altına alınma hakkına sahip olmasını ve böylelikle de yabancıların çocuklarına da vatandaşlık hakkı elde etme imkanı tanınmasını sıcak karşılamaktadır. **Ancak vatansızlığın azaltılması konusunda bilgi eksikliği bulunuşu ve 32 No’lu (2014) Cinsiyet Temelli Mülteci Statüsüne İlişkin Komite’nin Genel Yorumu da akla getirecek olursa;**

- (a) Bir dahaki periyodik inceleme raporuna kadar vatansız kadın ve kız çocukları üzerine yaşa dayalı ayrıştırılmış veri toplanması,
- (b) Türkiye’nin 1961 Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Sözleşme’yi onaylaması gerekmektedir (para. 41).

Komite, 36 No’lu (2017) Kız Çocuklarının ve Kadınların Eğitim Hakkına Dair Genel Yorumu’na dayalı olarak, Devlete kız çocuklarının eğitim hakkının önemi konusunda gerekli hatırlatmaları yapmış ve (b)...mülteci ve sığınmacı kadın ve kız çocuklarının geçici özel yöntemlerle, kota uygulaması gibi veya okula kayıtlarını arttıracak zaman sınırlı hedeflerle ortaöğretimini ve yükseköğretimini tamamlayan öğrenci sayısının arttırılması gerektiğini hatırlatmıştır (para. 44).

BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri doğrultusunda Komite, özellikle mülteci ve sığınmacı kadınlar arasındaki işsizlik oranının yüksekliğine dikkat çekmiş; enformal işlerde çalışanların sosyal güvence altına alınması gerektiği vurgulanmış ve kadınların formel olarak iş yaşamına katılımlarının arttırılması için özel önlemler alınması gerektiği vurgulanmıştır (para. 46(a)). Komite, yoksulluk ve gıda güvensizliği konularının kırsalda yaşayan göçmen ve mülteci kadınlar açısından ihmal edildiğini belirtmiştir (para. 49). Bunun yanı sıra Devlete yoksulluğu azaltıcı ve özellikle de göçmen ve mülteci kadınları aile üyeleri ile birlikte hedef alan programlar geliştirmesi konusunda tavsiyelerde bulunmuştur (para. 50).

Bu raporda iki yıl içinde Türkiye’den yapması beklenenler de ifade edilmiştir ve bu doğrultuda Devlet en son Temmuz 2024’te ek bir rapor daha sunmuştur. Bu rapora Komite tarafından verilen cevapta **kadına yönelik şiddet vakalarının azaltılmasında Türk Ceza Kanunu’nda istenen değişikliklerin yapılmadığı** aktarılmaktadır (2024:1).²⁵

²⁵ BN/follow-up/Türkiye/89, Committee on the Elimination of Discrimination against Women, 13 November 2024, (Son Erişim Tarihi: 18.02.2025).

BM Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme

Sözleşmenin 72. maddesi ile **Tüm Göçmen İşçiler ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunması Komitesi** kurulmuştur. Taraf devletler her beş yılda bir Sözleşme hükümlerinin gereğini yerine getirip getirmediğine dair Komite’ye bir rapor sunmakla yükümlüdür. Türkiye’nin ikinci periyodik incelemesine cevaben Komite’nin yayınladığı rapora²⁶ göre; Türkiye yaklaşık 3.8 milyon mülteci ve sığınmacıya ev sahipliği yapmaktadır. Her ne kadar Komite Devletin aldığı önlemler ve attığı pozitif adımlar nedeniyle memnun olsa da göçmen işçiler ve aileleri açısından **artan yoksulluk** ve uzun dönemli çözüm planlarının olmayışı noktasında kaygılarını ifade etmiştir. Özellikle tarım gibi enformel olarak çalışma oranlarının yüksek olduğu sektörlerde **depremden etkilenen coğrafi bölgelerde veya mülteci hanelerde çalışan göçmenlerin haklarının korunması konusunda etkili ve uzun vadeli tedbirlere ihtiyaç vardır** (para. 9-10).

Komite, Türkiye’nin BM Mülteci Sözleşmesi’nin uygulanmasında koruduğu **coğrafi sınırlama** nedeniyle her ne kadar Devlet şartlı mültecilik statüsünün tanıdığı haklar, başvurularda sunulan hizmetler ve uluslararası statünün belirlenmesi prosedürü hakkında bilgi paylaşımında bulunsa da kaygı taşımaktadır. Komite bu sınırlamanın sınır dışına karşı korumayı dışlamadığını kabul etmektedir. Yine de göçmen işçilerin ve aile fertlerinin bu bağlamda etkilenme ihtimalleri vardır. Özellikle **geçici koruma altında bulunanların zorla geri gönderildiğine dair** iddialar mevcuttur. Belli kategoriler altında yaşayan göçmenlerin ülke içindeki seyahat özgürlüğü üzerindeki sınırlamalar idari gözetim ve sınır dışı dahil olmak üzere kayıtlı oldukları şehirlerde yaşayanların hizmetlere erişimindeki sınırlamalar Komite açısından kaygı verici bulunmaktadır. Mültecilere kayıtlı düzenlenen ikamet izninin geçici koruma altında olanlara hemen düzenlenmeyişi ve aradaki farkın çalışma hakkı açısından doğurduğu sonuçlar önemlidir. Geçici koruma altındaki pek çok kişi bu nedenle yıllarca çalışma hakkından mahrum kalmaktadır (para. 19). Komite Türkiye’ye 1951 Mülteci Sözleşmesi’ndeki coğrafi sınırlamayı bir an önce kaldırmasını tavsiye etmektedir. Tüm göçmenlerin geri dönüşü rızaya dayalı olarak zorlama olmaksızın gönüllü olarak gerçekleştirilmelidir. Bu konuda bağımsız bir izleme mekanizması kurulmalıdır. Koruma statüsü altındaki kişilerin ülke içinde seyahat özgürlüğü sağlanmalı, kayıtlı oldukları şehirlerde tüm kamu hizmetlerine erişimi garanti altına alınmalıdır. Geçici koruma statüsü ile çalışma izni almak mümkün hale getirilmeli ve çalışma izni için bekleme ekonomik entegrasyon açısından ortadan kaldırılmalıdır (para. 20).

Komite **göçmen ve mülteci çocukların çocuk işçi olarak çalışmalarının önlenmesi ve tarımda geçici olarak çalıştırılmalarının önüne geçilmesi gerektiğini** vurgulamıştır. Çalışma yaşının 15 olarak düzenlenmesi çocukların zorunlu eğitimden uzaklaşmasına ve ayrılmasına sebep olmaktadır. Komite yine göçmenlerin enformel işlerde kayıtdışı olarak çalışması konusunda Devlete uyarıda bulunmuştur. Kayıt dışı çalıştırılan göçmenler

²⁶ CMW/C/TUR/CO/2, Committee on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families, Concluding observations on the second periodic report of Türkiye, 11 July 2024, (Son Erişim Tarihi: 20.02.2025).

emeklerinin karşılığını alamamakta, sömürüye maruz kalmakta ve özellikle tarım, ev işi, inşaat ve tekstilde zorla çalışma koşullarına tabi olmaktadır (para. 33).

Komite göçmenler için çift dili tıbbi merkezlerin kurulmuş olmasını memnuniyetle karşılamış olsa da refakatsiz ve ailesinden ayrı çocuklar için psikososyal destek hizmetlerinin bulunmayışı ve hassas konumda olan göçmenler için bedava sağlık hizmetlerinin sunulmayışını eleştirmiştir. Dil ve kültür bariyeri, göçmenler ve mülteciler açısından sağlığa erişimde sorunlar yaratmaktadır (para. 43).

Komite Çocuk Hakları Komitesinin tavsiye kararları ışığında eğitim hakkına erişimde göçmen ve mültecilerin yaşadığı sorunların çözülmesini talep etmiştir (para. 48). Ayrıca CEDAW raporu ile uyumlu olarak **kadın işçilerin özellikle ev işlerinde çalışanların fiziksel saldırılardan, cinsel şiddetten ve ayrımcılıktan korunması ve hukuki olarak haklarının sağlanması** konusunda Türkiye’ye tavsiyelerini bildirmiştir (para. 49-50).

BM İnsan Hakları Konseyi Kapsamında Özel Usuller: Kadınlara ve Kız Çocuklarına Yönelik Şiddet, Nedenleri ve Sonuçları Özel Raportörü (Türkiye Ziyareti Raporu)

BM sistemi içerisinde sadece tematik insan hakları sözleşmeleri bulunmamaktadır. Bunun dışında ‘Özel Usuller’ adı altında İnsan Hakları Konseyi’ne bağlı bağımsız insan hakları uzmanları da çalışmaktadır. Bu kişi veya kişiler -grup olarak- ya tematik bir konuda çalışırlar veya belli bir ülkedeki insan hakları sorunlarını takip ederler. Kasım 2024 itibarıyla 46 tematik, 14 de ülke özel usul yöntemi mevcuttur. İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi’nin desteği ile bu özel usuller altında çalışan uzmanlar ülke ziyaretleri yaparlar; ihlallere dair bireysel veya geniş kapsamlı olaylar konusunda araştırma ve incelemeler yürütüp raporlar yazarlar. İnsan hakları standartlarının geliştirilmesi için çalışırlar. Savunuculuk ve toplumsal farkındalığın artırılması için kanıt toplar ve teknik iş birliği yaparlar.²⁷

Konumuz açısından güncelleme raporu döneminde Kadınlara ve Kız Çocuklarına Yönelik Şiddet, Nedenleri ve Sonuçları Özel Raportörü Türkiye ziyaretinde bulunmuş ve 25 Nisan 2023 tarihinde bu ziyaretin sonuçlarını aktaran raporunu yayınlamıştır.²⁸ Raporda ilk olarak ekonomik sebeplerle **Suriyeli mülteciler arasında yaygın olan kız çocuklarının evlendirilmesi** sorununa dikkat çekilmiştir (para. 21). Anayasada cinsiyet temelinde ayrımcılık da dahil olmak üzere **ayrımcılık yasaklanmakla** birlikte, kırsal bölgelerde mülteciler, sığınmacılar gibi dezavantajlı durumdaki kadınlar ve kız çocuklarının **kesişimsel ayrımcılık** biçimlerine maruz kalmaya devam ettikleri ifade edilmiştir (para. 26).

Geçici koruma altındaki Suriyeli kadınların yanı sıra Suriyeli mülteciler, göçmenler, belgesiz göçmenler veya düzenle göçmen statüsüne sahip olmayan diğer kadın ve kız çocukları toplumsal cinsiyete dayalı şiddet riski altındadır. Özel Raportör, çok sayıda kişinin, birden fazla aktörün elinde, karşı karşıya kaldığı acımasız şiddet dalgası ve şiddet tehditleri

²⁷ Daha fazla bilgi için bkz: <https://www.ohchr.org/en/special-procedures-human-rights-council> (Son Erişim Tarihi: 21.02.2025).

²⁸ A/HRC/53/36/Add.1, Human Rights Council, Turkey visit, 25 April 2023 (Son Erişim Tarihi: 03.03.2025).

konusunda endişe duyduğunu ifade etmiştir. Suriyeli göçmenlerin ülkenin farklı bölgelerinde maruz bırakıldığı **yabancı düşmanlığının ve ırkçılığın artması**, kadınları ve kız çocuklarını da etkilemiştir. Türkiye’deki okullara devam eden **Suriyeli kız çocukları da ırkçılığın etkilerini hissetmektedir**. Bu durum, okulları onlar için güvensiz bir yer haline getirmiştir. Suriyelilerin ülkeye girişini ve ülkede kalmasını düzenleyen, durumlarını daha da istikrarsızlaştıran çeşitli politikalar nedeniyle, Suriyeli kadınlar ve kız çocukları, şiddet olaylarını bildirmekten çekinmekte ya da misilleme ve/veya sınırdışı edilme korkusuyla koruma talebinde bulunmaktan vazgeçmektedir (para. 36).

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmayan kadınlar ve kız çocukları, sığınma evleri ve savunmasız gruplara yönelik özel hizmetler de dahil olmak üzere mevcut ulusal hizmetlerden çoğu zaman yararlanamamaktadır. Sonuç olarak, mülteci ve göçmen kadınların, uygun veya yeterli destek alamayacakları düşüncesiyle, ŞÖNİM merkezlerine erişim konusunda isteksiz davrandıkları bildirilmektedir (para. 37).

Özel Raportör, 2018’den bu yana Suriye’den Türkiye’ye gelen göçmenlere ve mültecilere yönelik müdahaleler bağlamında, **göçmenleri ve mültecileri etkileyen her türlü şiddeti tespit etmek, önlemek ve şiddete müdahale etmek için toplumsal cinsiyete dayalı bir şiddet stratejisinin ve eylem planının bulunmamasından endişe duymaktadır**. Bu kapsamda kadınların göç alternatiflerine ve/veya basitleştirilmiş prosedürlere erişimini kolaylaştırmaya yönelik önlemler de mevcut değildir. Bunu yanı sıra, mültecilerin yaşamlarının veya özgürlüklerinin tehdit edileceği yerlere gönderilmesini yasaklayan *geri göndermeme ilkesinin* genellikle desteklenmediğine işaret eden raporlar da endişe vericidir (para. 38).

81 ilin tamamında Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri (ŞÖNİM’ler) bulunmaktadır. Öte yandan, bu merkezler 7 gün/24 saat faaliyet göstermemektedir. Merkezlerin tercüman kapasitesi ile insan ve finansal kaynakları yetersizdir. Ülke genelinde kadın danışma merkezleri ile ilgili ciddi eksiklikler vardır. **Göçmen ve mülteci kadınlar özellikle ücra bölgelerde iseler savunmasız durumdadır ve hizmetlere erişim yetersiz** kalmaktadır. Hükûmetin 2023 yılı rakamlarına göre, ülke genelinde kadın sığınma evleri 80% doluluk oranına sahiptir (para. 73).

2018 yılında başlatılan KADES mobil uygulaması ile faillerin coğrafi faaliyetlerini ve mağdurlara yakınlıklarını izleyen ilerici bir elektronik izleme sistemi devreye girmiştir. Uygulama, 2022 yılında çok sayıda dile çevrilmiştir. Yaklaşık 46 milyon kadına SMS ile tanıtım mesajı gönderilmiş olup 604.477 kadının uygulamayı kullandığı bildirilmiştir. Öte yandan uygulama yalnızca Türkiye Cumhuriyeti kimlik numarasıyla etkinleştirilebilmektedir. Bu da **kayıtlı olmayan göçmen ve mülteci kadınların** yanı sıra farklı cinsiyet kimliklerine sahip kadınların dışlanmasına yol açmaktadır (para. 76).

Modern doğum kontrol yöntemleri de dahil olmak üzere cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetlerine erişim sınırlıdır. Devlet hastanelerinde kürtaj taleplerinin reddedilmesi nedeniyle, çok sayıda kadın, pahalı özel kliniklere veya güvensiz kürtaj yöntemlerine başvurmak zorunda kalmaktadır. Özellikle **göçmen ve mülteci kadınlar; cinsel haklarını ve üreme haklarını kullanma konusunda zorluklarla** karşılaşmaktadır (para. 85).

Özel raporör Devlete birtakım tavsiyelerde bulunmuştur. Bunlar; a) **göçmen, sığınmacı ve mülteci kadınlara ve kız çocuklarına yönelik ayrımcılıkla mücadele cabaları** arttırılmalıdır. b) Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi'nin mülteci statüsü; sığınma, uyruk ve kadınların vatansızlığının toplumsal cinsiyetle ilgili boyutları hakkında 32 No’lu (2014) Genel Yorumu doğrultusunda, sığınma prosedürlerine ve/veya göç alternatiflerine tam ve eşit erişime sahip olmaları sağlanmalıdır. Türkiye’de uluslararası koruma ihtiyacı içinde olan kadınlar ve kız çocukları, özellikle Türkiye- AB sınırında geri-itmeye ve gönderilmeye karşı korunmalıdır (para. 94).

2021-2024 Güncel Avrupa Konseyi Belgeleri

Türkiye’nin taraf olduğu AK uluslararası sözleşmeleri açısından en önemli gelişme, 11 Mayıs 2011 tarihinde İstanbul’da imzaya açılan ve bu nedenle kısaca İstanbul Sözleşmesi olarak anılan sözleşmeden ilk imzalayıcı ülkelerden biri olan Türkiye’nin 19 Mart 2021 gecesi Resmî Gazete’de yayınlanan Cumhurbaşkanı Kararı ile çekilmesi olmuştur. Türkiye Sözleşmeyi 14 Mart 2014 tarihinde onaylamış; Sözleşme iç hukukta 1 Ağustos 2014’te geçerli hale gelmişti. Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi, kadına yönelik şiddet konusunda bağlayıcılığa sahip ilk uluslararası sözleşme olma özelliğini taşımakta. Bu yüzden bu sözleşmeden Meclis kararı olmadan çıkılması mülteci ve sığınmacı kadınların ve kız çocuklarının hakları açısından bir gerileme anlamına gelmektedir. Sözleşme kadınlara yönelik her türlü şiddetin önlenmesi, kadınların her türlü şiddetten korunması, kadınlara yönelik şiddetin faillerin kovuşturulması, yargılanması ve cezalandırılması için yüksek standartlar belirlemekteydi. **İstanbul Sözleşmesi’nden çıkılması, 1951 Mülteci Sözleşmesi’nin mülteci tanımında geçen zulüm ifadesinin Türkiye’de toplumsal cinsiyete dayalı yorumlanmasına engel olacaktır.** Ayrıca Sözleşme’nin doğrudan mülteci ve sığınmacı kadınların haklarını düzenleyen 60. ve 61. maddeleri de devre dışı kalmıştır. 60. madde toplumsal cinsiyete duyarlı **kabul usullerini**, 61. madde ise statü ve ikamet durumuna bakılmaksızın **‘kadına yönelik şiddet’ mağduru** tüm kadınların **hayatlarının risk altında olabileceği veya işkence veya insanlık dışı muameleye veya cezalandırılmaya maruz kalabilecekleri hiçbir ülkeye hiçbir durumda iade edilmeyeceklerini** güvence altına almaktaydı.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

Türkiye’nin BM ve AK üyesi bir ülke olması, taraf olduğu insan hakları sözleşmelerinde öznesi ‘herkes’ olan hükümleri göçmen, sığınmacı ve kategorik olarak mülteciler açısından da bağlayıcıdır. Türkiye’de en çok ve sık kullanılan uluslararası bölgesel insan hakları mekanizması olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) de konumuz açısından önemlidir. Mahkeme’nin önündeki ihlalleri incelemek için esas aldığı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) daha ziyade insan haklarında birinci kuşak olarak nitelendirdiğimiz kişisel, siyasal hakların sınırlı bir bölümünü korumaktadır. Bu sınırlı haklar listesi, daha sonra yürürlüğe giren protokollerle genişletilmiştir. Sözleşme, 11. ve 14. Ek Protokoller ile bugünkü halini almış ve güncellenmiştir. Ayrıca tek başına belli hakları düzenleyen ek

protokoller de vardır. Yeni protokollerle kabul edilen hakların geçerli olması için Sözleşme’ye taraf devletin her seferinde yeni çıkan protokolü imzalayıp onaylaması gerekmektedir.

Türkiye, Sözleşme’yi 4 Kasım 1950 tarihinde imzalamış; 10 Mart 1954 tarih ve 6366 sayılı Onay Kanunu 19 Mart 1954 tarih ve 8662 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanmıştır. Onay belgeleri, 18 Mayıs 1954 tarihinde Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği’ne tevdi edilmiş ve Sözleşme, Türkiye bakımından bu tarihte yürürlüğe girmiştir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Konuyla İlgili İçtihadı

Konuyla ilgili AHİM içtihadına ilk tematik raporda yer vermiştik. O zamandan beri 3. ve 14. maddeler üzerinden alınan kararlara tekrar bakacak olursak, **ayrımcılık yasağını düzenleyen 14. madde içtihadında 2022 yılında alınan yeni bir karar dikkati çekmektedir.** Mahkeme bu kararda ikincil koruma kapsamındaki -Türkiye açısından geçici koruma- kişilerle mülteci statüsü altındaki kişilerin aile birleşimi hakkı açısından benzer konumda olduklarını belirtmiştir. Vakada ikinci başvuru İsveç’te koruma başvurusunda bulunmuştur. Kişinin annesinin ve küçük erkek kardeşinin ikamet izni başvuruları reddedilmiştir. Bu durumun sebebi kanunda ikincil koruma alan kişilerin aile üyelerine uygulanan geçici ikamet izni kısıtlarıdır. Mahkeme mülteci statüsü sahibi kişilerle diğer **başvuruculara farklı muamelede bulunulmasını makul ve objektif açıdan kabul edilebilir bulmuştur** (para. 117).²⁹

Madde 3 işkence yasağı açısından AHİM içtihadına bakacak olursak, Mahkeme, Fransa’ya karşı bir vakada, sığınma başvurusunda bulunanların uzun süreli olarak yeterli koşulların bulunmadığı havalimanı transit bölgesinde bekletilmesini ve sığınmacıların aylarca zorlu koşullarda yaşamaya mecbur bırakılmasını ve gerekli desteği almalarının idari kararlarla engellenmesini *aşağılayıcı muamele* olarak değerlendirmiştir.³⁰ Moldova’ya karşı 2022 yılında görülen bir başka vakada **başvurucular zihinsel açıdan farklılıkları olan sığınmacı kadınlardır** ve psikiyatri kliniğinde kapalı tutulmaktadırlar. Burada başvuru bir doktorun tecavüzüne uğramıştır ve rızaları dışında kendilerine kürtaj yapılmıştır. Mahkeme BM ve AK’nın hukuki standartları ve raporları gereğince zorla kürtajın ve doğum kontrolünün kadına yönelik şiddet biçimleri olduğunu ifade etmiştir (para. 88). Engelli kişilerin tıbbi bir müdahale öncesi geçerli, özgür ve önceden alınmış rızaları olmamasının hukuki açıdan bir eksiklik olduğunu; bu konuda yeterli bir ceza hukuku mevzuatının olmayışının **özellikle kadınlar ve engelli kadınlar** açısından rızaya dayalı olmayan tıbbi müdahaleler bakımından sorun teşkil ettiğini belirtmiştir (para. 128).³¹

Ek olarak Mahkeme’nin çocuk hakları açısından içtihadına bakacak olursak, Azerbaycan’a karşı 8. maddenin ihlali iddiası ile yapılan bir başvuruda yetkililer Afgan ve Pakistanlı mültecilerin ülkede doğan çocuklarına kimlik kaydı açmayı reddetmişlerdir. Doğum kayıtları olsa da çocuklar kimliksiz kalmıştır. Azerbaycan iç hukukuna göre ülkede doğan her çocuk

²⁹ M.T ve Diğerleri v. İsveç, Başvuru No: 22105/18, 20 Ekim 2022. Bkz: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-220013> (Son Erişim Tarihi: 27.03.2025).

³⁰ N.H ve Diğerleri v. Fransa, Başvuru No: 28820/13, 2 Temmuz, 2020. Bkz: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-203295> (Son Erişim Tarihi: 27.03.2025).

³¹ G.M ve Diğerleri v. Moldova Cumhuriyeti, Başvuru No: 44394/15, 22 Kasım 2022. Bkz: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-220954> (Son Erişim Tarihi: 27.03.2025).

doğumla Azerbaycan vatandaşlığı kazanmaktadır ve yetkililerin kimlik kartı vermeme kararı bu nedenle hukuka aykırıdır; Sözleşmenin ihlali anlamına gelir (para.55-58).³²

Avrupa Konseyi Genel Sekreteri Göçmen ve Mülteciler Özel Temsilcinin Türkiye Ziyaretleri (Raporları)

Türkiye’nin taraf olduğu AK’nın Göçmen ve Mülteciler Birimi üye ülkelerde yaşayan göçmenlerin ve mültecilerin temel hakları ve özgürlükleri üzerine bilgi toplamakla görevlendirilmiştir. Bu amaçla Devletlere resmi ziyaretlerde bulunup, AHİS ve diğer AK standartları doğrultusunda ihtiyaç tespiti çalışmaları yapmaktadır. Bu kapsamda sıkça ziyaret edilen ülkeler de Türkiye gibi göçmen ve mülteci nüfusun yoğun olduğu ülkelerdir. AK Konseyi Genel Sekreteri Göçmen ve Mülteciler Özel Raportörü ilk Türkiye ziyaretini 15-26 Mart 2021 tarihlerinde yapmış; raporunu da 29 Kasım 2021 tarihinde hazırlamıştır. Bu rapor AK web sitesinde 8 Aralık 2021 tarihinde yayınlanmıştır.³³

Otuz sekiz sayfalık raporda şu başlıklar yer almaktadır: Arka plan, İlticaya Erişim Usulleri, Hassas Durumda olan Kişiler, Mülteciler ve Sığınmacıların Kabulü, İdari Gözetim, Uzun Dönemli ve Kalıcı Çözümler, Sınır Sorunları ve Tavsiyeler. Bu başlıklar altında kadınlar, kız çocukları ve LGBTQIA+ların durumuna dair yazılanlara bakacak olursak, ilk başta Hassas Durumda olan Kişiler başlığı altında bu üç grup da sayılmıştır. Refakatsiz çocuklar da ayrı bir başlık altında incelenmiştir. Özel Raportör Ankara, İzmir, Çanakkale, Gaziantep, Edirne ve İstanbul dahil olmak üzere kadınların tutulduğu GGM’leri ziyaret etmiş ve yetkililerden bilgi almıştır. Aynı zamanda BMMYK, IOM, BM Kadın Birimi ve SGDD gibi uluslararası örgüt temsilcileri ve Türkiye’den bu kurumlarla ortak çalışma yürüten STK’lardan da bilgi toplamıştır.

Özel Raportör Devlet tarafından verisi sunulan refakatsiz ve kayıt altında olmayıp kayıp sayılan çocukların sayısının azlığına dikkat çekmiş ve bu rakamın gerçek olamayacağını belirtmiştir. Bu konuda Türkiye’ye Avrupa Konseyi Çocukları Cinsel İstismar ve Cinsel İstismara Karşı Koruma Sözleşmesi (Lanzarote Sözleşmesi) kapsamında yapılan tavsiyelere uymasını bildirmiştir (para. 34). Mülteci kız çocuklarının korunması bağlamında cinsel istismar ve cinsiyete dayalı şiddet konuları raporda okul ve eğitim hakkı başlığı altında da ele alınmaktadır. Ayrıca Kadınlar ve Kız Çocukları başlığı altında sosyal uyum ile birlikte kadına yönelik şiddet ve erken yaşta evlilikler konuları yer almaktadır. Raportör bu konuda, her ne kadar YUKK’ta kadınlar ve kız çocukları hassas grup tanımı içinde yer alsın da, dil bariyeri nedeniyle Suriyeli mülteci kadınların haklarını bilmediklerini, topluma uyum sağlamakta zorlandıklarını, eşlerinin onların çalışmasına izin vermediğini aktarmıştır. Gelecek kaygıları nedeniyle ve geçici korumaya bağlı olarak durumlarının belirsizliği yüzünden ayrımcılıkla ve şiddetle karşılaştıklarını ifade etmektedir (para. 47).

³² Hashemi ve Diğerleri v. Azerbaycan, Başvuru No: 1480/16, 13 Ocak 2022. Bkz: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-215076> (Son Erişim Tarihi: 27.03.2025).

³³ ‘Report of the fact-finding mission to Turkey by Ambassador Drahoslav Štefánek, Special Representative of the Secretary General on Migration and Refugees’, SG/Inf(2021) 35, 29 November 2021 <https://rm.coe.int/report-of-the-fact-finding-mission-to-turkey/1680a4b673> (Son Erişim Tarihi: 25.02.2025).

Yine YUKK’ta kadına yönelik şiddet 1951 Sözleşmesi’ne göre zulüm olarak tanımlanmasa da, şiddet gören kadınların ‘belli bir sosyal gruba mensubiyet’ kriteri ile mülteci olarak tanınabileceklerini ifade eden Raportör, kayıtlı mülteciler de dahil istismara ve kötü muameleye uğrayan kadınların kanunen korunma hakkı olduğunu bildirmiştir. Raportör ziyareti sırasında kadın sığınaklarının sayısının mültecilerin yoğun olduğu bölgelerde, özellikle Gaziantep, Adana ve Urfa’da artırılması gerektiğini ifade etmiştir (para. 49). Raportör çocukların dahil olduğu şiddet vakalarında sadece polisin görev yapmasını eleştirmiştir. Sosyal hizmet uzmanlarının ve psikologların da süreçte yer alması gerekliliğini vurgulamıştır (para. 50).

Raportör Suriyeli kız çocuklarının Türkiye’deki yaşça büyük akrabaları ile evlendirildiğini ve bu evliliklerin resmi olmadığını ve bu konuda Devletin önlemler almasını gerektiğini hatırlatmıştır. Mülteci kadınlar arasında erken yaşta hamileliklerin de yaygın olduğunu ve STK’ların bu konuda çalıştığını ve hamilelik, çocuk yaşta evlilikler, cinsel istismar, üreme sağlığı ve korunma yöntemleri konularında çalışmaların önem taşıdığını aktarmıştır (para. 53). Ek olarak LGBTQIA+ların genel olarak ülkelerine göre Türkiye’de kendilerini güvende hissetse de, ayrımcılıkla ve şiddetle karşılaştıklarını belirtmiştir (para. 55). Belediyelerin toplum merkezlerini de ziyaret eden Özel Raportör, mülteci kadınlara yönelik şiddetin önlenmesi konusunda STK’lar ve yerel idare arasındaki iş birliğinin önemine dikkat çekmiştir (para. 64). Raportör Suriyeli kadın mültecilerin işgücüne katılımının düşük oluşunu eleştirmiştir. Ziyareti sırasında UNICEF desteği ve sözleşmeli olarak çalışan Suriyeli öğretmenlerden de düşük ücret aldıkları yönünde şikayetler almıştır. Öğretmenler Suriye’deki diplomaları tanınmadığı için işgüvenceleri olmadığını da aktarmışlardır (para. 75).

GGM’lerle ilgili olarak Raportör 2019’da Ankara’da açılan Akyüz GGM’yi ziyaret etmiş ve burada anneleri ile tutulan çocuklar olduğunu tespit etmiştir. Raportör çocukların eğitime ve sosyal faaliyetlere erişiminin olmadığını kaydetmiştir. Ayrıca bu konuda AK standartlarını not etmiş ve **çocukların anneleri ile idari gözetime alınmasının son çare olması gerektiğini ve çocuğun yüksek yararı ilkesini** vurgulamıştır (para.93). İzmir Harmandalı GGM’yi de ziyaret eden Raportör, burada iltica usullerine erişimde sıkıntılar olduğunu, gözetimde olanların avukatlar ile görüştürülmediğini ve Yunanistan’dan geri gönderilenler nedeniyle bu Merkez’in kimi zaman aşırı kalabalık olduğunu ve gerekli hijyen koşullarının bulunmadığını tespit etmiştir (para. 95). Çanakkale Ayvacık GGM’de ise kadınların ve çocukların yerde kaldığı ve idari gözetimde olanların aile olarak birarada kalamadığını kaydetmiştir (para. 99). İdari gözetime alternatifler konusunda yetkililerin bilgisizliği vurgusunu yapan Raportör, bu mekanizma mevcut olmasına rağmen, kadınların idari gözetimde çocukları ile birlikte tutulduğunu not etmiştir (para. 108).

İşkencenin ve Gayriinsani ya da Küçültücü Ceza veya Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi ve (Komitesi)

1989 yılında kabul edilen İşkencenin ve Gayriinsani ya da Küçültücü Ceza veya Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi, kısa adıyla Avrupa İşkencenin Önlenmesi Komitesi (CPT) olarak ifade edilen denetim mekanizmasını kuran sözleşmedir. CPT özgürlüklerinden

yoksun bırakılmış kişilerin nasıl bir muameleye tabi tutulduklarını değerlendirmek üzere gözetim yerlerine ziyaretler düzenler. Gözetim yerleri, ceza ve ıslahevleri, polis karakolları ile konumuz açısından yabancı uyruklu göçmen, sığınmacı ve mültecilerin tutulduğu merkezler olabilir. Sözleşme uyarınca, CPT heyetlerinin gözetim yerlerine sınırsız erişim ve buralarda herhangi bir kısıtlamaya tabi olmaksızın dolaşma hakları vardır. Özgürlüklerinden yoksun bırakılan kişilerle özel görüşme yapabilirler ve bilgi verebilecek konumda olan herkesle serbestçe iletişim kurabilirler.

CPT bu rapor kapsamında Türkiye’ye ilki, periyodik izleme olarak 11 - 25 Ocak 2021 tarihleri arasında; ikincisi, habersiz olarak 20 - 29 Eylül 2022 tarihlerinde ve üçüncüsü de yine habersiz olarak 13 - 24 Şubat 2024 tarihleri arasında üç kez gelmiştir.³⁴ Komite her ziyaretten sonra ilgili Devlete ayrıntılı bir rapor gönderir. Bu raporda bulgularını, önerilerini, görüşlerini ve bilgi isteklerini iletir. Komite aynı zamanda bu raporda ele alınan konularla ilgili taraf devletten ayrıntılı bir cevap da ister. Bu üç ziyaretin hiçbirinin nihai raporu CPT tarafından henüz yayınlanmamıştır. Bu kısımda sadece ziyaretler konusunda CPT’nin yaptığı basın açıklamalarına yer verilecektir. İlk tematik raporda CPT standartlarına³⁵ ve ‘Gözetim Altında Tutulan Yasadışı Göçmenler’³⁶ bilgi notuna yer vermiştik.

CPT’nin periyodik 2021 ülke ziyaretinde Geri Gönderme Merkezleri (GGM) yer almamıştır. Ancak aksine 2022 yılında yaptığı ikinci habersiz ziyaretin hedefi, yabancıların tutulduğu mekanlar ve sınır dışı uygulamaları olmuştur. Bu yapılan ziyaretin basın metnine bakacak olursak, öncelikle o dönem İçişleri Bakanı olan Süleyman Soylu ve GİB ile birlikte Jandarma Genel Komutanlığı ve konuyla ilgili üst düzey bürokratlar ile görüşülmüştür. Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK) ziyaret edilen diğer bir kurum olmuştur çünkü Türkiye’nin taraf olduğu BM İşkenceyi Önleme Ek Protokolüne (SPT) göre TİHEK başkanı Muharrem Kılıç Ulusal İşkenceyi Önleme Mekanizmasının da başı görevini yürütmektedir. Ziyaret edilen ve üzerine raporu çıkacak mekanlar; Edirne, Gaziantep, İstanbul-Silivri ve İstanbul-Tuzla GGM’leri ile İstanbul Havalimanı transit bölgesidir.³⁷

CPT’nin üçüncü habersiz ziyaretinde incelenen yerler arasında yabancıların tutulduğu İstanbul Maltepe L Tipi 3. No’lu Cezaevi de bulunmaktadır ancak raporu yine henüz yayınlanmamıştır.³⁸

³⁴ Bkz: <https://www.coe.int/en/web/cpt/turkiye> (Son Erişim Tarihi: 20.03.2025).

³⁵ Bunun tam listesine şu adresten ulaşmak mümkündür: <https://www.coe.int/en/web/cpt/standards> (Son Erişim Tarihi: 20.03.2025).

³⁶ Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamelenin veya Cezanın Önlenmesi Komitesi (CPT). (2017). **Gözetim Altında Tutulan Yasa Dışı Göçmenler**. Mart 2017. CPT/Inf (2017) 3. <https://rm.coe.int/1680727f8d> (Son Erişim Tarihi: 20.03.2025).

³⁷ Bkz: <https://www.coe.int/en/web/cpt/-/the-council-of-europe-anti-torture-committee-cpt-visits-turkiye> (Son Erişim Tarihi: 20.03.2025).

³⁸ Bkz: <https://www.coe.int/en/web/cpt/-/the-council-of-europe-anti-torture-committee-cpt-visits-t%C3%BCrkiye> (Son Erişim Tarihi: 20.03.2025).

Politika Belgeleri ve Güncel Uluslararası ve Bölgesel Tartışmalar

Dünyada insan haklarının korunması ve geliştirilmesi için küresel –BM- gibi organların yanı sıra, bölgesel uluslararası organlar da bulunmaktadır. Bunlardan biri de Afrika Birliği’dir. İlk tematik raporda Amerikan Devletleri Örgütü ve Amerikalılararası İnsan Hakları Sistemi’den bahsetmiştik. Bu raporda Şubat 2025’te güncel bir gelişme olarak Afrika Birliği’nin kabul ettiği **Kadın ve Kız Çocuklarına Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi**’ni aktaracağız. Daha sonra **Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu**’nun 30. Yılı dolayısıyla düzenlenen etkinlikleri ve katedilen mesafeyi ve son olarak da bu raporun başında bahsettiğimiz **cinsiyet temelinde apartheid** üzerine akademik tartışmaları ve bu konuda Afganistan’daki Taliban yöneticileri hakkında meydana gelen son gelişmeleri aktaracağız. Son olarak da 2018 yılında ‘Avrupa’nın göç krizi’ nedeniyle kabul edilen **BM Küresel Mülteci Mutabakatı**’nın geldiği noktayı değerlendireceğiz.

Afrika Birliği Kadın ve Kız Çocuklarına Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi

Afrika Birliği’nin İstanbul Sözleşmesi diyebileceğimiz Kadın ve Kız Çocuklarına Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi 28 Şubat 2025 tarihinde kabul edilmiştir. Henüz üye ülkelerin onay aşamaları tamamlanmadığı için yürürlüğe girmeyen Sözleşme kadına ve kız çocuklarına yönelik her türlü şiddet biçiminin tamamen ortadan kaldırılması için ve Afrika kıtası kapsamında daha güvenli ve hakkaniyetli bir sistem için hazırlanmıştır. Onaylandığında Sözleşme sadece bir önleme mekanizması görevi görmeyecek, şiddetin temel nedenlerine de eğilen, insan hakları kültürünü geliştirmeyi amaçlayan, cinsiyet eşitliğini hedef alan ve kadın ve kız çocuklarına yönelik şiddete karşı açık uçlu bir savunuculuk söylemi benimseyen aydınlatıcı bir belge olacaktır. Sözleşmede şiddet tanımı oldukça geniştir; fiziksel, psikolojik ve ekonomik şiddet de kapsamı içindedir. Kadın sünneti, 18 yaş altı zorla ve çocuk yaşta evlilikler ve konumuz açısından *insani koşullar altında -savaş ve çatışma durumunda-* cinsel şiddet örneğin, tecavüz, fiziksel şiddet ve kaçırma eşliğinde cinsel saldırı, cinsel kölelik ve zorla fuhuş Sözleşme kapsamında düzenlenen suçlardır. Ayrıca kadın ve kız çocuklarının işyerinde karşılaştığı zorbalık ve şiddet biçimleri ile okulda ve kamusal ortamda karşılarına çıkan bu türden şiddet de özel olarak düzenlenmiştir.

Kadına ve kız çocuklarına yönelik şiddet ailede, okulda, üçüncül kurumlarda, hapisanede, güvenlik kurumlarında, savaş ve çatışma hallerinde, işyerinde ve sanal ortamlarda gerçekleşebilir. Bu türden şiddet biçimlerinin süregelmesi patriyarkal sistem içinde kaynağını bulan cinsiyet temelli güç ilişkilerinin sonucu olarak ortaya çıkar. Bu sistemler kaynakların eşitsiz dağılımı, erkek egemenliği ve güç hiyerarşileri sonucu cinsiyet eşitsizliğinin de devam etmesine sebep olur. Şiddet ırk, etnisite, vatandaşlık, yaş, engellilik, sosyoekonomik durum gibi diğer ayrımcılık türleri ile birlikte kesişimseldir ve kapsayıcı bir yaklaşım gerektirir. Sorun sadece koruma odaklı bir yaklaşım değil; kadınlar için güvenli, onları destekleyen ve toplumda kendilerini gerçekleştirecekleri ortamı sağlamayı hedef alan fırsatlar yaratabilmektir. Bu anlamada bu Sözleşme yürürlüğe girdiğinde tüm

vatandaşları, hükümetleri, sivil toplumu, medyayı, özel sektörü, dini grupları ve önderleri, akademisyenleri ve şiddete karşı olan herkesi birleştirecektir.³⁹

Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu

1995 yılında düzenlenen BM Dördüncü Kadın Konferansı’nda kabul edilen Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu, 2025 yılında otuzuncu yıl dönümünü kutluyor. 189 hükümet tarafından kabul edilen ve tüm kadın ve kız çocuklarının eşitliği için kabul edilmiş en kapsamlı plan olan Platform on iki eylem alanına odaklanmaktaydı. **Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu TBMM tarafından da 15 Eylül 1995 tarihinde onaylanmıştı.**⁴⁰ Pekin Eylem Platformu, izleme yapması için CEDAW Komitesi’ni görevlendirdi. Pekin Konferansı’ndan beri her beş yılda bir devletlerin bu konudaki taahhütlerine uyumu için de **BM Kadının Statüsü Komisyonu** sorumludur. Bu belgeye göre, hükümetler; ‘cinsiyete dayalı bir bakış açısının bütün politika ve programlarına yansıtılacağını garanti ederek bu Eylem Platformunu uygulamayı kabul ve taahhüt ederler’ (para. 38).

Son dönemde cinsiyet eşitsizliği sorununa Covid-19 salgınının yarattığı baskılar, ekonomik krizler, çatışmalar ve iklim krizi eklendi. 2023 yılı itibarıyla 170’in üzerinde silahlı çatışma durumu yaşandı. Yaklaşık 612 milyon kadın ve kız çocuğu bu çatışmalara sadece 50 km uzaklıkta yaşıyordu. Bu rakam 1990’lı yılların iki katına denk düşüyor. 2023’te bir önceki yıla göre iki kat fazla kadın ve kız çocuğu silahlı çatışmalarda öldürüldü. Yine 2023 yılında dünya genelinde 117.3 milyon kişinin zulüm, çatışma ve şiddet nedeniyle zorla yerinden edildiği tahmin ediliyor. Bu rakam 2018 yılına kıyasla yüzde 70 oranında bir artışa denk geliyor. Yerinden zorla göç etmek zorunda kalanların yarısı kadınlar ve kız çocukları. Kız çocuklarının dörtte biri kadarı da 12 yaş altında. Çatışmalardan etkilenen bölgelerde kalan kadınların hakları ciddi ölçüde gerilemiş durumda. Dünya genelinde ise kadın haklarına yönelik ciddi bir gerileme eğilimi var. Afganistan bunun en uç örneğini teşkil ediyor ve rejimi **cinsiyet temelli apartheid** olarak tanımlanıyor. Ülkede mevcut durum 1990’lardan hiç farklı değil.

Eylem Platformu yerel, ulusal ve bölgesel düzeyde kadın barış ve güvenlik odaklı eylem planları hazırlanmasını da öngörüyordu. Ulusal eylem planı kabul eden ülke sayısı, 19’dan 2024’te 110’a çıktı.⁴¹ Ancak Türkiye hala bu ülkelerden biri değil.⁴²

BM Kadının Statüsü Komisyonu 69. oturumunu BM’nin New York şehrindeki merkezinde 10 - 21 Mart 2025 tarihleri arasında yaptı. Bu oturumun temel konusu Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu’nun 30. yıl değerlendirmesiydi. Oturumda her ülkenin ulusal değerlendirmesi de yapıldı. Türkiye’nin 30. Yıl Değerlendirme Raporu’na⁴³ göçmen, mülteci

³⁹ <https://au.int/en/pressreleases/20250228/african-union-adopts-convention-ending-violence-against-women-and-girls> (Son Erişim Tarihi: 26.03.2025).

⁴⁰ Tam metin resmi çeviri için bkz:

<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/bitstream/handle/1/733/ekutuphane2.2.1.1.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

(Son Erişim Tarihi: 05.03.2025).

⁴¹ Bkz: <https://www.unwomen.org/en/articles/facts-and-figures/facts-and-figures-women-peace-and-security> (Son Erişim Tarihi: 25.03.2025).

⁴² Buradaki haritadan ülkeleri görebilirsiniz: <https://wpsfocalpointsnetwork.org/resources/> (Son Erişim Tarihi: 25.03.2025).

⁴³ Türkiye’nin Ulusal Raporu’na bu linkten ulaşılabilir: https://www.unwomen.org/en/how-we-work/commission-on-the-status-of-women/csw69-2025/preparations#_National_review (Son Erişim Tarihi: 26.03.2025).

ve yerinden edilmiş kadınlar açısından bakacak olursak, raporda Mülteci ifadesi geçmemektedir. Kadın Barış Güvenlik başlığı altında Suriye’den Türkiye’ye kaçıp, uluslararası koruma arayanlara ‘geçici koruma’ statüsü tanındığı ifade edilmiştir. Türkiye’nin çatışmaların başladığı 2012 yılından itibaren ‘açık kapı politikası’ izlediği, tüm okul ve okul öncesi yaş grubundaki çocuklar için Türk vatandaşlarına sağlanan ile aynı nitelikte sağlık hizmeti ve eğitim hakkı tanındığı ve bunun geçici barınma merkezinde kalanları da kapsadığı ifade edilmiştir (s.79). Suriyelilerin geçici koruma statüsü altında meslek edindirmeye dönük eğitimlerden de yararlandığı ve yabancılar için ibadethane ve alışveriş imkanları da sağlandığı aktarılmıştır (s.80). Şiddetten korunma konusunda geçici koruma altındaki tüm kadın ve kız çocuklarının Türk vatandaşları ile aynı hizmetlerden yararlanmaya hakkı olduğu ve ŞÖNİM’lere erişimi olduğu rapora yazılmıştır (s.80).

Göç idaresi il müdürlükleri yabancıların Türkiye’de uluslararası koruma için kayıt ve statü belirleme işlemlerinden sorumludur. Bu müdürlükler aynı zamanda Suriyelilerin geçici koruma kayıt işlemlerini de yapmaktadırlar. Uluslararası koruma veya geçici koruma altındaki tüm kadınlar herhangi bir ayrımcılık olmadan cinsiyet de dahil, Türkiye’de tüm hak ve hizmetlere erişmektedirler (s.80). GİB altındaki Uluslararası Koruma Genel Müdürlüğü 2017 yılında Doğrulama Projesi kapsamında koruma masaları kurmuştur. Bu masalar geçici koruma altındaki hassas konumda olanları/özel ihtiyaç sahiplerini kamu kurumlarına yönlendirmek için tespit ederler. ‘İl Müdürlüklerine Destek Projesi’ kapsamında koruma masaları özel ihtiyaç sahiplerinin insan haklarının korunması, özellikle de yaşam hakkı için değerlendirmede bulunurlar. Bu masalar kişilerin hukuki çözümler, psikososyal destek, rehabilitasyon hizmetleri ve sosyal ve ekonomik kaynaklara erişimini kolaylaştıran kurumlara sevkini sağlar. Aynı zamanda acil durumlarda müdahale için risk (düşük, orta ve yüksek) durumlarının değerlendirmesini de yapar. Hem uluslararası koruma hem de geçici koruma altındaki yabancılar hassas durumlarının değerlendirmesi için ayrıntılı mülakata tabi tutulur. Özel ihtiyaç sahibi olanlar, haklar ve hizmetler konusunda bilgilendirilir ve yaşam koşulları rapor edilir (s.80). Kişiler mülakatlara dayalı olarak Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na, Kızılay’a, Polis Teşkilatı’na veya Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına yönlendirilir.

Özel ihtiyaç sahibi sayılanlar; yalnız kadınlar, çocuklu yalnız kadınlar, şiddet görmüşler, erken yaşta evlenenler, cinsel şiddet görmüş kişiler olabilir. Şiddet görmüş kadınlar eğer bir şikayette bulunmak istiyorlarsa ŞÖNİM’lere yönlendirilir ve il emniyet müdürlükleri hemen müdahale eder. Hukuki desteğe ihtiyacı olanlar da Baroların ilgili birimlerine yönlendirilir. ‘Risk altındaki kadınlar’ başlığı ile sunulan dosyalar üçüncü ülkelere yerleştirme amacıyla zaman açısından öne alınırlar. Kadınlar eğer isterlerse kendi istedikleri cinsiyette bir görevli tarafından mülakatları yapılabilir; istedikleri cinsiyette bir tercüman atanabilir (s.81).

6458 sayılı YUKK şiddet görmüş kadınların korunması için de hükümler içerir. 36. maddenin 6. paragrafı ‘Aile İkamet İzni’ başlığı altında bunu düzenlemiştir. ‘Boşanma halinde Türk vatandaşı ile evli yabancı kadına üç yıllık, aile ikamet izni sahibi olması halinde kısa süreli ikamet izni tanınır. Eğer yabancı eş şiddet mağduru ise Türkiye’de kalış için bu süre aranmayacaktır.’(s. 81). Raporda son olarak, Türkiye’nin kadınların küresel olarak barış ve güvenlik ve süreçlerine katkıları için görünürlüklerinin ve tanınmalarının sağlanması için büyük çaba harcadığı ifade edilmiştir (s. 82).

Cinsiyet Temelinde Apartheid Üzerine Akademik Tartışmalar ve Güncel Gelişmeler

23 Ocak 2025 tarihinde Uluslararası Ceza Mahkemesi Savcılık Ofisi Taliban Üst Yönetim lideri Haibatullah Akhundzada ve Afganistan İslam Emirliği Baş Yargıç Abdul Hakim Haqqani için yakalama kararı istedi.⁴⁴ Ofisin bu talebinin altında Roma Statüsü’nün 7(1)(h) maddesi gereğince ‘Bu tüzüğün amaçları bakımından **“insanlığa karşı suçlar”**, herhangi bir sivil nüfusa karşı yaygın veya sistematik bir saldırının parçası olarak işlenen paragraf 3’te tanımlandığı şekliyle, her hangi bir tanımlanabilir grup veya topluluğa karşı bu paragrafta atıf yapılan her hangi bir eylemle veya Mahkemenin yetki alanındaki her hangi bir suçla bağlantılı olarak siyasi, ırki, ulusal, etnik, kültürel, dinsel, **cinsel** veya evrensel olarak uluslararası hukukta kabul edilemez diğer nedenlere dayalı zulüm’ ifadesi yatmaktadır. Yine aynı maddenin 3. bendinde **“...cinsiyet”** toplumsal bağlamda, kadın ve erkek olmak üzere iki cinsiyete atıf yapmaktadır. “Cinsiyet” terimi, yukarıda açıklanandan başka bir anlam taşımamaktadır, denilmektedir.⁴⁵

Her iki talep de cinsel temelli zulüm suçu kapsamında istenmiştir. Öte yandan cinsel ve cinsiyete dayalı şiddet sadece kadın ve kız çocuklarına karşı işlenen bir suç değildir; LGBTQIA+lar ve kadın dostu olup, Taliban’nın cinsiyete dayalı politikalarına karşı çıkanlar da bu suçun kapsamında görülmelidir. İlginç bir şekilde, Ofis madde 7(3)ün korumasını cinsel yönelim ile transları ve interseksleri de kapsayacak şekilde geniş olarak dikkate almıştır. Uluslararası Ceza Mahkemesi önündeki bu talep, Savcılığın cinsel temelli zulümü bu şekilde yorumladığı ilk vaka olmuştur. Öncesinde 2021’de Kolombiya Özel Barış Mahkemesi benzer bir yorumda bulunmuştur.⁴⁶

2024 yılı itibariyle Danimarka ile birlikte İsveç ve Finlandiya da Afgan kadın ve kız çocuklarına iltica hakkı tanıyacağını açıklamıştır ama AB üyesi ülkeler arasında bu konuda uygulama farklılıkları var. Bu konuda 2023 yılında Avrupa Birliği Adalet Divanı’nın (ABAD) Avusturya’ya karşı Afgan iki kadın başvuru lehine aldığı kararlar etkili olmuştur. ABAD Kasım 2023’te verdiği kararda ‘Taliban Rejiminin Afgan kadınlara karşı aldığı ayrımcı karar ve uygulamalarının kümülatif bir etki doğurarak ‘zulüm’e denk geldiğini ifade etmiştir. *Cinsiyet Temelli Apartheid* sistematik ve kurumsal bir şekilde kişilerin cinsiyetleri temelinde hayatın her alanından dışlanması anlamına gelmektedir. BM İnsan Hakları Konseyi’nin 53. Birleşiminde BM Afganistan Özel Raportörü ülkede kadınların gördüğü baskının ‘insanlığa karşı suç kapsamında cinsel zulüm’e tekabül ettiğini ve bunun da cinsiyet temelli apartheid olarak ifade edilebileceğini belirtmiştir. Buna karşılık **mülteci hukukunda** cinsiyet temelli apartheid üzerine akademik tartışma çok yavaş gelişme göstermektedir (Golesorkhi, 2024: 2). Danimarka, İsveç ve Finlandiya’nın aksine Afgan kadın ve kız çocuklarının ilk tercihi ülkeler olan Fransa ve Almanya’nın politikaları farklılaşmaktadır (Golesorkhi, 2024: 3).

⁴⁴ ‘Beyond binaries: Gender-Based Persecution and LGBTQI+ Rights in the OTP’s Case Against Taliban Leaders’, Vinícius Alexandre Fortes de Barros, 5 Mart 2025, <https://www.ejiltalk.org/beyond-binaries-gender-based-persecution-and-lgbtqi-rights-in-the-otps-case-against-taliban-leaders/> (Son Erişim Tarihi: 28.03.2025).

⁴⁵ Bkz: https://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/459_1.pdf (Son Erişim Tarihi: 28.03.2025).

⁴⁶ ‘Gender-based persecution as a crime against humanity: A milestone for LGBTI rights before the Colombian Special Jurisdiction for Peace’, Susann Aboueldahab, 4 Mayıs 2021, <https://www.ejiltalk.org/gender-based-persecution-as-a-crime-against-humanity-a-milestone-for-lgbti-rights-before-the-colombian-special-jurisdiction-for-peace/> (Son Erişim Tarihi: 28.03.2025).

Zulüm Roma Statüsünde insanlığa karşı suç olarak tanımlanmıştır ve zulüm sebepleri mülteci tanımı için 1951 Sözleşmesi’nde sayılmıştır. Kavramın her iki tanımında da, odak ayrımcı uygulamaları yapanlar (uluslararası ceza hukuku) veya ayrımcı uygulamalara muhatap olanlardır (uluslararası mülteci hukuku) (Golesorkhi, 2024: 4). İlk tematik raporumuzdan hatırlayacağımız üzere BMMYK Sözleşme’nin uygulaması için cinsiyet temelli zulüm üzerine temel ilkeler yayınlamıştır; özel olarak da 2002 BMMYK **Cinsiyet-Temelli Zulüm Üzerine Temel İlkeler** Kitapçığı önem taşımaktadır. Bu kitapçığa göre zulüm, toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyet ve cinselliğe dayalı olabilir. Kitapçık mülteci statüsü için özellikle cinsiyetin olası tüm toplumsal yönleri ile ele alınması gerektiğini belirtmektedir (Golesorkhi, 2024: 5).

Bu noktada yine ilk tematik raporumuza gidip **CEDAW’ın 19 ve 32 No’lu Genel Tavsiye Kararlarına** bakacak olursak, 19 No’lu Karar ‘cinsiyet temelli zulüm biçimleri öyle zulümlerdir ki bir kadına sadece kadın olması nedeniyle yönelen ve onu orantısız bir şekilde etkileyenlerdir’ demektedir. **İltica hakkı** ve **cinsiyet temelli apartheid** arasındaki ilişkiye bakacak olursak, kasıt üzerine olan vurgu ile bireysele karşı ve kolektif yükümlülük arasındaki fark, cinsiyet temelli zulümün ‘kurumsallık içinde sistematik baskıyla ve iktidara dayalı olarak işlenen...insanlık dışı eylemler ve söz konusu rejimin devamı için bu sistematik baskıyı ve iktidarı sürdürme amacı’, rejime kasıt unsuru ile kolektif bir yükümlülük yükler. Bu durumda mülteci hukukunda, ülke çapında bir risk unsuru söz konusu olur (Golesorkhi, 2024: 20). Her bir başvuruda yetkililer tarafından kadın ve kız çocukları için tek tek kişisel değerlendirme yapma gereği ortadan kalkar ve İsveç, Finlandiya ve Danimarka örneklerinde olduğu gibi basitleştirilmiş veya hızlandırılmış prosedürlerin uygulanması mümkündür (Feith Tan and Ineli-Ciger, 2023: 816).

BM Küresel Mülteci Mutabakatı

17 Aralık 2018 tarihinde BM Genel Kurulu Küresel Mülteci Mutabakatı’nı kabul etti. Bu Mutabakat bir çerçeve niteliği taşımaktadır. Hükümetler için bir yol gösterici belgedir ve uluslararası hukuk açısından bağlayıcı değildir. Mutabakatın dört temel hedefi vardır: Mültecilere ev sahipliği yapan ülkelerin üzerindeki yükü hafifletmek, mültecilerin kendi kendine yeterli olma kapasitelerini arttırmak, mülteciler için üçüncü ülkelerdeki çözümlere erişimi genişletmek ve menşe ülkelere güvenli ve onurlu geri dönüşün koşullarını sağlamak. Daha önce ilk tematik raporumuzda Mutabakat metnini cinsiyet, kadınlar ve kız çocukları açısından incelemiştik. Bu raporumuzda Mutabakat gereği her dört yılda bir toplanan **Küresel Mülteci Forumu** çıktılarından olan 2023 Küresel Mülteci Mutabakatı Gösterge Raporu’na Türkiye açısından bakacağız.⁴⁷ Bu rapor her iki yılda bir yayınlanmaktadır. Bir önceki Forum 2019 yılında düzenlenmişti. 2023 Forumu’na 168 ülkeden 4000’den fazla temsilci katıldı. Bu 4000 kişinin içinde sadece 320 mülteci bulunmaktaydı. Forum boyunca toplamda 1750 adet teknik, finansal, maddi ve politika taahhüdünde bulunuldu.⁴⁸

Rapora göre; 2020-2021 döneminde *Resmi Kalkınma Desteği* düşük ve orta gelir grubundan ülkeler arasında eşitsiz bir şekilde dağıtılmıştır. Miktarı 26.4 milyar dolar olan bu

⁴⁷ Bkz: <https://www.unhcr.org/about-unhcr/overview/global-compact-refugees> (Son Erişim Tarihi: 30.03.2025).

⁴⁸ Bkz: <https://www.unhcr.org/events/global-refugee-forum-2023> (Son Erişim Tarihi: 30.03.2025).

desteğin en büyük alıcısı Türkiye olmuştur. 2023 yılı verilerine göre dünya mülteci nüfusunun yüzde elli beşi on ülkede toplanmıştır. Her on mülteciden biri Türkiye’de yaşamaktadır (BMMYK, 2023: 11).⁴⁹ 2016 - 2022 yılları arasında Türkiye dahil Avrupa’da mülteci nüfusu 2.4 katına çıkmıştır (2023: 21). 2022 yılı sonu, 2023 yılı başı itibariyle dünyada mülteci nüfusunun en yoğun olduğu ilk on ülke içinde Türkiye ilk sırada gelmektedir. Türkiye orta üst gelir grubundan bir ülke olarak 3.6 milyon kişiye, eğer sığınma başvuru sahipleri de eklenirse 3.8 milyon mülteciye ev sahipliği yapmaktadır (2023: 23). 2020- 2021 yılları arasında Türkiye 3 milyar Amerikan Doları, yaklaşık olarak Resmi Kalkınma Desteği’nin % 11ini almıştır (2023: 29).

Mülteci çocukların ilk ve ortaöğretime katılımı açısından bakıldığında, Türkiye, hiç erişim ile hukuken tam erişim skalasında, sınırlı erişim başlığı altında yer almaktadır (2023: 44). 2016 ve 2022 yılları arasında yarım milyondan fazla Suriyeli, Türkiye, Mısır, Ürdün, Lübnan ve Irak dahil ülkelerden geri dönüş yapmıştır. Her ülke geri dönüşleri kendisi organize etmiştir (2023: 58). BMMYK Bölgesel Algı ve Niyet 2023 Nicel Araştırması’na göre, 2012 yılına kıyasla Türkiye’de doğan Suriye asıllı çocukların doğum sertifikası sahibi olma oranı % 35 artmıştır. 2012 yılında neredeyse hiç sertifika alamama durumu mevcuttu (2023: 59).

⁴⁹ ‘2023 Global Compact on Refugees Indicator Report’, UNHCR, <https://www.unhcr.org/what-we-do/reports-and-publications/data-and-statistics/indicator-report-2023> (Son Erişim Tarihi: 02.04.2025).

Türkiye’de Mevcut Durum Analizi: Normatif-Politik Yapı

Değişen Mevzuatın İlgili İnsan Hakları Belgeleriyle Uyumunun Tespiti (Yapısal İzleme)

İlk tematik raporda olduğu gibi bu bölümde de önceki bölümlerde aktarılan güncel gelişmeler ışığında insan hakları sözleşmeleri, onların denetim organları ve aldıkları kararlar ile -mülteci kadınlar, kız çocukları ve LGBTQIA+lara dair- Türkiye’deki mevzuat karşılaştırılacaktır. İlk rapordaki analizde çıkan normlar: Eşitlik, toplumsal cinsiyet eşitliği, (kesişimsel) ayrımcılık yasağı, geri gönderme yasağı, cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet yasağı olmuştur. Bu raporda ise **II. Bölümde** öne çıkan başlıklar; **geri gönderme yasağı ve güvenli onurlu gönüllü geri dönüşler, mülteci kadın ve kız çocuklarına yönelik şiddetin bildirilmesi ve önlenmesi, coğrafi sınırlamanın devam ediyor oluşu, göçmen ve mültecilere karşı yükselen nefret söylemi ve ırkçılık, mülteci çocukların okul dışı kalması, kayıtsız mülteci kadın ve çocuk işçiliği, ülkede doğan Suriyeli çocukların doğum kaydında yaşanan sorunlar ve bu sebeple vatansızlık riskinin ortaya çıkması** olarak sayılabilir.

Bu rapor dönemi açısından en önemli konu, **Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün 29 Ekim 2021** tarihli 31643 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan **85 sayılı** Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile statüsünün **Başkanlık** olarak değişmesidir. 4 sayılı Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nde; "Madde 158 (1) Bu Bölümün amacı, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün kuruluş, görev ve yetkilerine ilişkin usul ve esasları düzenlemektir. (2) Göç alanına ilişkin politika ve stratejileri uygulamak, bu konularla ilgili kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlamak, yabancıların Türkiye’ye giriş ve Türkiye’de kalışları, Türkiye’den çıkışları ve sınır dışı edilmeleri, uluslararası koruma, geçici koruma ve insan ticareti mağdurlarının korunmasıyla ilgili iş ve işlemleri yürütmek üzere İçişleri Bakanlığına bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kurulmuştur." denilmiştir. Daha sonra çıkan 85 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Müdürlük yerini **Başkanlık** ifadesine bırakmıştır. Kurum yine İçişleri Bakanlığı’na bağlıdır.

85 ve daha sonrasında 155 sayılı Kararnameler, Başkanlığın görev ve yetkilerinde de değişiklik yapmıştır. **21 Kasım 2023** tarihinde 32376 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan **155 sayılı Kararname** ile görev ve yetkilerde ikinci kez değişikliğe gidilmiştir. Burada dikkat çeken nokta **Başkanlığın, İç İşleri Bakanlığı dışında Cumhurbaşkanlığınca belirlenen politika ve stratejilerin uygulanması, izlenmesi ve koordine edilmesinden de sorumlu kılınmış olmasıdır**. Bu bir nevi Cumhurbaşkanlığının da göç alanında doğrudan politika yapımına katılması demektir. Görev ve yetkilere dair maddede yapılan bir değişiklik de Göç Politikaları Kurulunun adının 2021’deki Kararname ile **Göç Kurulu** olarak değişmesidir. 2023 yılında ise 155 sayılı Kararname ile maddeye üç alt başlık eklenmiştir. Bunlardan ilki **entegre sınır yönetimi** ile ilgili iş ve işlemler; ikincisi sınır yönetimi alanında ulusal ve uluslararası iş birliği; üçüncüsü ise sınır yönetimi ile ilgili veri

toplama, analiz etme ve değerlendirme yapmak üzerinedir. Yapılan bu değişikliklerin Suriye’ye ‘**geri dönüşler**’ ile ilgili olduğu açıktır. II. Bölümde yaptığımız değerlendirme doğrultusunda, kişiler geri dönülemez bir zararla karşılaşmaları ihtimali varsa, geri döndüklerinde özel ve aile hayatlarının ihlali ile karşılaşacak ya da çocuğun yüksek yararı ilkesinin ihlal edileceği bir durum meydana gelecek ise devletler tarafından geri gönderilemezler. Toplu sınır dışı uluslararası hukukta yasaktır.

2021’de yayımlanan 85 sayılı Kararname ile Başkanlığın hizmet birimleri de değişmiştir. Buna göre; Yabancılar ve Uluslararası Koruma Genel Müdürlüklerine **Düzensiz Göçle Mücadele ve Sınır Dışı İşleri Genel Müdürlüğü** eklenmiştir. Başkanlığın internet sitesinde de Başkanlığın temel görevleri arasında ‘*Düzensiz göçle mücadele edilebilmesi amacıyla kolluk birimleri ve ilgili kamu kurum ve kuruluşları arasında koordinasyonu sağlamak, tedbirler geliştirmek, alınan tedbirlerin uygulanmasını takip etmek*’ ifadesi yer almaktadır.⁵⁰ Daha önce YUKK’ta **düzensiz göçle mücadele** ifadesi yerine, düzensiz göçle ilgili iş ve işlemleri yürütmek ifadesi yer alıyordu. Bu değişiklik koruma odaklı bir politikadan güvenlik odaklı bir politkaya sapmayı işaret etmektedir. Ülkeye düzensiz yollardan giriş yapmış olsa bile kişi koruma ihtiyacı içindeyse, **BMMYK Uluslararası Koruma üzerine 14 No’lu Yol Gösterici İlke**’ye göre karada, denizde ve/veya ülke içinde veyahut da giriş ve kalış kurallarını ihlal edecek şekilde ülke içinde belgesiz olarak yakalansa da özgürlüğünü sınırlayıcı, zorlayıcı cezai yaptırımlara maruz kalmamalıdır. Bu durumda bulunan kişilerin izinsiz veya düzensiz yollardan girişleri ve ülkede bulunmaları nedeniyle hareket özgürlüklerinin kanunlar, politikalar ve uygulamalar yoluyla kısıtlanması, **1951 Sözleşmesi’nin 31. maddesinin ihlali** anlamına gelecektir.

2023 yılında yayımlanan 155 sayılı Kararname ile de **Sınır Yönetimi Genel Müdürlüğü** hizmet birimleri arasında eklenmiştir. Bu Genel Müdürlüğün görevleri 161. maddede şöyle sayılmıştır:

‘1) Sınır yönetimi ve güvenliğine yönelik yatırım ve projelere ilişkin iş ve işlemleri yürütmek. 2) Sınır yönetimi kapsamında ortak risk stratejisi oluşturmak ve ortak risk analizi faaliyetlerine ilişkin iş ve işlemleri yürütmek. 3) Sınır yönetimine ilişkin konularda ulusal temas noktası olarak iş ve işlemlerin takibi ile ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak ve geliştirmek. 4) Sivil hava meydanları, limanlar ve sınır kapılarına ait mevzuatın uygulanmasını takip etmek, mevzuatın uygulanmasında kurum ve kuruluşlar arasında ortaya çıkan sorun ve tereddütlerin giderilmesine yönelik iş ve işlemleri koordine etmek. 5) Sınır yönetimi alanına ilişkin mevzuatın ve idari kapasitenin geliştirilmesi konularında çalışmalar yürütmek. 6) Sınır yönetimi alanında kurumlararası iletişim ve veri paylaşımına ilişkin altyapıyı oluşturmak, buna yönelik olarak gerekli ağ cihazlarını, bilgi sistem altyapısını ve bilişim sistemlerini tedarik etmek, kurmak ve işletmek. 7) Sınır aşan suçlar alanında çalışmalar yapmak. 8) Sınır kapılarının açılış ve kapanışına ilişkin iş ve işlemlerin hazırlık çalışmalarını yürütmek ve koordinasyonu sağlamak. 9) Sınır yönetimiyle ilgili verileri toplamak, analiz etmek, değerlendirmek ve Genel

⁵⁰ Bkz: <https://www.goc.gov.tr/baskanligin-gorevleri> (Son Erişim Tarihi: 06.04.2025).

Müdürlüğün görev alanına giren konularda raporlar hazırlamak ve yayımlamak. 10) Başkan tarafından verilen diğer görevleri yapmak.'

Bu genel müdürlüğün kurulması da hak ve koruma odaklı bir kanundan ve göç politikasından **güvenlik odaklı** bir politikaya geçiş demektir. Ayrıca yukarıda aktardığımız yeni eklenen hükümler uluslararası mevzuat ile tam olarak uyumlu değildir. Koruma odaklı bir politikada kadınların ve kız çocuklarının sınırda görevli personel tarafından karşılanması, onlara anlayabilecekleri bir dilde hizmet sunulması ve sınır yönetimi birimi altında çalışan tüm personelin insan hakları ve uluslararası koruma konularında eğitim alması gerekmektedir. Kadınlar için şiddet konusunda eğitilmiş kadın personel gerekliliği vardır. **İlticaya erişim aşamasından itibaren, daha sınırda kadınların karşılaştıkları ilk personelden, başvurusunu alan ve mülteci statüsü belirleme işlemini gerçekleştiren kişiye kadar tüm personelin ve hatta haklar konusunda bire bir mültecilerin muhatap olduğu herkesin mülteci ve insan hakları hukuku konusunda eğitim alması gerekmektedir.** 1951 Mülteci Sözleşmesi’nde sayılmasa da **‘kadına karşı şiddet’** mültecilik için sayılan zulüm tehdidi içindedir. **Şiddet mağduru (devlet dışı özel kişi veya ajanlardan gelse bile) bir kadın hayatının tehlikede olacağı bir ülkeye kesinlikle geri gönderilmemelidir.** Yapılan değişikliklerde ilk tematik raporda da altını çizdiğimiz bu hususlarda herhangi bir düzenleme yapılmamıştır. Amaç, korumadan ziyade ülkenin coğrafi sınırlarının güvenliğini sağlamaktır.

Uluslararası denetim mekanizmalarının raporlarının çoğunda Türkiye’nin 1951 Sözleşmesi’nde koruduğu coğrafi sınırlamanın kaldırılması gerektiği vurgulanmaktadır. Kimsenin işkence görme ihtimali bulunan ve etkili usuli güvencelere erişemeyeceği ülkelere sınır dışı edilemeyeceği vurgulanmış ve **sınır dışına itiraz hakkının otomatik durdurma etkisi olması gerektiği** ifade edilmiştir. Ancak YUKK’un **Sınır dışı etme kararı** başlıklı 53. maddesinin 3.bendinde yapılan 21 Kasım 2024 tarihli değişiklik ile karara itiraz süresi on beş günden yedi güne düşürülmüştür.

‘Mahkemeye yapılan başvurularda savunmanın verilmesi veya savunma verme süresinin geçmesiyle dosya tekemmül etmiş sayılır. Davacının gösterdiği adrese tebligat yapılamaması halinde, 2577 sayılı Kanunun 26 ncı maddesinin üçüncü fıkrasında öngörülen süre iki ay olarak uygulanır. Duruşma yapılması mahkemenin takdirine bağlıdır. Başvurular dosyanın tekemmülünden veya ara karara da duruşma yapılması gereken hâllerde bunların tamamlanmasından itibaren on beş gün içinde sonuçlandırılır. Mahkemenin bu konuda vermiş olduğu karar kesindir. Yabancıların rızası saklı kalmak kaydıyla, dava açma süresi içinde veya yargı yoluna başvurulması halinde yargılama sonuçlanıncaya kadar yabancı sınır dışı edilmez.’

Bu değişiklik sınır dışı işlemlerini hızlandırmayı ve kişilerin avukata ve usuli güvencelere erişimini zorlaştırmayı amaçlayan bir değişikliktir. Mülteciler çoğu zaman kayıtlı oldukları il dışında çalışma amacıyla bulunabilmekte veya ucuz barınma için adres değişikliği yapmak zorunda kalmaktadır. Sınır dışı kararlarının ellerine geçmesi ve durumdan haberdar olmaları gecikmektedir. Bu durum da karara itiraz sürelerini kaçırmalarına sebep olmaktadır.

YUKK’ta 57. maddenin 2. fıkrasında yapılan 6 Aralık 2019 tarihli değişiklikle idari gözetime alternatifler getirilmiştir. 57. maddenin A bendine göre **idari gözetime alternatif** bu

düzenlemeler şunlardır: a) *Belirli adreste ikamet etme*, b) *bildirimde bulunma*, c) *aile temelli geri dönüş*, ç) *geri dönüş danışmanlığı*, d) *kamu yararına hizmetlerde gönüllülük esasıyla görev alma*, e) *teminat*, f) *elektronik izleme*. Ancak uluslararası mekanizmaların Türkiye raporlarına baktığımızda **idari gözetime alternatiflerin uygulanmadığı ve bu nedenle de GGM’lerin aşırı kalabalık olduğu, yeterli hijyen koşullarını sağlamadığı** yönünde bulgular mevcuttur. **Çocukların anneleri ile idari gözetime alınması son çare olmalıdır.** Uluslararası insan hakları ve mülteci hukukuna göre, **idari gözetim** sadece son aşamada tedbir amaçlı uygulanmalıdır. Kesinlikle gerekli olmalı, süresi mümkün olan en kısa süre olmalı ve varsa **alternatifleri uygulanmalıdır.** Avrupa Konseyi raportörünün ülke ziyareti raporunda idari gözetime alternatifler konusunda yetkililerin bilgisizliği vurgusu yapılmıştır. **Bu mekanizma mevcut olmasına rağmen, kadınların idari gözetimde çocukları ile birlikte tutulduğu not edilmiştir.**

YUKK’ta yapılan bir değişiklik 60. maddenin A bendidir. 6 Aralık 2019 tarihinde yapılan düzenleme ile kanuna sonradan eklenen bu maddeye göre; (1) *Hakkında sınır dışı etme kararı alınmış ve menşe ülkesine gönüllü olarak geri dönmek isteyen düzensiz göçmenlerden Genel Müdürlüğün uygun gördüğü kişilere aynı veya nakdi destek sağlanabilir.* (2) *Düzensiz göçmenlerin gönüllü geri dönüşlerine ilişkin çalışmalar uluslararası kuruluşlar, kamu kurum ve kuruluşları ve sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği halinde yürütülebilir.* BMMYK’nın geri dönüşü dair aktardığımız ilkelerine göre ise her bir geri dönüş için bireysel bir değerlendirme yapılmalıdır ve kişiye usuli güvenceler tanınmış olarak işlemler yürütülmelidir. **Her dönüş mutlak olarak gönüllü olmalıdır.** Geri dönüş işlemleri kişinin haklarını, güvenliğini ve onurunu üstün tutmalıdır. Geri dönüş politikaları **geri dönüşün uzun vadede insan hakları açısından sonuçlarını da dikkate almalıdır.** Geri dönüş hassas durumda bulunan kişileri **-yalnız ve/veya çocuklu kadınları- daha da kötü bir hale sokmamalıdır.** Geri dönüşlerin her aşaması bağımsız insan hakları izleme mekanizmalarına tabi olmalıdır. Ancak yukarıda aktardığımız yeni eklenen hükümde geri dönüşlerin insan hakları temelinde izlenmesi mutlak olarak belirtilmemiştir. Hakkında her sınır dışı kararı alınan kişinin ülkede kayıtsız olarak bulunması nedeniyle gönüllü olarak geri dönmek isteyeceği sadece bir ihtimaldir. Bu kişilerin öncelikle olarak uluslararası koruma ihtiyacı olup olmadığının tespit edilmesi gerekmektedir.

Taraf olduğumuz uluslararası sözleşmelerin organları, Türkiye’nin **İstanbul Sözleşmesi’nden çekilmesini** eleştirmiş, bu karardan geri dönülmesi gerektiğini belirtmiş ve **kamu görevlilerinin -kolluk, sosyal hizmet görevlileri, tıp personeli, savcılar, hukukçular ve hakimler dahil- kadına yönelik şiddet ve CTCDŞ konusunda eğitim alması gerektiğini ve bu eğitimlerin LGBTQIA+ların gündelik hayatta karşılaştığı riskleri de kapsamına alması** gerektiğini ifade etmiştir. İstanbul Sözleşmesi’nden çıkılması, 1951 Mülteci Sözleşmesi’nin mülteci tanımında geçen **zulüm** ifadesinin Türkiye’de **toplumsal cinsiyete dayalı** yorumlanmasına engel olacaktır. Ayrıca Sözleşme’nin doğrudan mülteci ve sığınmacı kadınların haklarını düzenleyen 60. ve 61. maddeleri devre dışı kalmıştır. 60. madde toplumsal cinsiyete duyarlı **kabul usullerini**, 61. madde ise statü ve ikamet durumuna bakılmaksızın **‘kadına yönelik şiddet’ mağduru** tüm kadınların **hayatlarının risk altında olabileceği veya işkence veya insanlık dışı muameleye veya cezalandırılmaya maruz kalabilecekleri hiçbir ülkeye hiçbir durumda iade edilmeyeceklerini** düzenliyordu.

YUKK’ta kadınlar ve kız çocukları hassas grup tanımı içinde yer alsa da, dil bariyeri nedeniyle Suriyeli mülteci kadınların haklarını bilmedikleri, topluma uyum sağlamakta zorlandıkları, eşlerinin, onların çalışmasına izin vermediği uluslararası raporlarda aktarılmaktadır. Erken yaşta ve zorla evlilikler, çocukların eğitim hakkına erişememesi ve okul dışı kalması, çocuk işçiliği raporlarda öne çıkan konulardır. Mülteci ve göçmen çocukların doğum kaydında yaşanan sorunlar ve vatansızlık riski ile karşı karşıya olmaları eleştirilmiştir. Bu konularda da mevzuatta yeni bir düzenleme yoktur.

Mevzuatta **kabul ve barınma merkezlerinden** söz edilse de hassas grup tanımı içinde değerlendirilen kadınların kalabileceği kabul ve barınma merkezleri konusu hala düzenlenmemiştir. 23 Eylül 2021 itibarıyla 52.202 kişinin beş ilde bulunan yedi barınma merkezinde kaldığı GİB web sitesinden öğrenilmektedir.⁵¹ Ancak kadınlar ve kız çocukları için nasıl imkanlar sağlandığı belirsizdir. Cinsiyete ve yaşa göre ayrıştırılmış veri bulunmamaktadır.

Sonuç olarak Türkiye’deki ikili iltica sistemi, geçicilik ve belirsizlik üzerine kurulu olarak devam etmektedir. Suriyeli mültecilerin de, uluslararası koruma başvurusu sahibi olanların da en temel güvencesi AİHS’e göre **geri gönderme yasağı**dır. Avrupa Konseyi özellikle **göçmenleri ve mültecileri etkileyen her türlü şiddeti tespit etmek, önlemek ve şiddete müdahale etmek için toplumsal cinsiyete dayalı bir şiddet stratejisinin ve eylem planının** hazırlanmamış olmasını eleştirmektedir.

Kamu Kurumlarının ve İlgili Politika Belgelerinin İnsan Hakları Belgeleriyle Uyumunun Tespiti

Bu bölümde sırasıyla son kalkınma planı, merkezi kamu kurumları olan bakanlıklar ve bakanlıklara bağlı kuruluşlar ile göçün yoğun olduğu CEID proje illerinde mahalli idareler tarafından üretilen politika belgeleri, göç ve toplumsal cinsiyet konuları ortak ekseninde incelenmiştir. Burada alana dair politika belgeleri, ilk tematik raporda da gördüğümüz üzere kısıtlıdır. O yüzden göç konusu geniş anlamıyla ele alınmıştır. Kurumların misyon ve vizyonları, stratejik plan ve varsa eylem planları, konuyla ilgili uyguladıkları projeler ve yayımladıkları raporlar, kullanılan tanımlamalar farklı olduğu için önceki raporda olduğu gibi yine **‘göçmen, mülteci, yabancı, Suriyeli, geçici koruma, uluslararası koruma’ gibi farklı anahtar kelimeler aratılarak taranmıştır**. Araştırma ve tarama süreci Kasım 2024-Nisan 2025 arasında tamamlanmıştır. Elde edilen bilgiler daha sonra toplumsal cinsiyet duyarlılıkları temelinde incelenmiştir. İlk tematik rapordakinden farklı olarak **Türkiye’de hem merkezi ve yerel yönetim kurumları hem de sivil toplum kuruluşları mültecilere yönelik program ve projelerini artık kısıtlamışlardır. Bu durum Suriye’de Esad rejiminin düşüşünden çok önce gerçekleşmiştir. Sistemli bir izleme faaliyeti ise alanda zaten mevcut değildir**.

⁵¹ Bkz: <https://www.goc.gov.tr/gecici-korumaya-ait-kayit-islemleri> (Son Erişim Tarihi: 09.04.2025).

Kalkınma Planları: On İkinci Kalkınma Planı (2024- 2028)

Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı’nın hazırladığı ve 2024- 2028 yılları arasında kapsayan *On ikinci Kalkınma Planı*’nda demografik yapıdaki değişim başlığı altında nitelikli işçi ve yatırımcı göçünün önemi vurgulanırken, düzensiz göçün ise ulusal güvenliği tehdit ettiği ve göçmenlerin hak arayışlarının iç politikada tartışma ve gerginliklere yol açtığı vurgulanmıştır. Bu nedenle de sınır kontrol politikalarının ve sınır yönetiminin öneminden bahsedilmektedir. Bir yandan işgücü piyasasında ekonomik ve sosyal dönüşüm başlığı altında da dijital ve yeşil dönüşüm nedeniyle düşük nitelikli işlerde kontrolsüz göçmen yoğunlaşması olduğu ve bu durumun kayıt dışı istihdam başta olmak üzere ve ücretler üzerinde de negatif etki doğurduğu ifade edilmektedir (para. 67-71). Ailenin korunması ve güçlendirilmesi başlığında ise göçler nedeniyle ulaşım, sağlık ve güvenlik ihtiyaçlarının öne çıktığı belirtilmiştir (para. 102). Planda istihdam politikaları ile göç arasındaki denge vurgusu dikkat çekmektedir (para. 144). GİB’in yeniden yapılanması düzensiz göçle mücadele konusunda aktarılmakta ve yeni açılan GGMLerin faaliyete geçtiği vurgulanmaktadır (para. 235).

3.3 Nitelikli İnsan, Güçlü Aile, Sağlıklı Toplum başlığı altında bu plan döneminde ‘düzensiz göçün önlenmesi amacıyla etkin bir göç yönetiminin sağlanmasına yönelik politika ve tedbirler uygulanacaktır.’ denilmektedir (para. 657). **3.3.5 Kadın** başlığı altında ‘kurumlarca toplanan verilerin cinsiyet, yaş, göçmenlik statüsü, engellilik, coğrafi konum gibi nitelikler bazında üretilmesi sağlanacak ve buna dayalı analizler gerçekleştirilecektir.’ denilirken göçmen veya mülteci kadınlardan bahsedilememiştir (para. 726.1). **3.3.14 Uluslararası Göç** başlığı altında ise göçün etkin yönetimi için kurumsal kapasite geliştirilmesinden, veri ve bilgiye dayalı karar alma süreçlerine geçilmesinden, düzenli istatistik hazırlanması gerekliliğinden, personelin eğitiminden, göçmenlerin sosyal ve kültürel hayata uyumu için yapılacaklardan ve özellikle de düzensiz göçle mücadeleden ve sınır dışı etme işlemlerini etkin kılmak ile geri dönüş mekanizmalarını etkin uygulamaktan bahsedilmektedir (s.197). Özellikle bu planda güvenlik ve sınır odaklı bir politikaya geçildiği açıktır. **Toplumsal cinsiyet eşitliği ve (kadın) göçmenlere yönelik şiddetle mücadele konusunda herhangi bir ifade planda yer almamaktadır.**

Kamu Kurum ve Kuruluşları ve İlgili Politikalar

Bu bölümde stratejik planlarda göç konusuna yer veren ve/ya bu alanda projeler yürüten ve/ya raporlar yayınlayan farklı bakanlıklara yer verilmiştir. Araştırma sürecinde bakanlıklar ve ilgili olabileceği düşünülen alt birimlere dair web tabanlı taramalar yapılmıştır. Bakanlıkların değişen yapılanmaları dikkate alınmıştır. Bakanlıkların strateji belgelerine ulaşmak görece kolay iken haberleri yapılmasına rağmen ulaşılamayan bazı eylem planı ve raporlar önceki raporda olduğu gibi yine mevcuttur.

Aşağıda görüleceği üzere İç İşleri Bakanlığı dışındaki diğer kurumların misyon ve vizyonlarında göçle ilgili doğrudan bir düzenleme olmamasının yanında, **konu bu son üç yıllık dönemde yavaş yavaş strateji belgelerinden çıkmaya başlamıştır**. Göçün yanında toplumsal cinsiyet duyarlılığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü dışında diğer kurumlar tarafından yine ele alınmamıştır. **Strateji belgelerinde mülteci ifadesi yer almamaya başlamış** ve sadece ‘göç’ ve ‘yabancılar’ ile ‘geçici koruma altındaki bireyler’ ifadeleri kullanılmaya başlanmıştır.

İçişleri Bakanlığı

İçişleri Bakanlığı 2024-2028 Stratejik Planı’nda Bakanlığın misyonu şu şekilde tanımlanmaktadır: ‘Temel hak ve hürriyetleri esas alarak; iç güvenlik, kıyı ve karasularının emniyetini sağlama, göç yönetimini ve kurumlararası iş birliğini geliştirme, afet ve acil durumlara ilişkin süreçleri yönetme, nüfus ve vatandaşlık hizmetlerini sunma ve sivil toplumun gelişimini destekleme, etkin il ve ilçe yönetimini tesis etme görevlerini insan odaklı yerine getirmek.’ Buna göre İçişleri Bakanlığı Türkiye’de göç yönetimi konusunu misyonunda barındıran tek Bakanlık olma özelliğini taşımaktadır. Bir önceki dönemin analizi bölümünde **“İç Güvenlik, Göç, Sınır Yönetimi, Afet ve Acil Durum Hizmetlerinin Koordinasyonunu Evrensel İnsan Hakları Çerçevesinde Etkin Bir Şekilde Yürüterek Güven ve Huzur Ortamını Sağlamak”** amacı kapsamında ‘2019-2023 yılları arasında Bakanlığımızca 230 km güvenlik duvarı ve devriye yolu yapılmış olup toplamda 1.160 km güvenlik duvarı tamamlanmıştır. 294 km aydınlatma sisteminin kurulumu gerçekleştirilmiş, 368 km’lik sınır hattında kamera ve algılayıcı sistemler entegre edilmiştir. Bu dönemde 1.897 km güvenlik yolunun yapımı tamamlanmış olup tamamlanan güvenlik yolu uzunluğu 4.517 km olmuştur. Yüksek güvenli panel çit/tel çit, duvar üstü jiletli tel imalatı uzunluğu 227 km olarak gerçekleşmiştir. Entegre sınır yönetimi ile ilgili olarak personelin bilgi birikimini artırmak amacıyla 53 oturumda eğitim düzenlenmiştir’ (s.29). Bu Stratejik Plan’da ise, **önceki Plan’da olduğu gibi düzensiz göçle mücadele öne çıkmaktadır. İltica rejimi ve entegrasyon süreçlerini de kapsayacak şekilde genel göç yönetimine dair hedef ve stratejilere yine yer verilmemektedir.**

2013 yılında kurulan ve Türkiye’de yabancıların göç alanına ilişkin tüm iş ve işlemlerini yürütmek, ülkeye uyumlarını sağlamak ve göç politikalarını geliştirmekle sorumlu olan ve adı **Göç İdaresi Genel Başkanlığı** olarak değişen (GİB)’in faaliyet alanları düzenli göç, düzensiz göç, uluslararası koruma, uyum ve iletişim, **sınır yönetimi** ve kurumsal kapasite olarak ayrılmaktadır. GİB 2024-2028 Stratejik Planı’nda bu alanlara dair farklı stratejilere yer verilmekte, bu raporu özel olarak ilgilendiren **Uluslararası Koruma** başlığı altında

uluslararası koruma başvurularının alınması, değerlendirilmesi ve sonuçlandırılması, geçici koruma kapsamındaki yabancıların kayıt, güncelleme, statü sonlandırma ve iptal işlemlerinin yürütülmesi, uluslararası koruma ve geçici koruma kapsamında ülkemizde bulunan yabancıların illere, geçici barınma merkezlerine veya kabul ve barınma merkezlerine sevk işlemlerinin ve ikamet ili değişikliği işlemlerinin yürütülmesi, uluslararası koruma ve geçici koruma kapsamında ülkemizde bulunan yabancıların yeniden yerleştirilmesi, üçüncü ülkeye çıkış ve gönüllü geri dönüş işlemlerinin yürütülmesi, menşe ülke sisteminin geliştirilmesi, menşe ülkelerle ilgili bilgilerin toplanması ve güncellenmesi, uluslararası koruma alanında statü belirleme prosedürlerinin geliştirilmesine yönelik çalışmaların yürütülmesi, uluslararası koruma ve geçici koruma kapsamındaki yabancıların çalışma izni alabilmelerine yönelik ilgili kuruluşlar ile koordineli olarak çalışılması, uluslararası koruma ve geçici koruma kapsamındaki yabancılarla ilgili iş ve işlemlerde uluslararası kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları ve ülkelerle iş birliği yapılması maddeleri yer almaktadır (s. 33). **Stratejik Planda toplumsal cinsiyet ile ilişkilendirilebilecek bir bilgiye yine yer verilmemiştir.**

GİB web sitesinden edinilen bilgiye göre, kurumun 2022 itibarıyla 74 tamamlanan, 19 devam eden projesi⁵² bulunmaktadır. Bu projeler IOM, BMMYK, UNICEF, ICMPD, AK ile iş birliği içinde GİB’in kurumsal kapasitesinin çeşitli alanlarda geliştirilmesi, göç yönetimi politika ve stratejilerinin geliştirilmesi, iltica sisteminin güçlendirilmesi, gönüllü geri dönüş programları ve geri gönderme merkezlerinin desteklenmesi, insan ticaretiyle mücadele gibi çeşitli konuları içermektedir. Bunlar arasında doğrudan toplumsal cinsiyet alanını ilgilendiren bir proje bulunmaktadır. **Türkiye’de Sosyal Uyum** başlıklı Ağustos 2022 tamamlanan ve AB tarafından fonlanan ve IOM ile ortaklaşa yürütülen projede ‘Proje ile Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı Bilgilendirme bileşeninde yer alan yabancıların hak ve hizmetlere erişimleri ile Türkiye’de yaşam hakkında doğru bilgilendirilmesinin sağlanması, toplumsal cinsiyet eşitliğinin yabancıları da kapsayacak şekilde iyileştirilmesi... amaçlanmaktadır.’ denilmektedir.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ilk tematik raporumuza göre, 21 Nisan 2021 tarihinde Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’nın Cumhurbaşkanı kararnamesi ile tekrar kurulması üzerine isim değiştirmiştir. Bakanlık (ASHB), On İkinci Kalkınma Planı doğrultusunda 2024-2028 Ailenin Korunması ve Güçlendirilmesi Vizyon Belgesi ve Eylem Planı’nı hazırlamıştır. Bu Plana dayalı olarak da **2025 yılı Cumhurbaşkanı tarafından Aile Yılı olarak ilan edilmiştir. Bu Plan’da göçmen ve mülteci ifadeleri geçmemektedir.** Sadece yabancı ifadesi ile baktığımızda Aile Odaklı Sosyal Politika ve Hizmetlerin Etkinliğinin Arttırılması başlığı altında sayılan 9. Stratejik Hedef altında 9.5 ‘Ülkemizde yabancı uyruklu ailelerin uyum süreçlerini kolaylaştırmaya yönelik eğitim, rehberlik ve danışmanlık hizmetleri yaygınlaştırılacaktır.’ ifadesi geçmektedir (s.47).

Bakanlığa bağlı **Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü**’nün (KSGM) yayımladığı Temmuz 2023

⁵² Bu projelerden büyük bir kısmı tarihleri itibarıyla tamamlanmış görünmektedir ama websitesinde güncelleme yapılmamıştır (Son erişim tarihi: 28.04. 2025).

tarihli Türkiye’de Kadın Belgesi bulunmaktadır. Bu belgede yürütülen projeler arasında kadına yönelik şiddetin önlenmesi kapsamında *Türkiye’deki Mülteciler için Mali Yardım Programı-II (FRIT-II)* kapsamında Bakanlığa sosyal koruma sektörü bağlamında 20 Milyon Euro doğrudan hibe sağlandığı ve Genel Müdürlüğe de bu bütçeden yaklaşık 2 Milyon Euro ayrıldığı belirtilmiştir (s.88). Bu kapsamda, projede yer alan “Kadın Konukevleri ve Şiddet Önleme ve İzleme Merkezlerinin Önleyici ve Koruyucu Hizmetler Sağlama Kapasitesinin Artırılması” çıktısı doğrultusunda Genel Müdürlük tarafından faaliyetler yürütülmektedir. Ayrıca UNCHR desteği ile yabancı uyruklu kadınlar ve çocukları özelinde koruyucu ve önleyici hizmetlerin sunumu ile hak temelli farkındalık çalışmaları yapılmakta; Adana, Adıyaman, Ankara, Antalya, Aydın, Batman, Bursa, Denizli, Diyarbakır, Gaziantep, Hatay, Isparta, İstanbul, İzmir, Kahramanmaraş, Kayseri, Kilis, Kocaeli, Kütahya, Malatya, Mardin, Mersin, Muğla, Osmaniye, Samsun, Şanlıurfa, Trabzon ve Yalova olmak üzere toplam 28 şehirde 66 proje personeli çalışmaktadır. 30 personel kadın konukevlerinde, 32 personel ŞÖNİM’de ve 3 personel de Genel Müdürlük bünyesinde yer almaktadır. İşbirliği kapsamında “ŞÖNİM ve Kadın Konukevi Hizmetleri Çalıştayı” ve “Çözüm Odaklı Terapi Eğitimi” düzenlenmiştir (s.89).

10-12 Nisan 2023 tarihleri arasında Antalya’da gerçekleştirilen Çözüm Odaklı Terapi Eğitimi’ne 53 ilde bulunan kadın konukevlerinden toplam 59 kadın konukevi personeli ile 39 ŞÖNİM personeli (Psikoloji, Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik ve Sosyal Hizmetler lisans bölümlerinden mezun, alanda vakayla çalışan ve mesleki uygulama yapan mesleki personel) katılmıştır. 5-9 Haziran 2023 tarihlerinde ise ASHB ve UNHCR İşbirliği Programı kapsamında “Desteklenen Personele Yönelik Mesleki Beceri Geliştirme ve Mülteci Koruma Eğitimi” gerçekleştirilmiştir. Bu eğitime 28 ilden 56 UNHCR personeli katılmıştır (s.93/12).

KSGM’nin toplumsal cinsiyet eşitliğine dair diğer önemli bir belgesi olan Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2024-2028) de göç ve mülteciliğe dair tespit ve stratejilere yer vermektedir. Bu belge beş temel politika eksenine (eğitim, sağlık, ekonomi, liderlik ve karar alma mekanizmalarına katılım, çevre ve iklim değişikliği) ilişkin mevcut durum, temel amaç, hedefler, stratejiler ve faaliyetler olarak düzenlenmiştir. **Bunlar arasında sadece sağlık başlığı altında göçmen ve mültecilere yer verilmektedir.**

Geçici koruma/uluslararası koruma altındaki kadınlar sağlık alanında özel politika/hizmet geliştirilmesi gereken gruplardan biri olarak tanımlanmıştır. Türkiye’deki Suriyeli nüfus için ilk kez hane halkı düzeyinde demografik ve sağlık göstergelerine ilişkin bilgi sağlamak amacıyla yine ilk tematik raporumuzda da kullandığımız 2018-TNSA Araştırması kapsamında yer verilen Suriyeli Göçmen Örneklemi temel bulgularına bakılmıştır (s.76). Ülkemizde uzun yıllardır sistemli ve sürekli politika/hizmetlerle sağlanan iyileşmeye göçmen nüfusa da yansıtılabilmesi için kadınların dil problemi, sağlık kurumlarına ulaşımında yaşanan zorluklar, sağlık sigortasının olmaması, kız çocukları ve kadınlara yönelik ayrımcılık nedeniyle kurumsal hizmetlere erişimin olmaması vb. durumlar için özel tedbirler alınarak uygulanan programların artırılmasına ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir.

KSGM’nin diğer politika belgesi olan Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele IV. Ulusal Eylem Planı (2021-2025) da pek çok farklı hedef ve faaliyet alanı altında özel tedbirler gerektiren hassas gruplar arasında engellileri, kız çocukları ve yaşlı kadınlar dışında mülteci ve göçmen kadınları da saymaktadır. Şiddetle mücadelede mevzuatın gözden geçirilmesi ve etkin uygulanması stratejisi altında, Adalet Bakanlığı ile birlikte İçişleri, TBB, Üniversiteler ve ‘ iş

birliği kurularak farkındalık düzeyi düşük göçmen ve mülteci şiddet mağduru kadınların, temel haklarına ilişkin bilgi ve farkındalık düzeyinin hukuki destek mekanizmalarından yararlanabilecekleri şekilde artırılması ve bunun için de kadınların, hukuki danışmanlık ve destek mekanizmaları olan adli yardım ve Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK) uygulamalarına dair bilgi düzeylerinin artırılması çalışması yapılacaktır. Farkındalık çalışmaları kapsamında tüm materyallerin kentte/kırsalda yaşayan tüm kadınların erişebileceği, her türlü engelli erişimine uygun, göçmen/mülteci kadınların anlayabileceği dillerde üretilmesi sağlanacaktır (s.62).

Koruyucu ve önleyici hizmetler başlığı altında yine mağdurların gizliliği ve mahremiyetinin korunmasına yönelik atılacak adımlar ile hizmetlerin mülteci kadınları da dikkate alarak erişilebilir olması gerektiği ifade edilmiştir (s. 94). Yine şiddet mağdurlarına yönelik sağlık hizmetlerinin sunum kapasitesinin güçlendirilmesi konusunda ve kadına yönelik şiddetle mücadelede iletişim teknolojilerinin etkin kullanımında Yabancılar İletişim Merkezi (YİMER)'in bilinirliğinin ve kullanımının artırılmasını sağlayacak tedbirler alınacağı belirtilmiştir (s.123-127).

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

21 Nisan 2021 tarihinde Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının Cumhurbaşkanı kararnamesi ile tekrar kurulması üzerine bu tematik raporumuzda Bakanlığa dair Performans Programları ve 2024-2028 Stratejik Planı incelenmiştir. 2022 Yılı Performans Programı'nda Bakanlığın yetkileri arasında konumuz açısından 1 Nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 86. maddesinde düzenlendiği şekliyle 'd) Uluslararası işgücüne ilişkin politikaların belirlenmesi amacıyla gerekli çalışmaları yapmak ve belirlenen politikaların uygulanmasına ilişkin ulusal ve uluslararası düzeyde faaliyette bulunmak' geçmektedir. Programda göç konusunda sadece beyin göçü ile ilgili düzenlemeler bulunmaktadır. 'Yabancı' terimi ile tarama yaptığımızda ise nitelikli yabancıların ülkeye çekilmesi konusunda maddeler yer almaktadır. 2023 Yılı Performans Programı'na bakacak olursak, Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğü görevi kapsamında yine nitelikli işgücünün ülkeye çekilmesi ve yurtdışına beyin göçünün önlenmesi konularına yer verilmiştir. 2024 Yılı Performans Programı'nda On İkinci Kalkınma Planı bağlamında **3.3. Nitelikli İnsan, Güçlü Aile, Sağlıklı Toplum** başlığı altında 702. maddede düzensiz işgücü ile müdahale ve uluslararası işgücünün kayıtlı istihdamının artırılması amacıyla çalışmalar yürütmek ifade geçmektedir. **Sonuç olarak bu üç yıllık Performans Programlarında mültecilere ve toplumsal cinsiyet eşitliğine dair herhangi bir bilgi yer almamaktadır.**

2024- 2028 Stratejik Planı'nda ise, düzensiz göç, çocuk işçiliğini arttıran faktörler arasında sayılmaktadır. Yine Performans Programlarında geçtiği şekliyle nitelikli işgücünün ülkeye çekilmesi ve uyumu konusundan bahsedilmektedir. Mevzuat Analizi kısmında 'Uluslararası İşgücü Kanunu Uygulama Yönetmeliğinde çalışma izni muafiyeti kapsamında tanımlanan yabancıların güncel koşullarla uyumlu olmadığı değerlendirilmektedir. Uluslararası İşgücü Kanunu Uygulama Yönetmeliğinde ikamet izni olmaksızın çalışma izninin düzenlenebileceği gruplar yer almakta; ancak buna ilişkin usul ve esasların düzenlendiği ayrıntılı bir metin bulunmamaktadır. Mevcut mevzuatta yetkili aracı kurumlara ilişkin düzenlemeler yer

almakta; ancak buna ilişkin ayrıntılı bir ikincil düzenleme bulunmamaktadır. Uluslararası İşgücü Kanununda politikaya temel sağlamak üzere uluslararası işgücünün etkilerini izlemeye yönelik hüküm yer almaktadır. Ancak söz konusu izleme sistemi henüz kurulmamıştır. Uluslararası İşgücü Kanunu Uygulama Yönetmeliği’nde "Politika Belgesi" lafzi olarak yer almakta olup söz konusu belge henüz tamamlanmamıştır.' tesbiti yer almaktadır (s.14). Geçici koruma sağlanan yabancıların -Suriyeli mültecilerin- işgücü piyasasına dahil olmasına yönelik çalışmalar yapılmaktadır ibaresi de faaliyet alanlarımız başlığı altında yer bulmuştur. **Ancak bunun dışında mülteciler ve toplumsal cinsiyet eşitliğine ve kadınlara yönelik Planda herhangi bir başlık ve tespit yer almamaktadır** (s. 24).

Millî Eğitim Bakanlığı

Türkiye’de mülteciler konusuna en erken değinen kamu kurumu Millî Eğitim Bakanlığı’dır (MEB). Ancak bir önceki Plana göre MEB 2024-2028 Stratejik Planı’nda mülteci, göçmen ve vatansızlar ifadeleri geçmemektedir. Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü altında geçici koruma altındakilerin eğitim sistemine uyumu konusunda sorunlar olduğu belirtilmiştir (s. 42, 107). Nitelikli eğitime erişimin güçleşmesi tehdidi altında göçle ülkemizde bulunan bireylerin eğitime entegrasyonunun sağlanması için Türkçe öğretiminin yapılması ve göçle ülkemizde bulunan bireylerin kültürel entegrasyonlarının eğitimle sağlanması çözümü sunulmuştur (s. 65). MEB 2019-2023 Stratejik Planında ise göç ve mültecilik konusuna erken çocukluk eğitime erişim ve hayat boyu öğrenme programlarının niteliğinin geliştirilerek geçici koruma altında bulunan yabancıların çocuklarının eğitim ve öğretime erişim imkânları artırılması çerçevesinde yer verilmekteydi (3.1 tespit ve 6.4.1 strateji).

2016 yılında Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü bünyesinde kurulan Göç ve Acil Durum Daire Başkanlığı’nın görev tanımı değişmiştir. Yeni tanımda göçmenler, Suriyeliler ve mültecilere dair bir ibare yer almamaktadır. Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde Rehberlik Hizmetleri biriminde Sosyal Uyum Programları hazırlanmıştır. Sayfada amaç kısmında '*Sosyal uyum programları, göç deneyimi yaşayan öğrencilerin okullara uyumunu kolaylaştırmak, öğrencilerin eğitim ortamlarında huzurlu ve mutlu olmalarını sağlamak ve bu yolla eğitim olanaklarından en üst seviyede faydalanabilecekleri koşulları oluşturmak amacıyla hazırlanmıştır.*' denilmektedir. Sınıf ve Okul Temelli Etkinlikler Programı başlığı altında okul öncesi, ilköğretim, ortaokul ve lise başlıkları altında sınıf içi kullanılmak üzere materyaller hazırlanmıştır.⁵³

2021-2024 yılları arasında hazırlanan Performans Programlarında 5-17 yaş grubundaki geçici koruma altında olan öğrencilerin okullaşma oranları verilmiştir. Bu oranların hesaplanma bilgileri için farklı kaynaklardan veriler derlenmiştir. **2020, 2021 ve 2022 yıllarına ilişkin oranlar paylaşılmıştır. Buna göre okullaşma oranı sırasıyla; yüzde 64,22, yüzde 54,41 ve yüzde 65,1 olarak tespit edilmiştir. Halbuki hedef en az yüzde yetmiş tutulmuş ama gerçekleştirilememiştir.** 2024 Programında ise '2023-2024 eğitim

⁵³ İlgili materyallere bu linkten ulaşılabilir: <https://orgm.meb.gov.tr/www/sosyal-uyum-programlari/icerik/3135> (Son erişim tarihi: 29.04. 2025).

öğretim döneminde oran **74,01%**’e ulaşmıştır. 11 Eylül 2023 tarihi itibarıyla **974.758 öğrenci eğitim öğretime dahil edilmiş** olup eğitime erişimin artırılması amacıyla yürütülen çalışmalar devam etmektedir.’ denilmektedir. 2024 Programında 676. madde altında ‘Geçici koruma altında bulunan bireylerin eğitime erişimi artırılabacaktır. Geçici koruma altında bulunan öğrencilerin Türkçe dil becerileri geliştirilecek, devamsızlık, okul terkleri ve örgün eğitim dışına çıkanların oranı azaltılacaktır. Geçici koruma altında bulunan öğrencilere, ihtiyaç duyulması halinde uzun vadeli telafi edici eğitimler verilecek ve bu öğrencilerin öğrenme kayıpları azaltılacaktır. Geçici koruma altında bulunan öğrencilere yönelik hedefli bilinçlendirme kampanyaları uygulanacak, mesleki ve teknik eğitime erişimleri artırılabacaktır. Geçici koruma altında bulunan bireylerin yaygın eğitim faaliyetlerine erişimi artırılabacaktır.’ hedefleri sayılmıştır (s.41-42).

Sağlık Bakanlığı

Sağlık Bakanlığı 2019-2023 Stratejik Planı’nda göç sağlığı konusu oldukça önem verilen bir başlıktı. Türkiye’de sağlık alanında mevcut durum analizi altında sosyo-kültürel boyuta dair yapılan tespitlerde üç konu başlığından biri de göç üzerineydi. Bütünleşik sağlık hizmeti modelini hayata geçirme amacı (A4) çerçevesinde değinilen farklı sağlık alanları altında göç sağlığı konusuna yer verilmişti. Bu alana dair dil ve kültür bariyerleri, göçmenlere yönelik kayıt sisteminde yaşanan aksaklıklar ve göçmen sayısının fazlalığından kaynaklanan kapasite sorunlarına yer verilmişti (s.110). Bu sorunları aşmak amacıyla tasarlanan ve birinci basamak sağlık hizmeti işlevi gören **Göçmen Sağlığı Merkezi** modeli tanıtılmakta (s.112-113) ve göç sağlığı hizmetlerinde etkinliği ve kapasiteyi arttırmaya yönelik hedefler belirtilmekteydi. 2024-2028 Stratejik Planı’nda ise, On İkinci Kalkınma Planı bağlamında göç sağlığı hizmetlerinin, ülke sağlık sistemiyle bütünleşik bir biçimde sunularak hizmetin sürdürülebilirlik ve etkinlik bakımından geliştirilmesi sağlanacaktır denilmektedir (2.3.3. Sağlık 709.8). Yapılan analize göre bir tehdit olarak bölgedeki kitlesel göç hareketleri Plana girerken, çözüm olarak ulusal göç politikasının sağlık alanında geliştirilmesine yönelik uygulamaların gerçekleştirilmesi ve uluslararası ve bölgesel iş birliğinin geliştirilmesi hedeflenmiştir (s. 60, 73). 2023 yılında birinci basamak sağlık tesislerinden en az bir kez hizmet alan kayıtlı göçmen oranı yüzde 80’dir. Bu rakamın 2028’de yüzde 95’e çıkarılması hedeflenmektedir (s. 100). Sorunlar olarak GİB ile Muayene Bilgi Yönetimi Sistemi’nin entegre olamayışı ve veri paylaşımında yaşanan sorunlar belirtilmiştir (s. 101).

2016 yılında **Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü** bünyesinde kurulan **Göç Sağlığı Dairesi Başkanlığı** göç, iltica ve bunlara yönelik acil durumlarda sağlık hizmetlerinin planlaması, takibi ve koordinasyonundan sorumlu birimdir. Geçici koruma altındaki Suriyelilere yönelik kurulan **Göçmen Sağlığı Merkezleri** (GSM)ler aile hekimliği uygulamasına benzer şekilde, ortalama her 4.000 kişiye hizmet verecek bir hekim ile bir yardımcı sağlık personelinin oluşmaktadır; aile hekimliği için tanımlanan fiziki ve teknik standartları taşımaktadır. Bir kamu hastanesine uzak olan geçici barınma merkezleri ile Suriyeli sayısının 20 binin üzerinde olduğu yerleşim yerlerinde Güçlendirilmiş GSM’ler kurulmuştur. Güçlendirilmiş GSM’de; birinci basamak sağlık hizmetlerine ilave olarak dâhiliye, çocuk, kadın-doğum, ağız-diş sağlığı ve psikososyal destek hizmetleri sunulmakta; hizmetler, görüntüleme üniteleri ve basit hizmet laboratuvarları ile desteklenmektedir. GSM’lerin yaygınlaştırılması ve işletilmesi ile çalışan personelin istihdamına dair giderler SIHHAT Projesi kapsamında

karşılanmaktadır. Geçici koruma altındaki Suriyelilere sunulan birinci basamak sağlık hizmet verileri Muayene Bilgi Yönetim Sistemi kullanılarak kayıt altına alınmaktadır.⁵⁴ GİB’ten alınan bilgi doğrultusunda çoğunluğu Pakistan, Afganistan ve Irak’tan olmak üzere farklı ülkelerden gelen göçmenlere yönelik de **Yabancı Uyruklular Poliklinikleri** (YUP) bulunmaktadır. YUP’ların her ilde, göçmenlerin en yoğun olduğu ilçelerde, Toplum Sağlığı Merkezleri bünyesinde açılması planlanmıştır. YUP’ların, bölgenin ihtiyacına göre, dil bilen personel ile desteklenmesi sağlanmıştır.⁵⁵ Bazı Göçmen Sağlığı Merkezleri içinde AB desteğiyle UNFPA tarafından yürütülen **35 Kadın Sağlığı Danışma Merkezi** de bulunmakta, **bu merkezlerde üreme sağlığı ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddetle mücadeleyle yönelik çalışmalar yapılmaktadır.**⁵⁶

Avrupa Birliği tarafından desteklenen ‘Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Sağlık Statüsünün ve Türkiye Cumhuriyeti Tarafından Sunulan İlgili Hizmetlerin Geliştirilmesi Projesi’⁵⁷ ikinci fazından sonra üçüncü fazı için verilen ilanlar ile de SIHHAT-3 adı altında devam edecektir. 2017-2021 yılları arasında ikinci faz kapsamında 29 ilde 181 GSM açılmıştır. **İstihdam edilen personelin 35,8%’i kadındır.** Sağlık Bakanlığı, Ulusal Kanser Önleme Programına göre Türk vatandaşlarına uygulanan program, göçmenlere de uygulanmaktadır. SIHHAT tarafından finanse edilen 5 mobil kanser tarama aracı ile göçmenlere kanser tarama hizmetleri verilmektedir. Bu araçlarda mamografi cihazının ile birlikte kalın bağırsak ve rahim ağzı kanseri için de numune alma ekipmanı bulunmaktadır. Göçmen kadınların yaşadığı başlıca sorunlar; üreme sağlığı sorunları, hamilelik ve doğum komplikasyonları, şiddet ve istismar, cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar, psikolojik sorunlar ve üreme sağlığı hizmetlerine erişim eksikliğidir. SIHHAT Projesi kapsamında doğum kontrolü, doğum/doğum öncesi bakım, vitamin ve mineral eksiklikleri, planlanmamış gebelikler, düşük, doğum komplikasyonları gibi üreme sağlığı konularındaki eğitimlerle göçmen kadınların desteklenmesi sağlanmaktadır. Ayrıca aile planlaması hizmetleri ile önleyici hizmetlerden yararlanma gibi sağlık arayışına yönelik davranışlarını iyileştirmek için farkındalık artırma faaliyetleri de gerçekleştirilmektedir.⁵⁸

Diyanet İşleri Başkanlığı

Diyanet İşleri Başkanlığı 2019-2023 Stratejik Planı’nda sosyal ve kültürel içerikli manevi destek hizmetleri sunulan çeşitli kurum ve gruplar içinde göçe maruz kalan kişilerin de yer aldığını görmüştük. Bu hizmetler **Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Göç ve Manevi Destek Hizmetleri Daire Başkanlığı** tarafından yürütülmektedir. 2024-2028 Stratejik Planı’na bakacak olursak, Amaç ve Hedefler bölümünde ‘Çağın getirdiği bir takım küresel sorunlar karşısında İslâm’ın temel ilkeleri çerçevesinde çözümler sunmak’ başlığı altında göçmenlerin topluma uyumunu sağlamaya yönelik çalışmaların etkinliğinin arttırılacağı

⁵⁴ Bkz: <https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/gsm.html> (Son erişim tarihi: 29.04. 2025).

⁵⁵ Bkz: <https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/yup.html> (Son erişim tarihi: 29.04. 2025).

⁵⁶ Bkz: <https://turkiye.unfpa.org/tr/video/unfpan%C4%B1n-kad%C4%B1n-sa%C4%9Fl%C4%B1%C4%9F%C4%B1-dan%C4%B1%C5%9Fma-merkezleri> (Son erişim tarihi: 29.04. 2025).

⁵⁷ Sıhhat Projesi, ‘Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Sağlık Statüsünün ve Türkiye Cumhuriyeti Tarafından Sunulan İlgili Hizmetlerin Geliştirilmesi’, <https://www.sihhatproject.org/faaliyetler.html>

(Son Erişim Tarihi: 29.04.2025).

⁵⁸ Bkz: https://www.sihhatproject.org/sihhat2_faaliyetler.html (Son Erişim Tarihi: 29.04.2025).

(H6.3) belirtilmiştir. Temel Performans Göstergeleri arasında manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri kapsamında ulaşılan göçmen sayısı **341.000 kişi** olarak ifade edilmiştir. Hedeflenen kişi sayısı ise **2.049.000 kişidir** (s.16). Plan analizi kapsamında göç sorunu başlığı altında tehdit olarak göçmenlere ulaşmada birtakım zorluklarla karşılaşılması ve göçmenlere istikrarlı bir hizmet sunulamaması sayılmıştır (s. 49). Hedefler içerisinde göçmenlerin toplumsal uyumunu arttırmak aktarılmış ve göçmenlere yönelik olumsuz algının varlığı belirtilmiştir. Göçmenler için yapılacak proje sayısı her Plan yılı için iki olarak verilmiştir. Şimdiye kadar yapılan proje sayısı 20, yayın sayısı ise 10 olarak verilmiştir (s.82). Dil bilmeme, kültürel farklılıklar, toplumsal kabul görmeme gibi problemler göçmenlerin uyum sorununda başı çekmektedir. Bu nedenle kontrol faaliyeti olarak göçmenlere toplumun kültür ve değerleri hakkında eğitim verilmesi ve sosyal entegrasyonuna katkı sağlanması düzenlenmiştir (s. 92). **Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü göçmenlere yönelik hizmetler başlığı altında beş ilde yedi geçici barınma merkezinde hizmet verildiğini aktarmıştır.**⁵⁹

Adalet Bakanlığı

Adalet Bakanlığının 2024-2028 Stratejik Planı’nda göçmen, mülteci, yabancılar ve ilticaya dair bir ifade yer almamaktadır. Bakanlığın web sayfasından ulaşılan 2021-2023 İnsan Hakları Eylem Planı’nda uluslararası ve geçici koruma kapsamındaki kimsesiz çocukların bakım ve gözetiminin daha etkin sağlanabilmesi için tüzel kişi vesayet sisteminin hayata geçirileceği ifade edilmiştir (H.8.1-c).

Hedef 8.5 altında uluslararası koruma ve geçici koruma kapsamındaki yabancıların sağlık, barınma, eğitim gibi temel ihtiyaçlarına yönelik stratejiler geliştirileceği, toplumsal uyumlarını kolaylaştırmak için sivil toplum kuruluşlarıyla ortak çalışmalar yürütüleceği, GGM’lerdeki barınma koşullarına ilişkin şikâyetleri incelemek üzere etkili bir başvuru yolu oluşturulacağı, “idari gözetim”e alternatif tedbirlere ilişkin ikincil mevzuat çalışması yapılacağı ve söz konusu tedbirlerin etkin bir şekilde uygulanacağı, YUKK kapsamında işlem gören yabancıların avukata erişimlerinin fiilen kolaylaştırılması ve yargılamaların makul sürede tamamlanması amacıyla gerekli tedbirler alınacağı, yabancılar yönelik hazırlanan şüpheli, sanık ve mağdur hakları formları yaygın dillere tercüme edileceği ve bu formların ilgililere verilmesinin sağlanacağı ve uluslararası koruma ve geçici koruma kapsamındaki yabancılar karşı işlenen suçlarla ilgili veri tabanı oluşturulacağı sayılmıştır (s.99). Aile içi Şiddet ve Kadına Karşı Şiddetle Mücadelenin Etkinliğinin Arttırılması başlığı altında göçmen ve/ya geçici koruma altındaki Suriyeli kadınlara yer verilmemiştir. **Eylem Planı’nda genel olarak toplumsal cinsiyet eşitliğine dair de bir ifade yer almamaktadır.**

Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi

Türkiye’de kayıtlı bulunan geçici koruma altındaki Suriyelilerin çoğunluğu ülkenin güney doğu illerinde ikamet etmektedir. Bu nedenle GAP Bölge Kalkınma İdaresi de önemli kurumlar arasındadır. Kalkınma Bakanlığı bünyesinde hazırlanan GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı 2018-2022 Stratejik Planı’nda sosyal kalkınmanın sağlanması amacı

⁵⁹ Bkz: <https://dinhizmetleri.diyaret.gov.tr/Detay/493/%E2%80%8Bg%C3%B6%C3%A7menlere-y%C3%B6nelik-hizmetler> (Son Erişim Tarihi: 30.04.2025).

çerçevesinde belirlenen hedeflerden bir tanesi mültecilerin sosyal ve ekonomik yaşama adaptasyonunu sağlamaktır (3.6). **Fakat GAP İdaresinin Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı’na taşınması ile beraber revize olan 2021-2023 Eylem Planı’nda mülteci ve/ya Suriyeliler ifadeleri geçmemektedir. GAP’ta Son Durum 2022 Raporu’nda ise Suriyeliler ve/ya geçici koruma altındakiler üzerine yeni bir projeye rastlanmamıştır.**⁶⁰

Kamu Denetçiliği Kurumu (Ombudsmanlık)

Kamu Denetçiliği Kurumu faaliyetleri ve çalışmaları içerisinde Türkiye’deki göçmen ve Suriyeliler hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Daha önce 2018 yılında hazırlanan *Türkiye’deki Suriyeliler Özel Raporu* dışında Haziran 2022’de *Ege Denizi’ndeki Geri İtmeler ve Boğulan İnsan Hakları* başlıklı bir rapor hazırlanmıştır. Bu raporda Yunanistan’dan Türkiye’ye denizde geri itilen göçmenlerin başlarına gelenler isimleri anonimleştirilerek aktarılmış ve bu konudaki uluslararası ve AB mevzuatına yer verilmiştir. **Ancak uluslararası antlaşmalar gereği esas olması gereken, Türkiye sınırları içerisinde yaşanan hak ihlallerinin ve GGM’lerdeki durumun raporlanmasıdır.**

TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu - Göç ve Uyum Alt Komisyonu

TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu’nun Alt Komisyonunun ismi 2018’de 27. Yasama Dönemi 2. Yasama Yılında *Mülteci Hakları* yerine *Göç ve Uyum* olarak değişmiştir. Alt Komisyon 2020 yılında *Türkiye-Yunanistan Sınır Bölgesindeki Sığınmacı Geçişlerinin Yerinde İncelenmesine İlişkin Rapor* başlıklı bir rapor yayımlamıştır. Türkiye’nin 28 Şubat 2020 tarihinde sığınmacı geçişlerine müdahale etmeyeceği yönündeki kararı üzerine Yunanistan’a geçmek amacıyla Pazarkule Hudut Kapısı ile Meriç Nehri sınır hattında çok sayıda sığınmacı toplanarak Yunanistan’a geçiş yapmaya başlamıştır. Ancak Yunanistan bu geçişlere doğrudan izin vermeyerek sığınmacılara karşı şiddet uygulamıştır. Alt Komisyon 03-04 Mart 2020 tarihinde Edirne ilinde yaptığı incelemeler üzerine gerçekleşen ihlalleri aktaran bu raporu hazırlamıştır.⁶¹

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK)

İnsan haklarını korumak ve geliştirmek, kişilerin eşit muamele görme hakkının güvence altına alınması için çalışmak, işkence ve kötü muameleyle etkin mücadele etmek’ misyonu olan TİHEK’in *2024-2028 Stratejik Planı*’nda fırsatlar olarak göçmenlerin insan haklarının korunması ve geliştirilmesi konusunda öncü faaliyetlerde bulunulabilecek olması; tehditler olarak ise göçmenlerin insan haklarının korunmasının zorlaşması belirtilmiştir. Ayrıca düzensiz göçmenlerin insan haklarının korunması ile birlikte sosyal ve kültürel uyumlarında sorunlar yaşanmaması için ilgili kurumlarla iş birliği içinde planlama faaliyetlerinde

⁶⁰ Bkz: <http://yayin.gap.gov.tr/2022-gap-son-durum-yayin-ba0db2bd4f.html> (Son Erişim Tarihi: 30.04.2025).

⁶¹ Bkz: https://www.tbmm.gov.tr/Files/Komisyonlar/insanHaklari/docs/alt_komisyonlar/goc/Edirne%20Rapor-Kabul.pdf (Son Erişim Tarihi: 30.04.2025).

bulunulması gereği ifade edilmiştir. **Planda kadına yönelik şiddet ve/ya göçmen kadınlarla ilgili bir ifade yer almamaktadır.**

TİHEK’in hazırladığı 2023 Nefret Söylemi ve Yabancı Düşmanlığı ile Mücadele Bağlamında Ayrımcılık Yasağı İlkesi ve Eşitlik Kurumlarının Rolü Raporu ve 2022 Sığınmacılar ve Düzensiz Göçmenlere Yönelik Geri İtme Eylemlerinin İnsan Hakları Perspektifinden Değerlendirilmesi Raporu yayımlamıştır. Bu son raporda Aydın, İzmir Harmandalı, Edirne GGM’ler ziyaret edilmiş, saha çalışmaları yapılmış; Barolar ve STK’larla görüşülmüştür. Geri itmelerden kurtulanların **1.248’inin kadın ve 1.071’inin çocuk** olduğu bilgisi paylaşılmıştır. **Raporda GGM’ler ziyaret edilmiş olsa da, bu kapatılma mekanlarındaki ihlallere dair herhangi bir bilgi paylaşılmamıştır. Kadına yönelik şiddet ve kadın ve kız çocuklarına dair veriler de sadece geri itmelere dairdir. 2022 yılında ayrıca Sınır dışı Edilen Yabancılar ve Geri Gönderme Yasağı Raporu** yayımlanmıştır. Raporda sınır dışı işlemleri kapsamında gerçekleşebilecek insan hakları ihlallerinin önüne geçilebilmesi adına birtakım değerlendirme ve önerilere yer verilmiştir. **Ancak raporda yine kadına yönelik şiddet ile ilgili bir veri ve bilgi yer almamaktadır.**

Tablo 1: Türkiye’de İlgili Kurumların Politika Belgelerinde Göç ve Toplumsal Cinsiyet

Merkezi Kamu Kurumu /Politika Belgesinin Adı	Tarih	Planda göç		TCE duyarlılığı	
		Var	Yok	Var	Yok
CUMHURBAŞKANLIĞI STRATEJİ VE BÜTÇE BAŞKANLIĞI					
On İkinci Kalkınma Planı	2024-2028	✓			✓
BAKANLIKLAR					
İÇİŞLERİ BAKANLIĞI					
İçişleri Bakanlığı Stratejik Planı	2024-2028	✓			✓
AİLE VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI (ASHB)					
ASHB Stratejik Planı	2024-2028	✓			✓
ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK BAKANLIĞI					
ÇSGB Stratejik Planı	2024-2028		✓		✓
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI (MEB)					
MEB Stratejik Planı	2024-2028		✓		✓
MEB Stratejik Planı	2019-2023	✓			✓
SAĞLIK BAKANLIĞI					
Sağlık Bakanlığı Stratejik Planı	2024-2028	✓		✓	
DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI					
Diyanet İşleri Bakanlığı Stratejik Planı	2024-2028	✓			✓

Merkezi Kamu Kurumu /Politika Belgesinin Adı	Tarih	Planda göç		TCE duyarlılığı	
		Var	Yok	Var	Yok
ADALET BAKANLIĞI					
Adalet Bakanlığı Stratejik Planı	2024-2028	✓			✓
BAĞLI KURULUŞLAR					
GÖÇ İDARESİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ					
Göç İdaresi Başkanlığı Stratejik Planı	2024-2028	✓			✓
KADININ STATÜSÜ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ					
Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı	2024-2028	✓		✓	
Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Eylem Planı	2021-2025	✓		✓	
GÜNEY DOĞU ANADOLU BÖLGE KALKINMA İDARESİ					
GAP İdaresi Stratejik Planı (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı)	2021-2023		✓		✓
KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMU					
Kamu Denetçiliği Kurumu Stratejik Planı	2024-2028		✓		✓
TÜRKİYE İNSAN HAKLARI KURUMU					
Türkiye İnsan Hakları Kurumu Stratejik Planı	2024-2028	✓			✓

Proje İllerinde Mahalli İdareler ve İlgili Politikalar

Bu bölümde CEİD projesinin uygulandığı on bir ildeki Büyükşehir Belediyelerinin mültecilere, mülteci ve göçmen kadınlara yönelik Stratejik Planlarındaki faaliyet ve programları web siteleri üzerinden taranarak tespit edilmiştir. Bu Belediyeler İstanbul, Bursa, İzmir, Ankara, Mersin, Adana, Eskişehir, Gaziantep, Hatay, Samsun ve Trabzon'dur. Ayrıca Türkiye Belediyeler Birliği, Marmara Belediyeler Birliği, Çukurova Belediyeler Birliği ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi Belediyeler Birliği'nin de faaliyet raporları tematik olarak analiz edilmiştir.

Bazı belediyeler açısından dikkat çekici olan dil ve söylemdeki değişimdir. 2010'lu yıllarda metinlerde misafirlerimiz olarak ifade edilen **Suriyeliler**, 2021 sonrası dönemde geçici koruma altında olanlar olarak aktarılmıştır.

Stratejik Planlar hakkında genel olarak gözlemlenen bu şehirlere yönelen göçün bir tehdit olarak algılandığı, ayrıca göçün ve bununla ilintili nüfus artışının çarpık kentleşme, altyapı yetersizliği, kayıt dışı istihdam ve kent hayatına sosyal-kültürel adaptasyon gibi alanlarda olumsuz etkilere neden olduğunun vurgulanmasıdır. 2020 yılı itibarıyla 'Suriyeliler' konusunun belirginleştiği görülmektedir, 2025 sonrası Planlarda göç konusu giderek seyrelmiş ve göçmenlerin nüfusun bir parçası olduğu göz ardı edilmiştir. 11 il içinde göçmenler/mülteciler ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yer veren belediye sayısı çok azdır. **11 ilin Büyükşehir Belediyelerinin büyük bir çoğunluğunun Yerel Eşitlik Eylem Planı yoktur.**

Türkiye Belediyeler Birliği

Türkiye Belediyeler Birliği 2025-2029 Stratejik Planı'nda 'dezavantajlı gruplara yönelik hizmetlerde belediyelerle iş birliği yapmak ve bu alanlarda proje geliştirmek' (H4.3) başlığı altında toplumsal cinsiyet eşitliğinin güçlendirilmesine yönelik belediyelere iyi uygulama örnekleri destek program metni hazırlama; belediye hizmetlerinde toplumsal cinsiyet eşitliği uygulama eğitimi düzenleme, belediyelerde toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme süreç adımları temalı seminer düzenleme başlıkları yer almaktadır. Ancak bu bölümde mülteci, göçmen veya sığınmacı ifadeleri geçmemektedir.⁶²

Marmara Belediyeler Birliği

Marmara Belediyeler Birliği 2025-2029 Stratejik Planı'nda birliğin çalışma alanları arasında Göç ve Uyum başlığı da yer almaktadır (s. 15).⁶³ Birliğin Tüzüğü'nün 7. maddesinde 'Göç, uyum, entegrasyon, aidiyet, kent kimliği, birlikte yaşama, toplumsal kapsayıcılık, fırsat eşitliği, yaşam kalitesi gibi alanlarda ve toplumun farklı kesimlerine yönelik araştırmalar yapar, çalışmalar yürütür ve yürütülen çalışmalara katılır.' denilmektedir. Teşkilat şemasında da 2015 yılında kurulan **Göç Politikaları Merkezi** (GPM) ve **Göç Platformu** olduğu da görülmektedir. Çeşitli proje, sempozyum, atölye ve benzeri faaliyetleri bulunan GPM'nin yayınları arasında "Yerel Yönetişimde Rezilyans" (RESLOG) projesi çıktısı olarak Türkiye'de Suriyeli Göçü ve Belediye Deneyimleri: Kitlesele Göçler, Yerel Yanıtlar⁶⁴ raporu, AB Ufuk 2020 programı kapsamında finanse edilen MATILDE Projesinin Bursa ve Karacabey odağında hazırlanan, göç ve kalkınma arasındaki bağlantıya bakan Türkiye Ülke Raporu⁶⁵, Marmara Belediyeler Birliği GPM bünyesinde 2017 yılında hazırlanan "Kopuştan Uyuma Kent Mültecileri-Suriyeli Mülteciler ve Belediyelerin Süreç Yönetimi: İstanbul Örneği" isimli araştırma raporunun Marmara Bölgesi'nin tamamını kapsayacak şekilde genişletilmesine yönelik ikinci saha araştırmasının "Marmara Kent Mültecileri: Belediye Süreç Yönetimi" raporu bulunmaktadır. Bu raporda İstanbul, Bursa, Kocaeli, Sakarya, Balıkesir, Çanakkale, Kırklareli, Bilecik, Bolu, Bursa, Düzce, Edirne, Tekirdağ ve Yalova olmak üzere toplam 13 ilde, geçici koruma altındaki Suriyeli nüfusu 1000'in üzerinde olan büyükşehir, il ve ilçe belediyelerinden oluşan 94 belediyede, 88 belediye başkan yardımcısı, 78 müdür ve 102 uzman ile toplamda 268 görüşme gerçekleştirilmiş ve araştırma çıktıları rapor haline getirilmiştir.⁶⁶

Bu araştırma raporları dışında belediyelerin göçmen ve mültecilerle ilgili çalışmalarında kapasite gelişimlerini destekleyen RESLOG Projesi kapsamında, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV) iş birliğiyle yürütülen *Belediyelerde Göç Veri Yönetimi Kapasitesinin Artırılması Çalışması* ile on beş belediyenin mevcut göç verisinin kapsamı taranarak veri üretimi, veri yönetimi, veri paylaşımı ve veriye dayalı politika üretme süreçlerinin güçlendirilmesine yönelik faaliyetler gerçekleştirilmiştir. Eylül 2023 - Nisan

⁶² Plan için: https://www.tbb.gov.tr/online/stratejik_plan_2025-29/index.html (07.05.2025).

⁶³ Plan için: <https://www.marmara.gov.tr/uploads/mbb-stratejik-plani-2025-2030.pdf> (07.05.2025).

⁶⁴ Raporun websayfası: <https://mbbkulturyayinlari.com/turkiyede-suriyeli-gocu-ve-belediye-deneyimleri-kitlesele-gocler-yerel-yanitlar> (07.05.2025).

⁶⁵ Raporun websayfası: <https://mbbkulturyayinlari.com/matilde-raporu> (07.05.2025).

⁶⁶ Raporun websayfası: <https://mbbkulturyayinlari.com/marmaranin-kent-multecileri-belediyelerin-surec-yonetimi> (07.05.2025).

2024 döneminde yürütülen anket çalışmaları, eğitim programları ve mentorluk desteğini takiben, süreçten edinilen bilgi ve deneyimler ışığında aynı adlı rapor 10 Mayıs 2024 tarihinde kamu ile paylaşılmıştır.⁶⁷

Çukurova Belediyeler Birliği

Adana, Mersin, Hatay ve Osmaniye illerini kapsayan Çukurova Belediyeler Birliği’ne ait Stratejik Plan ilk tematik raporda olduğu gibi bu rapor için de bulunamamıştır. Çukurova Belediyeler Birliği, yukarıda bahsi geçen RESLOG projesi ortağıdır. Proje çerçevesinde TESEV iş ile 28 Eylül 2023 tarihinde belediyelerde göç veri yönetimi kapasitesinin artırılması eğitimi verilmiştir. Yine aynı proje kapsamında 29 Mayıs 2023 tarihinde sivil toplum aracılığı ile kapsayıcılık eğitimi verilmiştir. RESLOG kapsamında 26 Nisan 2023 tarihinde *Herkes için Sosyal Olarak Sürdürülebilir Mahalleler Yaratmak* çalıştay Adana’da Seyhan Belediyesi Teknoloji ve İnovasyon Merkezi’nde (SEYTİM) düzenlenmiştir. 17- 18 Ocak 2023 tarihlerinde Çukurova Belediyeler Birliği’nde, Marmara Belediyeler Birliği, Türkiye Belediyeler Birliği ve İsveç Yerel Yönetimler ve Bölgeler Birliği iş birliğinde yürütülen RESLOG Projesi kapsamında belediyelerin göçmen ve mültecilerle ilgili çalışmalarında kapasite gelişimlerinin desteklenmesi amacıyla karşılıklı bilgi ve deneyim paylaşımı yapılmıştır. Bu çalışmalar kapsamında, RESLOG ve Ulusal Demokratik Enstitü Türkiye (National Democratic Institute-NDI) iş birliğinde **Göç Alan Belediyelerde Kapsayıcılık ve Katılım için Elverişli Ortamlar** başlığında belediye birlikleri ve pilot belediyeler arası deneyim paylaşımını sağlamak üzere ortak toplantı gerçekleştirilmiştir. Bu proje kapsamında 1- 2 Aralık 2022 tarihlerinde *Göç Yönetiminde Belediyeler Diyalogu Güçlendirmek* toplantısı Gaziantep’te; *Göç Politikası İstisare ve İzleme Toplantısı* da 23 Ağustos 2022 tarihinde Ankara’da gerçekleştirilmiştir.⁶⁸

Adana Büyükşehir Belediyesi

Adana Büyükşehir Belediyesi 2025-2029 Stratejik Planı’nda İl Göç İdaresi verilerine göre 2023 yılı itibarıyla Adana’da bulunan geçici koruma statüsündeki Suriyelilerin sayısının 218, 977 olduğu ve en çok Suriyeli barındıran iller sıralamasında beşinci sırada yer aldığı ifade edilmiştir (s. 22). Üst politika belgeleriyle uyumlu olarak Adana Büyükşehir Belediyesi tarafından hazırlanmış ve uygulamaya alınmış eylem planları arasında *Yerel Eşitlik ve Göç Ana Planları* yer almaktadır. Planda faaliyet alanları arasında bir başlık da *‘Kadın, Aile ve Göç Yönetimi’*dir. **Güvenli Adana** başlığı altında *‘göçmenlerin hayata entegrasi noktasında çalışmalar artırılmalı’* ifadesi yer almaktadır. Yapılan PESTLE analizi kapsamında kayıtlı ve kayıt dışı göç hareketlerinin devam etmesi muhtemel olduğundan tehdit olarak *‘göçmenlerle yerleşik nüfus arasındaki sosyopolitik gerilimler artabilir.’* denilmiş; öneri olarak da göçmenlerin kent kültürüne adapte olmasını sağlayıcı pratikler geliştirilmeli, ayrımcılığa maruz kalmamaları için gerekli tedbirler alınmalı denilmektedir. Yoksunlukla mücadele hedefi kapsamında ihtiyaç sahibi göçmenlere verilen kit/malzeme (gıda kolisi,

⁶⁷ Rapor: <https://www.marmara.gov.tr/uploads/raporbelediyelerdegocveriyonetimiveveriyedayalikararalma.pdf> (07.05.2025).

⁶⁸ Daha fazla bilgi için bkz: <https://www.cbb.gov.tr/category/restlog-projesi/> (07.05.2025).

hijyen kiti, kırtasiye kiti) desteğinin her yıl 1000 adet olması planlanmıştır. Bu konuda yılda bir raporlama yapılacaktır (A1H1P11). Göçmenlere yardım amacıyla kamu kurumları, ulusal ve uluslararası kurum, kuruluş ve STK’lar ile iş birliğinde gerçekleştirilecek proje sayısı yıllık beş olarak belirlenmiştir (A1H1P12). Göç Ana Planı’nın 2029 itibariyle %85 oranında gerçekleştirilmesi planlanmıştır (A2H5P21). Göçmenlere yönelik eğitim, sağlık, psikososyal, hukuk, iş meslek, toplum destek alanlarında danışmanlık hizmeti verilen kadın ve erkek sayısı 2025’den itibaren her yıl 8000 kişi olarak belirlenmiştir (A2H5P23).⁶⁹

Adana Yerel Eşitlik Eylem Planı oldukça ayrıntılıdır ve göçmen/mülteci kadın ve kız çocuklarına ayrıca yer veren nadir belediyelerdendir. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı’na göre 19 Nisan 2023 tarihi itibariyle Adana ilinde 251, 602 kişi geçici koruma statüsünde bulunmaktadır. Suriyelilerin nüfusa oranı %9.06’dır. Ayrıca Adana Sarıçam ilçesinde 15,520 göçmen yaşamaktadır. Adana’da bulunan Sarıçam Geçici Barınma Merkezine depremzedeler yerleştirilmiştir. **Toplumsal Cinsiyete Dayalı/Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ayrımcılık Teması** altında, ‘Göçle gelen kadınlara yönelik eğitim ve istihdam programları düzenlenmesi’ (A2H2E16) eylem olarak yazılmıştır. Gösterge olarak da kız çocuklarının belediyenin çeşitli merkezlerindeki kurslarından yararlanma oranı gösterilmiştir. **Ekonomik Güçlenme Teması** altında, ‘Özellikle yoksul, mülteci/göçmen gibi ekonomiden dışlanmış kadınların da katılımını sağlamak amacıyla yenilikçi, sürdürülebilir iş modelleri geliştirilmesi’ plana konulmuştur (A5H2E6).⁷⁰

Ankara Büyükşehir Belediyesi

Ankara Büyükşehir Belediyesi 2025-2029 Stratejik Plan’ında şehrin sürekli göç aldığı belirtilmiştir. Bir tehdit olarak iç ve dış göç sorunları sayılmıştır. Ancak bu konuda herhangi bir çözüm önerisi sunulmamıştır.⁷¹

Ankara Büyükşehir Belediyesi Yerel Eşitlik Eylem Planı 2021-2024 altında ise “Eğitim, İstihdam, Şiddet, Sağlık, Katılım ve Kentsel Hizmetler” olmak üzere 6 ana başlıkta 3 yıl boyunca ‘Erken Yaşta Evlilikle Mücadele Konusunda Yerli ve Mülteci Aileler ile Odak Çalışmaları’ ve ‘Mülteci Kadınların Güçlendirilmesi Programları’ planlanmıştır. **Eğitim Hedefi** altında yapılacaklar başlığında, “Kadın Danışma Merkezi tarafından gezici araç ile yerli ve mülteci kız çocuklarının ailelerine Şubat ve Mayıs ayında ikna toplantısı düzenleyecektir.”; **İstihdam Hedefi** altında, “Uluslararası Mülteciler Meslek Merkezinin web sitesi, basın organları, billboard ve afişlerle tanıtımının yapılması”; **Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Hedefi** altında, “Gezici araç ile erken yaşta ve zorla evlilikle mücadele eğitimlerinin mültecilerin yaşadığı mahallelerde ve köylerde verilmesi” yazılmıştır.⁷²

Gaziantep Büyükşehir Belediyesi

Gaziantep Büyükşehir Belediyesi 2025-2029 Stratejik Planı’nda yapılan PESTLE analizi doğrultusunda demografik bilgiler başlığı altında tehdit olarak ‘mültecilerin entegrasyonunda yaşanan zorluklar sosyal gerilimlere yol açabilmektedir’ denilmiştir. Fırsat

⁶⁹ Plan için: https://www.adana.bel.tr/panel/uploads/stratejikplani_v/files/abb-2025-2029-stratejik-plani.pdf (08.05.2025).

⁷⁰ Yerel Eşitlik Eylem Planı: https://www.adana.bel.tr/panel/uploads/yerelesitlikeylemlerplan_i_v/files/1700734728adana-bu%CC%88yu%CC%88ks%CC%A7elir-belediyesi-yerel-es%CC%A7itlik-eylem-planı-2023-2024.pdf (09.05.2025).

⁷¹ Plan için: <https://s.ankara.bel.tr/files/2025/02/03/7c51bb8e47cc1ae7dba19d0c0c7d16af.pdf> (08.05.2025).

⁷² Yerel Eşitlik Eylem Planı: <https://www.izleme.org/ankara-buyuksehir-belediyesi-yerel-esitlik-eylem-planı/> (08.05.2025).

olarak ise belirli becerilere sahip mültecilerin entegrasyonunun daha çeşitli ve nitelikli bir işgücüne katkıda bulunabileceği ifade edilmiştir (s. 72-73). Plan ‘göç’ kelimesi ile tarandığında karşımıza daha fazla veri çıkmaktadır. Stratejik hedefler altında göçmenlerin sosyal, kültürel ve toplumsal uyumunu sağlamak için projeler üretmek ve uygulamak sayılmıştır (SH4.1). Belediyenin yasal yükümlülükleri arasında ‘geçici koruma altında bulunan bireylerin eğitim sürecinde dezavantajlı duruma düşmemeleri ve toplumsal uyumu güçlendirmeye yönelik işbirlikleri dahil gerekli destekler etkinleştirilerek devam edecek, kentin ihtiyaç duyduğu alanlarda kayıtlı nitelikli yabancı işgücü olarak istihdamı değerlendirilecek’ ve ‘kadın erkek fırsat eşitliği ve kadının güçlendirilmesi önceliği politika geliştirme ve uygulama süreçlerine yansıtılacak, veriler cinsiyet, yaş, göçmenlik statüsü, engellilik gibi kategorilerde üretilecek, cinsiyete dayalı bütçeleme çalışmaları belediye bütçe sürecine entegre edilecek’ denilmektedir (s. 21). Yapılan paydaş analizinde Gaziantep’in temel sorunlarında ilk sırada ‘Yoğun İç ve Dış Göç Hareketleri’ gösterilmiştir. Göç sorununa çözüm olarak ‘göçmen akını gibi demografik değişimler, belediyenin sağlaması gereken hizmet türlerini etkileyebilir ve potansiyel olarak bu ihtiyaçları daha iyi karşılamak için görevlerde ayarlamalar yapılmasını gerektirebilir.’ denilmektedir (s. 60). Sosyal ve kültürel uyum konuları için Kadın Aile ve Sosyal Hizmetler Müdürlüğü görevlendirilmiştir.⁷³

Gaziantep Büyükşehir Belediyesi’nin Yerel Eşitlik Eylem Planı bulunmamaktadır. Devam eden projeler kısmında web sayfası üzerinden göçmen ve mültecilere veya kadınlara yönelik bir bilgiye ulaşılamamıştır.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi

İstanbul Büyükşehir Belediyesi 2025-2029 Stratejik Planı’nda paydaş değerlendirmesinde İstanbul’un en önemli sorunları arasında göçmenler ve sığınmacılar sayılmıştır (s.50). Büyükşehir Belediyesi’nin çalışmasını etkileyebilecek tehditler arasında da göç ve nüfus artışı vardır. Buna karşı çözüm olarak ‘Göç politikasında kalıcı çözümler oluşturacak hedefler belirlenmeli ve İstanbul’un kentsel niteliğinin zarar görmesini önleyici politikalar geliştirilmelidir.’ denilmiştir. Yine planda gelişmesi gereken yönler arasında göç ve mülteci sorununa yönelik strateji ve politikaların geliştirilmesi ifadesi bulunmaktadır. Göç grupların sosyal uyumunu destekleyecek politikalar geliştirilmesi de hedefler arasında ifade edilmiştir (s. 141). Planda toplumsal cinsiyet eşitliği, kadınların güçlendirilmesi ve eşitlik hedef ve politikalarına da yer verilmiştir ancak **İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin henüz bir Yerel Eşitlik Eylem Planı yoktur.**⁷⁴

İzmir Büyükşehir Belediyesi

İzmir Büyükşehir Belediyesi 2025-2029 Stratejik Planı’nda göç konusu karşımıza ilk olarak bir tehdit olarak çıkmaktadır. Türkiye’nin göçmen kabul politikası nedeniyle bulaşıcı hastalıklarda artış görüldüğü iddia edilmektedir ve buna karşı aşılamanın arttırılması hedefi konulmuştur (s.51). “Göçmenlerin varlığı bir tehdit olarak sağlık hizmetlerinin kabulünü ve kültürel uyumu zorlaştırmaktadır. Göç ile İzmir’de işgücü piyasası kötü etkilenmiştir. Göçle

⁷³ Plan için: <https://eski.gaziantep.bel.tr/uploads/2025/01/stratejik-plan-baski-hali.pdf> (10.05.2025).

⁷⁴ Plan için: https://uploads.ibb.istanbul/uploads/2025_2029_IBB_Stratejik_Plani_7e6cb685d8.pdf (10.05.2025).

gelenler kendi aralarında gruplaştıkları için kent hayatına entegre olamamışlardır.” Çözüm olarak yabancı uyruklular için Türkçe eğitim imkanlarının artırılması hedefi konulmuştur (s. 55). Genel olarak göç, göçmenler ve geçici koruma altındaki Suriyeliler ve mülteciler tehditler başlığı altında değerlendirilmiştir.⁷⁵

İzmir Büyükşehir Belediyesi’nin son Yerel Eşitlik Eylem Planı 2022-2024 yılları için hazırlanmıştır. **2025 sonrası dönem için bir Yerel Eşitlik Eylem Planı bulunmamaktadır.** İzmir’de son Plan’a göre 20 ilçede Kadın Danışma Merkezi vardır. Plan gösterge temelli izlemenin nasıl yapılacağını iyi bir şekilde aktarmakta ve kadına yönelik şiddetle mücadele konusuna da yer vermektedir. Ancak **Plan’da göçmen ve/ya mülteci kadınlardan söz edilmemiştir.**⁷⁶

Hatay Büyükşehir Belediyesi

Hatay Belediyesi 2025-2029 Stratejik Planı’nda Politik Sorunlar başlığı altında göç konusuna yer verilmiştir. Hatay İli nüfusunun yaklaşık %18’i Suriyeli göçmenlerden oluşmaktadır. Bir tehdit olarak sayılan bu durum daha sonra Dış Çevre başlığı altında ‘Göçmenlerin yerel nüfus içerisinde yüksek oranlarda olması ve bunun neden olduğu sosyo-ekonomik sorunlar’ olarak sayılmıştır (s. 44). Yapılacak faaliyet ve projeler altında ise ‘Hatay’da bulunan geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilerin, mültecilerin ve göçmenlerin yerleşke, cinsiyet, yaş, eğitim ve engellilik durumlarına göre ayrıştırılmış bir veri tabanı yapılması’ ile ‘Hatay’da yaşayan geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilerin, mültecilerin ve göçmenlerin karşılaştıkları sorunlara ilişkin çözümler üretilmesi, ilgili kurum ve kuruluşlarla koordineli çalışmalar yürütülmesi, temel hak ve sosyal haklara erişimlerinde danışmanlık ve yönlendirme yapılması’ maddeleri düzenlenmiştir (s. 83). Tespitler başlığı altında ise ‘Geçici koruma statüsü altındaki göçmenlerin uyum sorunları yaşaması, maddi açıdan dezavantajlı olması, mesleki bilgi ve becerilerden yoksun olması’ ve ‘Göçün kente etkilerini belirlemek için kentteki göçmen profillerinin bilinmemesi, bu sebeple belediyenin kentin gelişimine yönelik politika yapma ve planlama süreçlerine, veri sistemine dayalı bir bakış açısı geliştirememesi’ sayılmıştır. **Kadınsığınmaevi ihtiyacı dışında Plan’da toplumsal cinsiyet duyarlılığı bulunmamaktadır.**⁷⁷ Bir Yerel Eşitlik Eylem Planı yoktur.

⁷⁵ Plan için: https://www.izmir.bel.tr/CKYuklenen/image/Stratejik_Plan/2025-2029%20Stratejik%20Plan%C4%B1_web.pdf (10.05.2025).

⁷⁶ Plan için: https://www.izmir.bel.tr/YuklenenDosyalar/Dokumanlar/66_27042023_031924_.pdf (10.05.2025).

⁷⁷ Plan için: <https://api-test.hatay.bel.tr/storage/gallery-media/December2024/V0BPk8dNLGU8J63Tor6C.pdf> (13.05.2025).

Tablo 2: Proje İllerinde Mahalli İdarelerin Politika Belgelerinde Göç ve Toplumsal Cinsiyet

Mahalli İdare /Politika Belgesinin Adı	Tarih	Planda göç		TCE duyarlılığı	
		Var	Yok	Var	Yok
TÜRKİYE BELEDİYELER BİRLİĞİ					
TBB Stratejik Planı	2025-2029		✓	✓	
MARMARA BELEDİYELER BİRLİĞİ					
Marmara Belediyeler Birliği Stratejik Planı	2025-2029	✓		✓	
ÇUKUROVA BELEDİYELER BİRLİĞİ					
Çukurova Belediyeler Birliği Stratejik Planı	2025-2029	✓		✓	
MERSİN BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ					
Mersin Büyükşehir Belediyesi Stratejik Planı	2025-2029		✓		✓
ESKİŞEHİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ					
Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Stratejik Planı	2025-2029	✓		✓	
SAMSUN BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ					
Samsun Büyükşehir Belediyesi Stratejik Planı	2025-2029	✓		✓	
TRABZON BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ					
Trabzon Büyükşehir Belediyesi Stratejik Planı	2025-2029		✓		✓
BURSA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ					
Bursa Büyükşehir Belediyesi Stratejik Planı	2025-2029		✓	✓	

Sivil Aktörlerin Yaptığı Çalışmaların Değerlendirilmesi

Bu bölümde daha önceki raporda olduğu gibi çeşitli alanlarda çalışan hak temelli STK’larla birlikte, kadınlarla çalışanlar ile göç ve mültecilik alanında çalışan STK’ların kadın mülteciler üzerine yaptığı çalışmalar değerlendirilmiştir. Toplumsal cinsiyet ve LGBTQIA+larla çalışan dernekler de kapsama alınmıştır. Son olarak da meslek kuruluşlarının faaliyetlerine bakılmıştır. Bunun için ilgili STK’ların web sitelerine bakılmış ve internet taraması yapılmıştır.

2014 yılında İzmir’de kurulan **Halkların Köprüsü Derneği**, son üç yıllık dönemde 20 Haziran Dünya Mülteciler Günü’nde basın açıklamaları yapmıştır. 24-27 Nisan 2025 tarihlerinde Dördüncü İzmir Uluslararası Mülteci Film Festivalini düzenlemiştir. 2005’te kurulan **Hayata Destek Derneği** Mülteci Destek Programı yürütmektedir. Kısa Dönemli İstihdam Projesi, PEP- Ekonomik Fırsatların Desteklenmesi Programı kapsamında, Alman Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Bakanlığı (BMZ) tarafından finanse edilmiş ve Alman Uluslararası İşbirliği Kurumu (GİZ), Hayata Destek Derneği (HDD) ve Adana Büyükşehir Belediyesi iş birliği ile 2021 yılında yürütülmüştür. Yine aynı yıl Avrupa Birliği İnsani Yardım Kurumu (ECHO) tarafından finanse edilen, Danimarka Mülteci Konseyi’yle (DRC) birlikte yürütülen, toplumsal cinsiyete dayalı şiddete karşı mültecilerin korunması projesi kapsamında kadın mültecilere destek ve barınma imkanı sağlanmıştır. Bu proje ile şiddet gören kadınlara kısa süreli kira desteği de sağlanmıştır. 2021 yılı Nisan ayında İstanbul’da Küçükçekmece’de kurulan Hayata Destek Evinde kadın kadına yüz yüze ve online buluşmalar gerçekleştirilmektedir. İş hayatında birlikte çalışan yerel toplulukların ve mültecilerin sosyal uyumunu geliştirmek amacıyla 2024 yılında başlatılan, Inditex Trading desteğiyle yürütülen *İş Yerinde Sosyal Uyum* projesi ile belirlenen dört ana temadan biri de *toplumsal cinsiyet eşitliği* olmuştur. Deprem sonrası Hollanda merkezli insani yardım kurumu Stichting Vluchteling’le 2023 yılında yürütülen projede, çocuklara okul malzemeleri sağlanmış, okulda kayıt süreçlerine destek verilmiş ve akademik başarılarına katkı için mentorlük desteği sağlanmıştır. Dernek Mülteci Destek Programı kapsamında *Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddetten Hayatta Kalanlar İçin Koruma ve Nakit Desteği Programı Standart Uygulama Rehberi* oluşturmuştur. 2024’te mülteciler ve ev sahibi toplulukların bir arada yaşamını teşvik eden oturumlarla mültecilerden oluşan komitelerin topluluk katılımını desteklemek amacıyla ‘Komite Çalışmaları Rehberi’ hazırlanmıştır.⁷⁸

İnsan Hakları Derneği’nin 2020 sonrası döneminde mülteci hakları programında fazla bir çalışma olmamıştır. 15 Mayıs 2021 tarihinde farklı şubelerden elde edilen verilerle *Garip Kaldım Gurbet Elde: Türkiye Hapishanelerindeki Yabancı Mahpuslar* raporu hazırlanmıştır. Raporda kadın mültecilere dair özel bir bölüm bulunmamaktadır.⁷⁹

⁷⁸ 2024 Dernek Faaliyet Raporu için: <https://www.hayatadestek.org/wp-content/uploads/2025/04/Faaliyet-Raporu-2024-HDD.pdf#page=11.20> (16.05.2025).

⁷⁹ Raporun linki: https://www.ihd.org.tr/wp-content/uploads/2021/07/YabancıMahpuslar_SorunlarHalleri.pdf (16.05.2025).

Kırkayak Kültür Derneği 25-26 Mayıs 2024 tarihlerinde Gaziantep’te “Birlikte Yaşam Mümkün” felsefesiyle kurulan Mutfak II Matbakh Atölye, bu yıl yedincisini düzenlediği Mutfak ve Toplumsal Cinsiyet Çalıştayı ile mutfak deneyimlerini daha adil ve eşitlikçi hale getirmek için akademisyenler, aktivistler ve sivil toplum kuruluşlarını bir araya getirmiştir. 20 Şubat 2024’te Johanniter desteğiyle hazırlanan *6 Şubat Depreminden sonra Suriyeli Mülteciler, Dom ve Abdal Topluluklarının Temel Hak ve Hizmetlere Erişimindeki Sorunlar* başlıklı Sıfırdan başladık, yine sıfıra döndük...” araştırma raporu tanıtılmıştır. 2022 yılında Avrupa Komisyonu desteği ile *The Rights of Dom and Other Related Minorities from Syria Seeking Asylum in Lebanon, Jordan and Turkey* projesi yürütülmüş ve çalıştaylar düzenlenmiştir. Yine aynı yıl Piyasa, Politika ve Toplumsal Cinsiyet Kısacında Kadın Emeği raporu hazırlanmıştır. Rapora Kadav, Şimdiki Kadınlar STK’ları destek vermiş ve Danimarka Dış İşleri Bakanlığı fon sağlamıştır.

Yuva Derneği *Çok Kültürlü Bölgelerde Sosyal Katılımın Teşvik Edilmesi- SINC Sosyal Katılım İçin İşbirliği* projesi ile, yerel yönetimlerle iş birliği içinde çok kültürlü bölgelerde gerçekleştirilen sosyal içerme faaliyetlerine odaklanmış, Türkiye, Almanya ve İsveç’teki sivil toplum örgütleri arasında bilgi alışverişinde bulunulmuş, Türkiye’deki STK’ların sosyal içerme müdahaleleri konusunda farkındalığının artırılması ve kurumların sosyal içermeye yönelik çalışmalarının geliştirilmesi amaçlanmıştır. 01 Nisan 2021 tarihinde başlayan proje on beş ay sürmüştür.

Türkiye Kızılay Derneği Toplum Merkezleri aracılığı ile projeler yürütmektedir. Ocak 2022’de Ankara’da Geçici Koruma Altındaki Suriyelilere Yönelik İşgücü Piyasası Araştırması raporu çıkmıştır. Kilis için Toplum Temelli Göç Programları kapsamında işgücü piyasası araştırması yapılmıştır. On dokuz aktif Toplum Merkezinde 2.175.286 kişiye ulaşılmıştır. (2023 yılı için). Ancak veriler cinsiyete dayalı olarak ayrıştırılmadan verilmiştir. Toplum Temelli Göç Programlarının ana amacı, bütün zarar görebilir toplulukların ve bireylerin psikolojik, sosyal ve ekonomik iyilik hallerini güçlendirerek toplumsal dayanıklılık ve bir arada yaşama kültürünün geliştirilmesine katkı sağlamaktır. *Türkiye İşgücü Piyasasında Mültecilerin ve Ev Sahibi Topluluk Üyelerinin Dayanıklılığının Artırılması Geçim Kaynağını Geliştirme Faaliyetlerinin Uygulanması Projesi* kapsamında ulaşılan toplam 591 kişinin 272’si erkek, 319’i kadın katılımcıdan oluşmuştur. Yine bu katılımcıların 480’ini Geçici ve Uluslararası Koruma altındaki yabancı uyruklu bireyler oluştururken, geriye kalan 111 kişi yerel halktan oluşmuştur (2021 yılı verileri). Mesleki Eğitim kurslarına katılan sayısı 24.254 kişi olmuştur. Bu rakamın 15.809’u kadın, 8.445’i ise erkektir. Eğitimlere katılan toplam Suriyeli sayısı 18.657 kişidir. Temel seviye Türkçe eğitimlerine katılan kişi sayısı 14.983’tür. Bunun 9.798 kişisi kadındır. Kızılay’ın son projesi Nisan 2025’te biten otuz altı ay süreli ,Dünya Bankası destekli *İşgücü Piyasasına Geçişin Desteklenmesi Projesi*’dir. Bu proje

İstanbul, Bursa, İzmir, Kocaeli, Konya, Adana, Gaziantep ve Şanlıurfa illerinde yürütülmüştür.⁸⁰

Göç ve Mültecilik alanında çalışan STK’lara bakacak olursak, İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi Derneği (IGAM) 2021 yılında Türkiye’de Engelli Mültecilerin Koruma İhtiyaçları başlıklı bir araştırma raporu yayınlamıştır. Bu rapor için dernek İzmir’de Suriyeli Mültecilerle Dayanışma Derneği ve Afgan Mülteciler Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği ile ortak çalışmıştır. Rapor *Türkiye’de Engelli Mültecilerin Koruma İhtiyaçları* projesinin ana araştırma çıktısıdır. Proje, Danimarka Mülteci Konseyi (DRC) tarafından desteklenmiştir. Ancak araştırmada toplumsal cinsiyet (eşitliği) özel olarak dikkate alınmamıştır; hatta katılımcıların büyük çoğunluğu erkektir. 2021’de IGAM Avrupa Birliği Sivil Koruma ve İnsani Yardım Operasyonları Birimi (ECHO) tarafından World Vision iş birliği ile Ankara’da *Mülteci Bilgilendirme ve Destekleme Noktası* açmıştır.

Mülteci Hakları Merkezi Derneği (MHM) 13 -14 Ağustos 2022 tarihlerinde İstanbul’da *Refakatsiz Sığınmacı Çocukların Hukuksal Korumaya Erişimi* konulu iki günlük bir çalıştay düzenlemiş ve bu konuda bir rapor çıkarmıştır. Eylül 2022’de ise *Aile Birleşimi* raporu ile Türkiye’de aile birleşimi fırsatlarını ve uygulamalarını analiz ederek bir dizi önemli gözlem ve çıkarılan derslerin ortaya konması, aile birleşimi vakalarına destek sağlamanın içerdiği karmaşıklıkların altının çizilmesi amaçlanmıştır. 10 -11 Kasım 2023 tarihlerinde İstanbul’da Türkiye’nin farklı bölgelerinden siviltoplum kuruluşlarının temsilcilerinin katılımıyla *Türkiye’de Mülteci ve Göçmen Kadınlar İçin Adalete Erişim Ulusal Çalıştay* düzenlenmiştir. Sonucunda da İngilizce bir rapor yayınlanmıştır. Dernek 2022 yılında, Türkiye’deki *Sığınmacılar için Bilgi Platformu* internet sitesini açmıştır. On dilli bu site sığınmacıların eğitim, sağlık, evlilik-boşanma, adli yardıma erişim gibi haklarına erişiminde bilgilendirici bir araç olmuştur.

Mültecilerle Dayanışma Derneği (Mülteci-Der) 1 Aralık 2024 tarihinde *Boşluk ve Düzensizlik Arasında: Suriyeli Trans Kadın Mültecilerin İzmir’deki Durumu* raporu yayınlamıştır. Dernek düzenli olarak göçmen, sığınmacı ve mülteci toplulukları içerisinde yeterince temsil edilmeyen ve dezavantajlı gruplarla odak grup toplantıları düzenlemektedir. Rapor, bu toplantılarda yapılan tartışmalara dayanarak hazırlanmıştır. Ele alınan konular, tüm odak grup katılımcılarının, benzer grupların veya Türkiye genelindeki bireylerin görüş ve deneyimlerini kapsamamakla birlikte, rapor, durumun bir kesitini sunmayı ve odaklanılan dezavantajlı grupların karşılaştığı sorunları görünür kılmayı amaçlamaktadır. 21 Aralık 2023 tarihinde Avrupa Birliği Demokrasi ve İnsan Hakları Avrupa Aracı-Türkiye Programı kapsamında Avrupa Birliği’nin finansal desteğiyle yürütülen *İdari Gözetimde Haklar* başlıklı proje kapsamında bir rapor hazırlanmıştır. 2 Temmuz 2023 tarihinde adli yardım alanında çalışan avukatlar için, İzmir Barosu Göç ve İltica Komisyonu

⁸⁰ 2023 Faaliyet Raporu linki: <https://toplummerkezi.kizilay.org.tr/media/jw4dzjpe/turk-kizilay-sosyoekonomik-guclendime-programi-faaliyet-raporu-2023.pdf> (16.05.2025).

ile ortaklaşa *Mülteci Hukuku Rehberi* hazırlanmış ve yayınlanmıştır. Aynı proje kapsamında *Hassasiyet Tarama Aracı, Hassasiyetin Tespiti ve Ele Alınması: İltica ve Göç Sistemlerine Yönelik bir Araç* başlıklı rehber Türkçe’ye çevrilmiş ve yayınlanmıştır. Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan *Toplumsal Cinsiyete Dayalı İltica Talepleri ve Geri Göndermeme İlkesi: İstanbul Sözleşmesi’nin 60. ve 61. maddeleri* başlıklı rehber yine aynı proje kapsamında 2023 yılında çevrilmiş ve yayınlanmıştır. Kasım 2021 de ise *Küçük Küçük Ülkeler Yaratmak: Ebeveyn ve Gençlerin Gözünden Türkiye’de Yaşayan Mülteci Çocukların Eğitime Erişimi Araştırması Raporu* yayımlanmıştır.

Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD-ASAM) üç proje ile sahada çalışmaktadır. Bunlardan ilki okula gitmemiş, okula devam edemeyen ya da okul terk etme riski taşıyan yaklaşık 30.000 sığınmacı ve mülteci çocuk için Adana, Bursa, Gaziantep, İstanbul, İzmir, Konya, Mersin, Şanlıurfa illerinde T.C. Millî Eğitim Bakanlığı ve T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı başta olmak üzere ilgili kurum ve kuruluşlarla iş birliği içerisinde yürütülen *Okula Kayıt İçin Destek Programı*’dır. İkincisi, Adana, Ankara, Bursa, İstanbul, İzmir, Mersin, Şanlıurfa illerinde yürütülen geçici ve uluslararası koruma altındaki çocuklar ile ev sahibi topluma mensup çocukların spor aracılığı ile sosyal uyumunun güçlendirilmesi ve projede gerçekleştirilecek çalışmalar aracılığıyla risk altındaki çocukları tespit edip ilgili kurumlara yönlendirme yapılmasını hedefleyen *Dayanışma için Spor Projesi*’dir. Bu proje 2022 yılının Mart ayına kadar devam etmiştir. Daha sonra aynı yıl başlayan ikinci faz ile 7 - 18 yaş aralığındaki çocuk ve gençlere yönelik çeşitli branşlarda spor kursları verilmeye devam edilmektedir. Sosyal uyumu güçlendirmeye yönelik kurslar aracılığıyla 12.600 çocuğa ulaşılması hedeflenmiştir. Üçüncü proje ise, Adana, Gaziantep ve Konya’da yürütülen *Mültecilerin Entegrasyonu ve Sürdürülebilir İstihdam Projesi*’dir. Türkiye’deki sığınmacıların kendi kendine yeterliliği ve refahı için uzun vadeli çözümler sağlayarak yaşam koşullarını iyileştirmek hedeflenmektedir.

Mülteciler ve Sığınmacılar Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği (Mülteciler Derneği)

bu yıl da devam eden *Çocuk Koruma, TCDŞ ve Ekonomik Güçlendirme Odağında Koruma* Projesini yürütmektedir. BMMYK desteği ile yürütülen proje kapsamında toplumsal cinsiyete dayalı şiddet mağduru mültecilerin ve risk altındaki çocuk ve ailelerinin güçlendirilmesine yönelik koruma ve güçlendirme faaliyetleri yürütülmektedir. Bir diğer devam eden proje *Kadın Dayanışma Merkezleri*’dir. Proje, cinsiyet temelli şiddete maruz kalan veya risk altında olan ve barınma yeri olmayan kadınların barınma ihtiyaçlarını karşılayarak destek olmaktadır. Anne ve Bebek Sağlığı Projesi ile anne ve anne adaylarına bebek bakımı ve gelişimiyle ilgili alanlarda kapsamlı eğitimler vererek, ailelerin bilinçlendirilmesi ve eksik oldukları alanlarda farkındalık kazanmaları sağlanmıştır. Bu proje 2023 yılı boyunca uygulanmıştır.

Kadınlarla çalışan’lara bakacak olursak, **Kadın Dayanışma Vakfı** 2020 - 2021 yılları arasında *Haklara Destek: İnsan Hakları için Kurumsal Destek Programı* yürütmüştür. Vakıf Kadın Danışma Merkezi aracılığı ile de şiddete maruz kalan kadınların, bu şiddetle

mücadele ederken ihtiyaç duyabilecekleri sosyal, hukuki ve psikolojik desteği kadının beyanını esas alarak, “yardım” değil “dayanışma” esasıyla ve ücretsiz olarak sunmaktadır. **Kadınlarla Dayanışma Vakfı** toplumsal cinsiyete dayalı şiddete maruz bırakılan göçmen, mülteci, sığınmacı ve Türkiyeli kadınlara feminist sosyal hizmet uygulaması bağlamında sosyal hizmet uzmanları ve avukatlar ile psikososyal ve hukuki da(ya)nışma sağlamaktadır. **Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı**, Afet ve Göç Programı yürütmektedir. Suriyeli mülteci kadınların sosyal ve ekonomik entegrasyonuna yönelik çalışmalar yürütmektedir. Bu çalışmalar mülteci kadınların ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla mevcut stratejilerin uyarlanmasını ve genişletilmesini içermektedir. Vakıf, zorunlu göçe cevap vermek için daha etkili, çok boyutlu stratejiler yaratmak amacıyla ittifaklar kurmaya çalışmaktadır ve Türkiye Mülteci Konseyi’nin kurucu üyelerinden biridir. **Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı** 2024 yılı Ağustos ayında *Türkiye’de Göçmen Kadınlar ve Kadına Yönelik Şiddet* başlıklı Birleşmiş Milletler Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunması Komitesi’ne sunulmak üzere gölge rapor hazırlamıştır.⁸¹ Vakıf 2022 yılında da yine Birleşmiş Milletler Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunması Komitesi’ne Türkiye devletinin hazırlayacağı ikinci periyodik rapora yönelik olarak oluşturduğu konu/soru listesine katkı sunmak amacıyla daha kısa bir gölge rapor hazırlamıştır. Rapora web sitesinden ulaşmak mümkündür. **Uçan Süpürge Vakfı** *WeaRT Syria* isimli yeni bir proje yürütmektedir. Bu proje ile Suriyeli kadınların sanat ve kültürün dönüştürücü gücü aracılığı ile güçlendirilmesi amaçlanmaktadır.

LGBTQIA+larla Çalışan STK’lara bakacak olursak, **Kaos GL Derneği** *Mülteci Hakları Programı*’nı devam ettirmektedir. Program mültecilerin ikamet ettikleri şehirlerde temel haklara, resmi organlara ve sosyal ağlara erişimlerinin kolaylaştırılmasını hedeflemektedir. Bu doğrultuda program bünyesinde çalışan avukat ve sosyal hizmet uzmanları aracılığıyla hukuki ve sosyal danışmanlık sağlanmaktadır. Ayrıca program alanda çeşitli konularda eğitimler ve sosyal etkinlikler düzenlemektedir. **Hêvî LGBTİ Derneği** 2015 yılında başladığı mültecilerle çalışmalarını 2022 yılı itibarıyla kalıcı bir programa dönüştürmüştür. Program kapsamında 2021, 2022 ve 2023 yıllarında sırasıyla atölyeler organize edilmiştir. Son iki yılda Eskişehir ve İstanbul illerinde ikişer kez, Yalova’da ise bir kez buluşma gerçekleştirilmiştir.

Meslek Kuruluşlarının yaptıklarına bakacak olursak, **Türk Tabipleri Birliği**’nin daha önceki raporda bahsi geçen Göçmenlerin Sağlık Hakkı Çalışma Grubu artık bulunmamaktadır. Web sitesi taraması sonucu basın açıklamaları dışında bir çalışma bulunamamıştır. **Türkiye Barolar Birliği** BMMYK ile birlikte yürüttüğü *Türkiye’deki Uluslararası Koruma Başvurucuları, Statü Sahipleri ve Geçici Koruma Altındaki Kişilerin Adalet Erişimlerinin Desteklenmesi Projesi*” (Adli Yardım Ortak Projesi) halen devam etmektedir. Bu proje kapsamında önce Ankara, Gaziantep ve Kilis illerinde avukatlar işe alınmıştır. Sonrasında *Mülteci Hukuku ve*

⁸¹ Rapor için: <https://morcati.org.tr/wp-content/uploads/2024/08/2-gocmen-komite-rapor.pdf> (17.05.2025).

Uluslararası Koruma Online Eğitimleri başlamış ve 2025 yılında da devam etmektedir. Proje kapsamında 2018 yılında başlayan tercüman destek hattına Arapça ve Farsça’nın yanına 2022 yılında Fransızca ve Dari dilleri de eklenmiştir. Ancak bu eğitimlerde kadına yönelik şiddetle ilgili ilk tematik raporumuzda ve bu raporda da aktardığımız uluslararası mülteci hukukuna dair bilgiler de veriliyor mu, bilinmemektedir.

BM Kuruluşları

UNDP’nin *Kadınların Güçlenmesi ve Sosyal Uyumun Desteklenmesi Projesi* 2021 yılı sonunda tamamlanmıştır. Suriyeli ve ev sahibi topluluk mensubu kadınların sosyal ve ekonomik yeteneklerinin geliştirilmesi, entegrasyonun sağlanması ve sosyal bakım ve destek hizmetlerinin pilot uygulamalar ile gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır. **UNICEF** Türkiye ise *Suriyeli Çocuklar* programı yürütmektedir. Ancak web sitesinde programa dair 2019 sonrasına ilişkin bir çalışmaya rastlanmamıştır. **UNFPRA** ihtiyaç sahibi kadın ve kız çocuklarına ulaşmak için Adıyaman’da SGDD - ASAM iş birliği ile *Kadın, Anne ve Çocuk Sağlığı Merkezi* açmıştır ve verilen hizmetleri mobil hizmet birimleri ile de desteklemektedir. Mobil hizmet birimleri, ulaşılması güç bölgelerde yaşayan en kırılgan gruplardaki kadınlar için ebe, hemşire, sosyal hizmet uzmanı ve tercüman eşliğinde mobil sağlık hizmetleri sunmaktadır. İsveç Hükümeti desteği ile 2024 yılında Şanlıurfa’da *Kadın Sağlığı Danışma Merkezi* açmış ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve üreme sağlığı hizmetleri ve farkındalık oturumları, kadın hijyen kiti ve nakit desteği, psikoeğitim ve psikososyal destek ve rehberlik yoluyla mülteciler ve göçmenler de dahil olmak üzere kadınlara ve kız çocuklarına bilgi ve hizmetler sağlamıştır. **UNFPA** Türkiye, ülkedeki krize yanıtını **BM Bölgesel Mülteci ve Dayanıklılık Planı (3RP)** ve **Bölgesel Mülteciler ve Göçmenler Müdahale Planı (RMRP)** çerçevesinde; Kuzey Suriye’deki krize yanıtını ise **tüm Suriye** yapısına uygun olarak sürdürmektedir. Üreme sağlığı ihtiyaçlarının karşılanmasını ve TCDŞ’ye yanıt vermek ve önlemek için gerekli sistemlerin yürürlükte olmasını sağlamak için, krizden etkilenen nüfuslar, toplum temelli kuruluşlar, yerel ve uluslararası STK’lar, hükümetler ve BM kuruluşları ile yakın bir şekilde çalışmaktadır.

UNHCR Türkiye geçici koruma kapsamındaki Suriyeliler ve Avrupa dışındaki ülkelerden gelip uluslararası koruma başvurusunda bulunmuş tüm sığınmacılar için çalışmaktadır. Çalışma alanlarından ilki *Yetkinlik Programları ve Ekonomiye Katılım*’dır. Bu program Küresel Geçim Kaynakları Stratejisi’nde özetlenen koruma, çeşitlilik, eşitlik, haklara ve hizmetlere erişim ve sürdürülebilirlik gibi bazı temel ilkelere dayanmaktadır. Koruma kapsamında UNHCR TCDŞ’nin temel nedenlerini ele alarak, programlarının tüm aşamalarında riskleri azaltarak ve yaş, cinsiyet veya diğer çeşitlilik hususlarına bakılmaksızın tüm mağdurların ihtiyaçlarına cevap vererek; TCDŞ’yi gerçekleşmeden önce önlemek için çalışmaya ve her türlüşünü sona erdirmeye karardır. Başta kadın ve kız çocukları olmak üzere etkilenen tüm

kişiler için TCDŞ riskinin azaltılması, TCDŞ mağdurlarının hem acil hem de uzun vadeli ihtiyaçlarını karşılayan kaliteli, mağdur odaklı hizmetlere zamanında ve güvenli bir şekilde erişebilmelerinin sağlanması UNHCR'ın temel hedefleridir. UNHCR ayrıca 3RP çerçevesinde eğitim sektörünün koordinasyonu anlamında UNICEF'e destek vermekte, yükseköğretim alt çalışma grubuna başkanlık etmekte ve ilgili paydaşlarla bir arada çalışarak faaliyetlerin ortak stratejik hedefler etrafında düzenlenmesine öncülük etmektedir. **UN Women** Türkiye ofisinin programlarından biri de 2023'te sonlanan *Mülteci Destek Programı*'dır. *Mülteci Destek Programı*, ev sahibi belediyelerdeki (Gaziantep ve İzmir) yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve diğer BM kuruluşlarıyla iş birliği içinde mülteci kadın ve kız çocuklarına yönelik projeler yürütmüştür. Kadınlara yönelik merkezler, mülteci ve ev sahibi topluluklardaki kadınlar ve kız çocukları için güvenli alanlar sağlamış, kadınların hizmetlere erişimini desteklemiş ve liderliklerini güçlendirmiştir. Program, aynı zamanda, erkekleri ve oğlan çocuklarını toplumsal cinsiyet eşitsizliği, ayrımcılık ve şiddete yol açan davranış ve tutumlarla mücadeleye dahil etmek için çalışmalar yapmıştır. *Mülteci Destek Programı* 2023 yılında sonlanmış olsa da, UN Women Türkiye Ofisi, farklı projeleri kapsamında mülteci kadın ve kız çocuklarına da destek sağlamaya devam etmektedir. 2022 - 2025 arasında *Türkiye'deki Mülteci ve Ev Sahibi Topluluklardan Kadınlar: SADA Kadın Kooperatifi Ortakları* Projesi İzlanda hükümeti desteği ve SGDD-ASAM ve SADA Kadın Kooperatifi ortaklığında yürütülmektedir.

WFP Türkiye Ofisi 2021- 2025 yılları arasında her sene *Mülteci Programı* kapsamında belli sayıda kişiye gıda kartı dağıtmıştır. Karta yüklenen miktar yıllık olarak enflasyon oranında arttırılmıştır. **Kızılay** ile ortaklaşa sınır kapılarında gıda dağıtımı da yapılmıştır. 15 Ocak 2025'ten Mart 2025'e kadar 59, 498 gıda paketi dağıtımı yapılmıştır. Hatay Hilalkent Konteyner Kentinde ASAM aracılığı ile 2,824 mülteciye aylık 500 TL'lik maddi destek verilmiştir. Doksan altı mülteciye GİB onayı ile Adana'dan ayrılmalari için tek seferlik 12,000 TL'lik maddi destek verilmiştir.

ILO Türkiye Ofisi 6 Aralık 2018 ile 30 Aralık 2025 arasında *Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler ve Türk Vatandaşları için İnsana Yakışır İşlerin Desteklenmesi Projesi*'ni yürütmektedir. Proje, geçici koruma altındaki Suriyelilerin ve Türk vatandaşlarının kayıtlı işgücü piyasasına erişimini kolaylaştırmayı, onların beceri ve yetkinliklerini geliştirmelerini, uyarlamalarını ve güçlendirmelerini desteklemek ve işgücü piyasası aktörlerinin kurumsal kapasitelerini güçlendirmek için aracı olmayı hedeflemektedir. Proje, ILO Türkiye Ofisi tarafından T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile Sosyal Güvenlik Kurumu ve Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğü de dahil olmak üzere kilit kurum ve müdürlükleri, esnaf ve sanatkârlar odaları birlikleri, belediyeler ve diğer kamu kurumları ve paydaşlarla ortaklaşa yürütülmektedir.

Gösterge Temelli İzleme

Veri Kaynaklarının Haritalanması

Bu bölümde mülteciler ve toplumsal cinsiyet eşitliği alanına dair uluslararası gösterge ve veri kaynaklarına bakılmıştır. Uluslararası alana bakıldığında bu tematik alana dair herhangi bir küresel endeks listelemesi görülmemektedir. Mültecilere dair uluslararası veriler Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, Uluslararası Göç Örgütü ve EUROSTAT tarafından tutulmakla beraber, bu veriler toplumsal cinsiyet eşitliğine dair detaylı bilgiler sunmamaktadır.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği sığınmacı ve mültecilere dair verileri yayınlayan başlıca kurumdur.⁸² Bu veriler dünyada zorla yerinden edilmiş kişileri ve vatansızları da kapsamaktadır. Mültecilere dair menşe ülkeler ve ev sahibi ülkeler listeleri yer almaktadır. Çocuk mültecilerin sayısı ve mülteci olarak doğan bebek sayıları da veriler arasındadır. Yeniden yerleştirilen kişi sayısı, gelişmekte olan ülkelerde olan mülteci sayısının çokluğu, komşu ülkede sığınma arayanların sayısı ilk göze çarpan sayılardır. 2023 Global Trendler Raporu’nda cinsiyete dayalı ayrıştırılmış veri olarak kadın mülteci sayısı ilk başta verilmemiştir. Kadın ve kız çocuğu mültecilerin ülke bazlı verisine ulaşmak çok zordur. 2023 itibarıyla zorla yerinden edilmiş kişi sayısı 117.3 milyon, BMMYK koruması altında olan kişi sayısı ise 122.6 milyon kişidir.⁸³

Uluslararası Göç Örgütü’ne (IOM) bağlı Küresel Göç Data Analiz Merkezi tarafından geliştirilen ve yönetilen ve 2017 yılı sonunda faaliyete geçen **Migration Data Portal** web sitesi⁸⁴ uluslararası göç alanında farklı kurum ve kuruluşlarca hazırlanan çeşitli veri kaynaklarını sistemli bir şekilde ve birçok farklı tematik başlıklar altında görsel haritalama da kullanılarak bir araya getirmektedir. Burada cinsiyete dayalı ayrıştırılmış verilerin ilk etapta veriliyor oluşu diğer kurumlara göre iyidir. Örneğin, 2024 yılı itibarıyla dünyadaki uluslararası göçmenlerin 48%’ini kadınlar oluşturmaktadır. BMMYK’dan alınan verilere göre dünyada toplamda 2024 yılı itibarıyla 44 milyon mülteci bulunmaktadır. Buradaki tematik sayfada yine kadın ve kız çocuğu mülteci verileri yer almamaktadır. Onun yerine coğrafi bölgeler, ülke içinde yerinden olan kişi sayısı, ev sahibi ülkedeki mülteci sayıları ve en çok ülke veren ülke sayıları yer almaktadır.⁸⁵

EUROSTAT Avrupa Birliği’nde yapılan sığınma başvuruları ve Rusya’nın Ukrayna’ya saldırısı sonrası Ukraynalılara ve diğer ülkelere gelenlere tanınan geçici koruma statüsüne dair detaylı veriler sunmaktadır.⁸⁶ Avrupa’daki mülteciler başlığı altında *Ukrayna’dan Mülteciler* şeklinde ayrı bir başlık açılmıştır. 2023 yılı itibarıyla BMMYK verilerine göre AB içinde 37.6 milyon mülteci yaşamaktadır. 2023 yılında yapılan ilk sığınma başvurularının sayısı

⁸² UHCHR (2024), <https://www.unhcr.org/refugee-statistics> (Son Erişim Tarihi: 20.05.2025).

⁸³ UNHCR **Global Trends Report 2023**: <https://www.unhcr.org/global-trends-report-2023> (Son Erişim Tarihi: 20.05.2025).

⁸⁴ Migration Data Portal, **Migration and Human Mobility: Key Global Figures**: <https://www.migrationdataportal.org/key-figures> (Son Erişim tarihi: 21.05.2025).

⁸⁵ Migration Data Portal (20 June 2024), **Forced Migration or displacement**:

<https://www.migrationdataportal.org/themes/forced-migration-or-displacement> (Son Erişim tarihi: 21.05.2025).

⁸⁶ Eurostat (2025). **Migration and Asylum**: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/migration-asylum/asylum/information-data#Temporary%20protection> (Son Erişim Tarihi: 21.05.2025).

1,049,000’dir. Bu önceki yıla göre %22 oranında artış demektir. Ülke olarak ilk sırada Suriye, sonra Venezüella ve üçüncü sırada Afganistan gelmektedir. **Türkiyeliler ise AB çapında sığınma başvurusunda bulunanlar arasında beşinci sırada gelmektedir. Önceki tematik rapordan farklı bir bilgi olarak bu konuda bir not düşmek gerekmektedir. Türkiye sığınmacı üreten bir ülke haline gelmiştir.** Bu verilere dair cinsiyetlendirilmiş analizler sunulmamaktadır.

Türkiye’de Mevcut Durumun Veriler Üzerinden Analizi

Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası sözleşme organlarının ülke raporlarında BM 1951 Mülteci Sözleşmesi’nde hala korunan coğrafi sınırlama sıkça eleştirilmiş ve artık kaldırılması gerektiği belirtilmiştir. Bugün Türkiye dışında bu sınırlamayı koruyan dünyada sadece iki ülke daha kalmıştır. Bu sınırlama nedeniyle Türkiye Avrupa Konseyi üyesi ülkeler dışından başvuru yapan sığınmacılara uluslararası hukukta tanımlandığı şekilde mülteci statüsü vermemektedir. Dolayısıyla **Avrupalı olan ve olmayanlar ayrımı etrafında şekillenen ikili iltica sistemi hala devam etmektedir.** 2011 yılı ile Suriye’den gelen sığınmacılarla bu ikili yapıya ek olarak kitlesel olarak uygulanan geçici koruma sistemi ile Suriyeli olanlar ve olmayanlar ayrımı da oluşmuştur. Türkiye’de mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma ve geçici koruma olmak üzere dört ayrı koruma statüsü vardır. Ülkede koruma arayan kişiler hak ve yükümlülükler anlamında da (ilk kayıt, bekleme, idari gözetim, mülteci statüsü belirleme süreci, yerleşim ve seyahat özgürlükleri ile sağlık, çalışma, eğitim, sosyal hizmetler, koruma statüsünün sonlandırılması vb.) YUKK ve Geçici Koruma Yönetmeliği’ne göre farklı uygulamalara tabi olmaktadır.

Bu yasal tanımlamalara göre bugün Türkiye’de ‘mülteci’ statü sahibi olan kişi sayısı var mıdır bilinmemektedir. Esad Rejiminin geçtiğimiz Aralık ayı başında düşmesi ile Suriye’ye geri dönüşler artmıştır. Ayrıca Türkiye Suriyeliler için ‘git ve gör’ politikası izlemeye başlamıştır. Ocak 2025’te başlayan bu politikaya göre; her Suriyeli hane halkından bir kişi üç kez ‘git ve gör’ ziyareti yapabilmektedir.⁸⁷ Şimdilik bu uygulamanın son tarihi 1 Temmuz 2025 olarak belirlenmiştir. Suriyeli bir birey ya da hane halkı geri dönmeye karar verdiğinde kayıtlı olduğu ildeki Göç İdaresi Başkanlığı’na gönüllü geri dönüş başvurusunda bulunmak zorundadır. Ardından, yetkililer başvuru sahiplerinin parmak izlerini ve sabıka kayıtlarını doğrulamalı ve onları bir mülakata davet etmelidir. Gönüllü geri dönüş başvurusunun onaylanması üzerine, ilgili makam Türkiye’den çıkış yapılması istenen valiliğe seyahat izni verir. Gönüllü olarak Türkiye’den çıkış yapıldığında geçici koruma statüsü sona ermiş olmaktadır. Söz konusu ziyaretleri ve genel olarak geri dönüşleri kolaylaştırmak için, Türkiye İçişleri Bakanlığı sınır kapılarının işlem kapasitesini günde 3000 kişiden 15.000 - 20.000 kişiye çıkarma planını açıklamıştır.⁸⁸ Genel olarak uzun vadede siyasal ve toplumsal beklenti Suriyelilerin tamamen Türkiye’den ayrılacak olmalarıdır. Bu beklenti Türkiye’de doğup büyüyen, Türkçe konuşan çocukları, belki de on sekiz yaşına kadar hayatlarının büyük bir

⁸⁷ Bkz: <https://multecihaklari.info/tr/suriyeye-gonullu-geri-donusler-hakkinda-bilgiler/> (Son Erişim Tarihi: 25.05.2025).

⁸⁸ Bkz: GİB X hesabı: <https://x.com/Gocidaresi/status/1871514148695314708> 24.12.2024 tarihindeki paylaşım. (Son Erişim Tarihi: 25.05.2025).

kısmını bu ülkede geçiren gençleri ve vatandaşlık almış Suriyeliler kapsamamaktadır. ‘Git ve gör’ politikası BMMYK tarafından olumlu karşılanmış olsa da uzun vadeli bir zaman planlaması yapılmamıştır. Girişte aktardığımız üzere Suriye son altı aylık zaman zarfında hemen yaşanabilir, güvenli ve siyasi açıdan stabil bir ülke haline gelmemiştir. Ayrıca bu sürecin uluslararası gözlemcilerce takip edilmesi, BMMYK’nın her geri dönüşün gönüllü olduğundan emin olması ve geri dönenlerin gittikleri bölge ve şehirleri hakkında yeterli ve doğru bilgiye sahip olmaları için bilgilendirilme yapılması gerekmektedir. Geri dönüşlerin artması nedeniyle Türkiye artık dünyada en çok mülteci barından ikinci ülkedir. BMMYK verilerine göre ilk sırayı 3.8 milyon kişi ile İran almıştır. Aynı veri portalına göre Türkiye’de kayıtlı 3.1 milyon mülteci bulunmaktadır.⁸⁹

Göç İdaresi Başkanlığı (GİB) web sitesi Türkiye’de her sene yapılan **uluslararası koruma statüsü başvurusu sayılarını** sağlamaktadır. Buna göre 2017 yılında 112.415 olarak gerçekleşen başvuru sayısı 2018 yılında en yüksek noktaya ulaşarak 114.537 kişiye ulaşmıştır. Bu sayı 2024 yılında büyük bir farkla 9.009 kişiye düşmüştür.⁹⁰ Ancak bu sayılar açık ve aktif uluslararası koruma başvuru dosya sayısını yansıtmamaktadır. Örneğin BMMYK tarafından sunulan aylık operasyonel güncellemelere göre Aralık 2024 itibarıyla ülkede 193.340 uluslararası koruma başvuru sahibi bulunmaktadır ve bu kişiler başlıca Irak, İran, Ukrayna ve diğer ülkelerden gelmiştir. GİB kayıt verilerine göre ülkede toplamda 2.744.686 Suriyeli bulunmaktadır. BMMYK 8 Mayıs 2025 tarihi itibarıyla 481.730 Suriyelinin komşu ülkelerden Suriye’ye döndüğünü tahmin etmektedir. Bu rakamın yaklaşık 200.000’i Türkiye’denidir.⁹¹

Önceki tematik raporumuzda Aralık 2020’de Türkiye’de Suriyeli olmayan sığınmacı ve mülteci sayısı 330 bindi.⁹² Aradaki büyük farkın sebebi üçüncü ülkeye yerleştirme mi yoksa Türkiye’yi düzensiz yollarla terk mi, bilinmemektedir. Kayıtlı başvuru sayısı azalırken ve GİB koruma odaklı bir politikadan güvenlik odaklı bir politikaya kararnameler yoluyla geçiş yaparken sınırlarda yakalan göçmen sayısı da artmıştır. 2019 yılında tepe noktasına ulaşan yakalanan göçmen sayısı 454.662 kişi iken, bu sayı sırasıyla 2020’de 122.302 kişiye, 2022’de pandemi sonrası tekrar iki katı olan 285.027 kişiye çıkmıştır. Türkiye’nin seçim dönemi yaşadığı 2023 yılı sonrası ise hafif düşüşe geçmiş ve 225.831 kişi olmuştur. 2025 yılı Mayıs ayı itibarıyla yakalan göçmen sayısı 54.079’dur. Bu veriler de cinsiyetlendirilmemiştir. Yakalanan kişi sayısı GGM’lerde barındıramayacak kadar çoktur. Bu kişiler içinde sınırda geri itelen kadınlar olup olmadığını bilemiyoruz. Yine BMMYK ve ilgili uluslararası sözleşme organlarının kararları doğrultusunda yakalanan kadınlara sığınma talebi olup olmadığının sorulup sorulmadığını da bilemiyoruz. Bu kadar yüksek sayıda kişi için tercüman desteği ile sığınma sistemi hakkında bilgi verildiğini düşünmek gerçekdışı olacaktır. Yakalananlar içinde ilk sırayı uyruk açısından Afganlar oluşturmaktadır. AB’de de en çok sığınma talebinde bulunan grupların başında Afganlar gelmektedir. Ancak Türkiye’nin uluslararası koruma başvuru sayıları içinde Afganların sayısından, yaş gruplarından ve cinsiyet dağılımından söz edilmemektedir. Yakalanan düzensiz göçmenler içinde ilk sırada 17.035

⁸⁹ Bkz: <https://www.unhcr.org/refugee-statistics> (Son erişim: 25.05.2025).

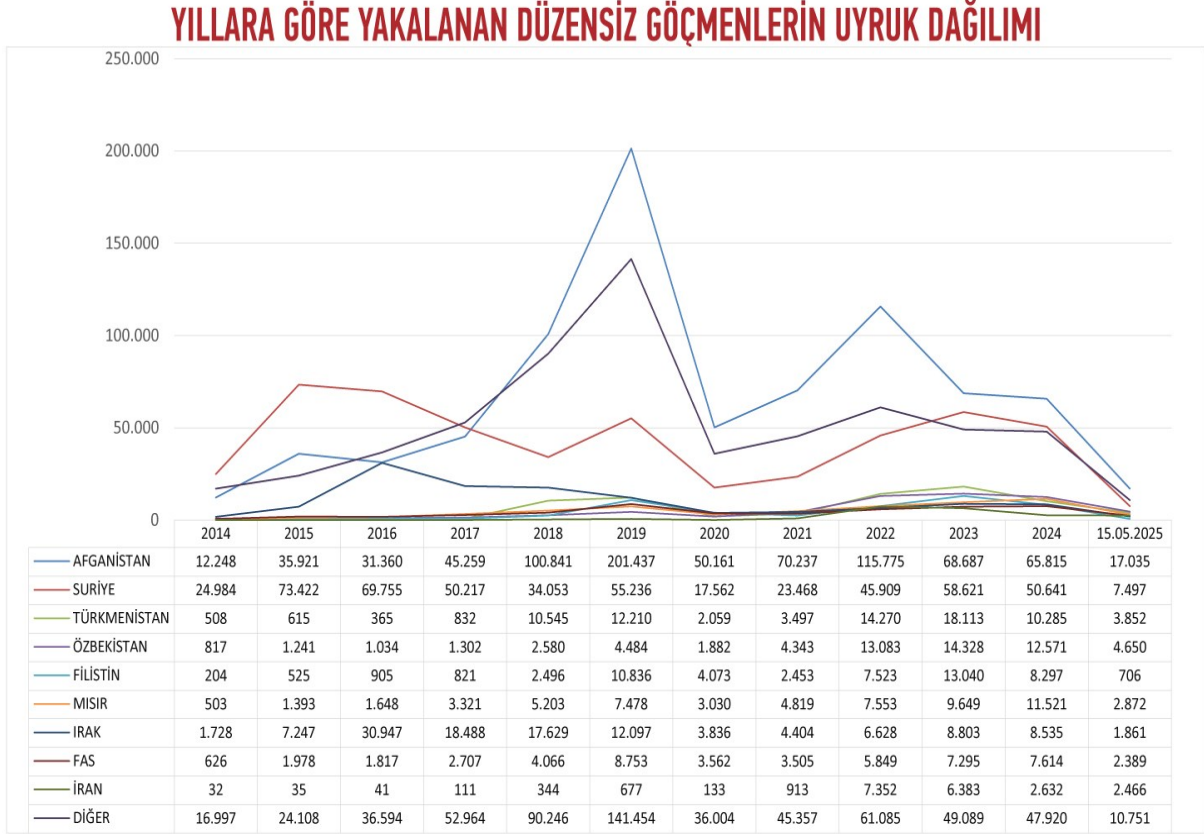
⁹⁰ Bkz: <https://www.goc.gov.tr/uluslararasi-koruma-istatistikler> (Son erişim: 25.05.2025).

⁹¹ UNHCR Monthly Operational Update. May 2025. <https://www.unhcr.org/tr/media/unhcr-tuerkiye-monthly-operational-update-may-2025> (Son erişim: 25.05.2025).

⁹² <https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2020/11/UNHCR-Turkey-Operational-Update-September-2020.pdf> (Son Erişim Tarihi: 20.01.2021)

kişi ile Afganlar ilk sırada iken, dünyada BMMYK Taliban Rejimi’nden kaçanlara koruma sağlanması için çağrıda bulunmuşken Türkiye’nin politikası çok farklıdır. Nedense Afganlar düzensiz göçmen statüsünde değerlendirilip sınır dışı edilmektedir. (Bkz. Şekil 1)

Şekil 1. 15.05.2025 İtibariyle Yıllara Göre Yakalanan Düzensiz Göçmenler

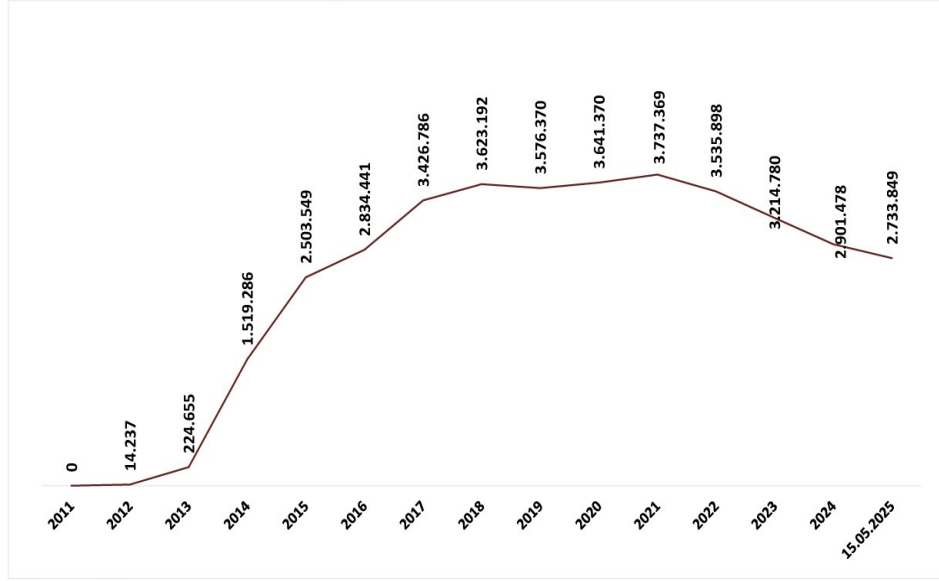
*15.05.2025 tarihi itibariyle

GİB tarafından Suriyelilere ilişkin istatistikler ise daha detaylı olup, 2011 - 2024 yılları arasında Suriyelilerin sayısı, yaş ve cinsiyet dağılımı, ilk on ile ve her ile göre dağılımları, 2016 - 2025 arasında Suriyelilerin yerleştirildikleri üçüncü ülkelere göre toplam sayıları web sitesinde mevcuttur. **Uluslararası koruma alanında** ise kamuya açık, güncel, güvenilir ve cinsiyetlendirilmiş veriler bulunmamaktadır. **Geçici koruma altında olan Suriyelilerin** 2011 yılı itibariyle değişen toplam sayıları, ayrıca güncel nüfusun yaş ve cinsiyet dağılımı GİB tarafından hem web sitesinde hem de sosyal medya platformu X'te sürekli olarak paylaşılmaktadır. (Bknz. Şekil 2 ve Tablo 3).

Şekil 2. 15.05.2025 İtibariyle Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler ⁹³

⁹³ T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler: <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> (Son Erişim Tarihi: 20.05.2025).

YILLARA GÖRE GEÇİCİ KORUMA KAPSAMINDAKİ SURİYELİLER

*15.05.2025 tarihi itibarıyla

Tablo 3: Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin Yaş ve Cinsiyet Dağılımı⁹⁴

GEÇİCİ KORUMA KAPSAMINDA BULUNAN SURİYELİLERİN YAŞ VE CİNSİYETE GÖRE DAĞILIMI

YAŞ	ERKEK	KADIN	TOPLAM
TOPLAM	1.410.954	1.322.895	2.733.849
0-4	202.897	189.904	392.801
5-17	480.222	454.223	934.445
18-64	707.423	653.497	1.360.920
65+	20.412	25.271	45.683

*15.05.2025 tarihi itibarıyla

İlk tematik rapordan farklı olarak Suriyelilere ilişkin veriler neredeyse yok denecek kadar azalmıştır. Bunun sebeplerinden tahmin ettiğimiz bir tanesi Rusya'nın Ukrayna'ya açtığı savaş nedeniyle uluslararası fonların Avrupa'daki sivil toplum örgütlerine ve 'Ukrayna Krizi'ne diğer bir deyişle Ukraynalı mültecilere yönelmiş olmasıdır. Önceki raporda incelediğimiz tüm STK'ların göç programlarına son üç yıl için tekrar bakılmış; mültecilere yönelik projeleri incelenmiştir. Ancak bir önceki tematik raporda olduğu gibi kapsamlı veya değil; ekonomiye katılım, entegrasyon, kadına yönelik şiddetin önlenmesi, sağlık hakkına

⁹⁴ T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin Yaş ve Cinsiyet Dağılımı: <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> (Son Erişim Tarihi: 20.05.2025).

erişim gibi konularda geniş veya dar ölçekli verilere ulaşamamıştır. Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü 2018 yılındaki araştırmasından sonra Suriyeliler üzerine geniş ölçekli yeni bir araştırma yürütmemiştir.

Önceki bölümlerde aktardığımız üzere Bakanlıkların mültecilere yönelik projeleri giderek seyrelemiştir. Hem proje sayısı azalmış hem de projelerin kapsamı daraltılmıştır. Bu projeler ve çıktıları üzerinden kadın mültecilere ve kız çocuklarına dair verilere ulaşmak mümkün olamamıştır. Eğitim alanında Millî Eğitim Bakanlığı’nın Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü’nün projeleri, girişimcilik ve mikro finans üzerine odaklanmıştır. Türkçe kurslarına katılım, uzaktan dil ve meslek öğrenme ya da Bakanlık üzerinden kız çocuklarının okula devam durumu ile ilgili veri bulmak mümkün değildir. Tam olarak kaç Suriyeli mülteci çocuğun okul dışı kaldığı, taraf olduğumuz BM uluslararası sözleşmelerinin organları tarafından da Türkiye’ye sorulmuştur.

Çalışma izni konusunda Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı web sitesi üzerinden başvuruya ve mevzuata dair bilgi edinmek ve başvuru için gereken evraklara ulaşmak mümkün iken, ülkede çalışma izni olan Suriyeli veya Suriyeli olmayan mülteci sayılarına ulaşmak mümkün değildir. Kaldı ki cinsiyetlendirilmiş veriye erişmek imkansızdır.

Mülteci kadınların cinsel ve üreme sağlığı, hijyen, aile planlaması, beden ve ruh sağlığı gibi konularda yeterli destek alamadığı, uluslararası mekanizmaların Türkiye raporları ile de tespit edilmiş ve bu konuda Türkiye’ye sorular yöneltilmiştir. Türkiye’de kayıt yaptıramadan yaşayan sığınmacıların doğurduğu çocukların doğum belgesi almakta yaşadığı zorluklar nedeniyle vatansızlık riski yaşadığı altı çizilen sorunların başında gelmektedir.

CTCDŞ konusunda Türkiyeli kadınlar için veri bulmak çok zor iken, son üç yılda STK’ların da bu konuda araştırma ve çalışma yapamaması nedeniyle mülteci kadınlar açısından bu bilgiye erişim imkânsız hale gelmiştir. Göçmen ve mülteci kadınların Türkiye’de karşılaştıkları cinsiyet temelli şiddet biçimleri arasında özellikle **erken ve zorla evlendirme ve çoklu evlilikler** gelmektedir. Bu konuda düzenli veri toplanması şarttır. İlk raporda aktardığımız gibi bu evliliklerin Türkiye’ye gelindikten sonra yaşandığını ve pek çoğunun Türkiyeli din hizmetleri görevlileri tarafından gerçekleştirildiği belirlenmiştir. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması TNSA (2018) raporu bulgularına göre 25-49 yaş grubundaki Suriyeli kadınların %55’i 20 yaşından, **%38’i 18 yaşından ve %12’si 15. doğum günlerinden önce evlenmektedir**. Halen evli olan Suriyeli kadınların **%10’u ise eşlerinin kendilerinden başka eşleri de olduğunu beyan etmiştir**.⁹⁵

İlk tematik rapor açısından tekrar değerlendirecek olursak, genel olarak göçmen ve mülteciler özel olarak da kadın mülteciler veri bulmanın en zor olduğu konuların başında gelmektedir. GİB son üç yılda güvenlik odaklı bir politikaya yöneldiğinden mülteciler yerine sınır güvenliği, yönetimi ve göçmen kaçakçılığı ile ilgili veri toplamayı ve paylaşmayı tercih etmektedir. Daha önceki raporda da ifade ettiğimiz gibi üç alanda veri eksikliği devam etmektedir. Türkiye’den koruma talep eden, koruma alan kadınların durumuna ve haklara erişimine dair bilgi yok gibidir. Eğitim, sağlık, istihdam ve sosyal hizmetler gibi alanlara

⁹⁵ Rapor: https://fs.hacettepe.edu.tr/hips/dosyalar/yayinlar/2019_tnsa_SR_compressed.pdf (Son Erişim Tarihi: 20.05.2025).

erişim ile ilgili üç yıl önce nispeten kısıtlı da olsa veri bulmak mümkün iken artık bu neredeyse imkansız hale gelmiştir. İlk tematik raporda özellikle vurguladığımız **iltica süreçlerine ve adalete erişim noktasında hala hiç veri yoktur. Bu veriler ya hiç toplanmamakta veya toplansa bile GİB ve ilgili Bakanlıklar tarafından paylaşılmamaktadır.** İltica hakkının en temel ögesi olan **geri gönderme yasağı**, ayrıca mültecilere yönelik de uygulanan **idari gözetim, sınırda karşılama, ilticaya erişim hizmetleri ve sınır dışı süreçlerinin kadınlar açısından nasıl deneyimlendiğine dair veri bulmak mümkün değildir.**

Kaynakça

BM ULUSLARARASI SÖZLEŞMELERİ

- BM. (1951). Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme.
http://ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/127_1.pdf
- BM. (1966). Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi.
http://ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/191_1.pdf
- BM. (1966). Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi.
http://ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/688_1.pdf
- BM. (1984). İşkence ve Diğer Zalimane Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme. http://ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/441_1.pdf
- BM. (1980). Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair Sözleşme.
http://ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/192_1.pdf
- BM. (1989). Uluslararası Çocuk Hakları Sözleşmesi.
http://ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/442_1.pdf
- BM. (2017). Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunması Sözleşmesi.
<https://dSPACE.ceidizleme.org.tr/xmlui/bitstream/handle/1/622/ekutuphane2.1.1.13.pdf?sequence=1&isAllowed=y> BM. (2018).
- BM Küresel Mülteci Mutabakatı. (2018). <https://www.unhcr.org/5c658aed4.pdf>.

BM SÖZLEŞME-İÇİ DENETİM MEKANİZMALARI VE ORGANLARININ KARARLARI, GENEL YORUMLARI VE TÜRKİYE İLE İLGİLİ RAPORLARI

UN Human Rights Office of the High Commissioner (2014). Recommended Principles and Guidelines on Human Rights at International Borders.
https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Migration/OHCHR_Recommended_Principles_Guidelines.pdf.

BM İşkence Karşıtı Komite (CAT) Türkiye Raporu

UN Committee Against Torture. (2024). Committee against Torture, Concluding observations on the fifth periodic report of Türkiye. 14 august 2024. CAT/C/TUR/CO/5.
<https://digitallibrary.un.org/record/4059747?ln=en&v=pdf>.

BM İnsan Hakları Komitesi Türkiye Raporu

UN Human Rights Committee (HRC). (2024). Concluding observations on the second periodic report of Türkiye. 28 November 2024. CCPR/C/TUR/CO/2.
https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CCPR%2FC%2FTUR%2FCO%2F2&Lang=en&ref=iahragenewa.com.

BM Çocuk Hakları Komitesi Yorumları ve Türkiye Raporu

UN Committee on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families (CMW). (2017). Joint general comment No. 3 of the Committee on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families and No. 22

(2017) of the Committee on the Rights of the Child on the general principles regarding the human rights of children in the context of international migration. 16 November 2017. CMW/C/GC/3-CRC/C/GC/22. <https://www.refworld.org/docid/5a1293a24.html>.

UN Committee on the Rights of the Child (CRC). (2023). Concluding observations on the combined fourth and fifth periodic reports of Türkiye. 21 June 2023. CRC/C/TUR/CO/4-5 <https://docs.un.org/en/CRC/C/TUR/CO/4-5>.

BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi (CESCR) Genel Yorumlar

UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR). (2022). General comment No. 26 On Land and Economic, Social and Cultural Rights. 24 January 2023. E/C.12/GC/26. <https://www.refworld.org/legal/general/cescr/2022/en/149235>.

BM Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme (CEDAW) Komitesi Genel Tavsiye Kararları ve Türkiye Raporu

UN Committee on the Elimination of Discrimination Against Women (CEDAW). (2014). General recommendation No. 32 on the gender-related dimensions of refugee status, asylum, nationality and statelessness of women. 5 November 2014. CEDAW/C/GC/32. <https://www.refworld.org/docid/54620fb54.html>.

UN Committee on the Elimination of Discrimination Against Women (CEDAW). (2014). General recommendation No. 36 on the right of girls and women to education. 27 November 2017. CEDAW/C/GC/36. https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CEDAW%2FC%2FGC%2F36&Lang=en.

UN Committee on the Elimination of Discrimination Against Women (CEDAW). (2022). Concluding observations on the eighth periodic report of Türkiye. 12 July 2022. CEDAW/C/TUR/CO/8. <https://digitallibrary.un.org/record/3987035?v=pdf>.

BM Tüm Göçmen İşçiler ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunması Komitesi Türkiye Raporu

UN Committee on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families (2024). Concluding observations on the second periodic report of Türkiye. 11 July 2024. CMW/C/TUR/CO/2. <https://www.ohchr.org/en/documents/concluding-observations/cmwturco2-concluding-observations-second-periodic-report-turkiye>.

BM İnsan Hakları Konseyi Kapsamında Özel Usuller: Kadınlara ve Kız Çocuklarına Yönelik Şiddet, Nedenleri ve Sonuçları Özel Raportörü (Türkiye Ziyareti Raporu)

UN Human Rights Council. Special Procedures. The Special Rapporteur on violence against women and girls, its causes and consequences. Visit to Türkiye. 25 April 2023. A/HRC/53/36/Add.1. <https://www.ohchr.org/en/documents/country-reports/ahrc5336add1-visit-turkiye-report-special-rapporteur-violence-against>.

BMMYK (UNHCR)

UN High Commissioner for Refugees (UNHCR). (2024). Guidelines on International Protection No. 14: Non-penalization of refugees on account of their irregular entry or presence and restrictions on their movements in accordance with Article 31 of the 1951

Convention relating to the Status of Refugees. 23 September 2024.
<https://www.refworld.org/policy/legalguidance/unhcr/2024/en/148632>.

AVRUPA KONSEYİ SÖZLEŞMELERİ, DENETİM MEKANİZMLARI VE ONLARIN KARAR VE RAPORLARI

Avrupa Konseyi. (1950). İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme. http://ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/589_1.pdf

Avrupa Konseyi. (1987). İşkencenin ve Gayri İnsani ya da Küçültücü Ceza veya Muamelelerin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi.

<https://www.ihd.org.tr/iencen-ve-sanlikdi-yada-ktceza-veya-muamelen-lenmese-k-avrupa-slees/>.

Avrupa Konseyi. (2011). Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi. http://ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/681_1.pdf.

Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamelenin veya Cezanın Önlenmesi Komitesi (CPT) Bilgi Notları

Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamelenin veya Cezanın Önlenmesi Komitesi (CPT). (2017). Gözetim Altında Tutulan Yasa Dışı Göçmenler. Mart 2017. CPT/Inf (2017) 3.

CPT Standartları: <https://www.coe.int/en/web/cpt/standards>

Report of the fact-finding mission to Turkey by Ambassador Drahoslav Štefánek. Special Representative of the Secretary General on Migration and Refugees. SG/Inf(2021) 35, 29 November 2021. <https://rm.coe.int/report-of-the-fact-finding-mission-to-turkey/1680a4b673>.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve İçtihadı (AİHM)

European Court of Human Rights. (2020). Guide on Article 14 of the Convention (prohibition of discrimination) and on Article 1 of Protocol No. 12 (general prohibition of discrimination). 31 August 2020.

https://echr.coe.int/Documents/Guide_Art_14_Art_1_Protocol_12_ENG.pdf.

M.T and Others v. Sweden, Application no. 22105/18, 20 October 2022.
<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-220013>.

N.H and Others v. France, Application no. 28820/13, 2 July 2020.
<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-203295S>.

G.M and Others v. Moldova, Application no. 44394/15, 22 November 2022.
<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-220954>.

Hashemi and Others v. Azerbaijan, Application no. 1480/16, 13 January 2022.
<https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-215076>.

ULUSLARARASI RAPORLAR VE BELGELER

BM Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu.

<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/bitstream/handle/1/733/ekutuphane2.2.1.1.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

BM Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu +30. Türkiye Raporu. 1 Haziran 2024.

https://www.unwomen.org/sites/default/files/2024-09/b30_report_turkiye_en.pdf.

BMMYK 2023 Küresel Mülteci Mutabakatı Göstergeler Raporu.

<https://www.unhcr.org/media/2023-global-compact-refugees-indicator-report>.

TÜRKİYE HAKKINDA RAPOR VE BELGELER

Resmi Rapor ve Belgeler:

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği.(2023). Global Trends.

<https://www.unhcr.org/global-trends-report-2023>.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (2022). Suriye Krizine Yanıt Olarak Suriyeli ve Türk Gençler için İstihdam Edilebilirlik, Girişimcilik ve Sosyal Uyum Projesi.

<https://www.undp.org/tr/turkiye/publications/suriye-krizine-yanit-olarak-suriyeli-ve-turk-gencler-icin-istihdam-edilebilirlik-girisimcilik-ve-sosyal-uyum-projesi-ciktilari>.

Türkiye Büyük Millet Meclisi (2021). İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Mülteci HaklarıAlt Komisyonu Türkiye-Yunanistan Sınır Bölgesindeki Sığınmacı Geçişlerinin Yerinde İncelenmesine İlişkin Rapor.

https://www.tbmm.gov.tr/Files/Komisyonlar/insanHaklari/docs/alt_komisyonlar/goc/Edirne%20Rapor-Kabul.pdf.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2024). On İkinci Kalkınma Raporu. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/12/On-Ikinci-Kalkinma-Plani_2024-2028_11122023.pdf.

T.C. Kamu Denetçiliği Kurumu. (2023). Ege Denizi'ndeki Geri İtmeler ve Boğulan İnsan Hakları Özel Raporu.

<https://www.ombudsman.gov.tr/Faaliyetlerimiz/Faaliyetlerimiz?gosterilecekFaaliyetId=99&uygulamald=1>.

Türkiye Eşitlik ve İnsan Hakları Kurumu (2022). Sığınmacılar ve Düzensiz Göçmenlere Yönelik Geri İtme Eylemlerinin İnsan Hakları Perspektifinden Değerlendirilmesi Raporu.

<https://www.tihek.gov.tr/siginmacilar-ve-duzensiz-gocmenlere-yonelik-geri-itme-eylemlerinin-insan-haklari-perspektifinden-degerlendirilmesi-raporu>.

Türkiye Eşitlik ve İnsan Hakları Kurumu (2022). Sınır Dışı Edilen Yabancılar ve Geri Gönderme Yasağı Raporu. <https://www.tihek.gov.tr/sinir-disi-edilen-yabancilar-ve-geri-gonderme-yasagi-raporu-yayimlandi/>.

Türkiye Eşitlik ve İnsan Hakları Kurumu (2023). Nefret Söylemi ve Yabancı Düşmanlığı Bağlamında Ayrımcılık Yasağı İlkesi ve Eşitlik Kurumlarının Rolü Raporu.

<https://www.tihek.gov.tr/public/editor/uploads/obU3Lc2y.pdf>.

SİVİLTOPLUM ÖRGÜTÜ RAPORLARI

Eurostat. (2025). Migration and Asylum. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/migration-asylum/asylum/information-data#Temporary%20protection>.

Hayata Destek Derneği. (2024). Faaliyet Raporu. <https://www.hayatadestek.org/wp-content/uploads/2025/04/Faaliyet-Raporu-2024-HDD.pdf#page=11.20>.

İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi Derneği. (2021). Türkiye’de Engelli Mültecilerin Koruma İhtiyaçları Raporu. <https://igamder.org/uploads/belgeler/Turkiyede%20Engelli%20Multecilerin%20Koruma%20Ihtiyaclari%20Arastirmasi.pdf>.

İnsan Hakları Derneği. (2021). Garip Kaldım Gurbet Elde. Türkiye Hapishanelerindeki Yabancı Mahpuslar Raporu. https://www.ihd.org.tr/wp-content/uploads/2021/07/YabanciMahpuslar_SorunlarIhlaller.pdf.

Migration Data Portal (2025). Forced Migration and Displacement. <https://www.migrationdataportal.org/themes/forced-migration-or-displacement>

Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı. (2024). Türkiye’de Göçmen Kadınlar ve Kadına Yönelik Şiddet, Birleşmiş Milletler Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunması Komitesi’ne Sunulan Gölge Rapor. <https://morcati.org.tr/wp-content/uploads/2024/08/2-gocmen-komite-rapor.pdf>.

Mülteci Hakları Merkezi. (2015). AIDA Asylum Information Database Country Report: Turkey. https://www.asylumineurope.org/sites/default/files/report-download/aida_tr_update.i.pdf.

Mültecilerle Dayanışma Derneği. (2022). Küçük Küçük Ülkeler Yaratmak: Ebeveyn ve Gençlerin Gözünden Türkiye’de Yaşayan Mülteci Çocukların Eğitime Erişimi Araştırması Raporu. <https://multeci.org.tr/2022/01/12/kucuk-kucuk-ulkeler-yaratmak/>.

Mültecilerle Dayanışma Derneği. (2023). Türkiye’de İdari Gözetim Düzenleme ve Uygulamalarına İlişkin Genel Bir Hukuki Değerlendirme. <https://multeci.org.tr/2023/12/21/turkiyede-idari-gozetim-duzenleme-ve-uygulamalarina-iliskin-genel-bir-hukuki-degerlendirme/>.

Türk Kızılay (2023). Sosyoekonomik Güçlendirme Programı Faaliyet Raporu. <https://toplummerkezi.kizilay.org.tr/media/jw4dzjpe/turk-kizilay-sosyoekonomik-guclendime-programi-faaliyet-raporu-2023.pdf>.

BAKANLIK RAPOR VE İSTATİSTİKLERİ

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. İkamet İzinleri. <https://www.goc.gov.tr/ikamet-izinleri>.

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. (2025). Uluslararası Koruma. <https://www.goc.gov.tr/uluslararasi-koruma-istatistikler>.

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. (2025). Göre Geçici Koruma. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>.

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. (2025). Düzensiz Göç.
<https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler>.

AKADEMİK KAYNAKLAR

Makaleler

Aboueldahab, S. (2021). Gender-based persecution as a crime against humanity: A milestone for LGBTI rights before the Colombian Special Jurisdiction for Peace. 4 May 2021, <https://www.ejiltalk.org/gender-based-persecution-as-a-crime-against-humanity-a-milestone-for-lgbti-rights-before-the-colombian-special-jurisdiction-for-peace/> (Son Erişim Tarihi: 28.03.2025).

 e-kütüphane

Raporda yer alan
kaynaklara ve
bu alandaki diğer
raporlara
erişmek için

Raporda yer alan
gösterge ve
endeks verilerine
erişmek için

 veri portalı

 eğitim portalı

Rapora ait eğitim
videosuna ve
diğer CEİD eğitim
videolarına
erişmek için

Raporun yazarı
olan uzmanlara
ve diğer
uzmanlarımıza
erişmek için

 uzman havuzu